

KAPITEL II

FATTIGDOM I DANMARK

II.1 Indledning

Velfærdsstaten skal forebygge fattigdom

En af velfærdsstatens opgaver er at forebygge, at personer lever i fattigdom mod egen vilje. Den danske model for en velfærdsstat bygger på, at alle voksne har ret til at modtage en form for overførselsindkomst, hvis de ikke kan forsørge sig selv eller blive forsørget af andre i husholdningen. Det gælder uanset personens tidligere tilknytning til arbejdsmarkedet, indkomst eller bidrag til eksempelvis arbejdsløshedsforsikring. Dette benævnes ofte den skandinaviske model, jf. Esping-Andersen (1990).

Omfanget af fattigdom til diskussion

Velfærdsstatens evne til at forebygge og modvirke fattigdom har været til diskussion de senere år, og formålet med dette kapitel er at analysere omfanget og fordelingen af fattigdom i Danmark. To af hovedspørgsmålene er: Hvem er de fattige, og hvor længe er de fattige? Hensigten med analyserne er bl.a. at kortlægge fattigdomsproblemet i Danmark for at give en vurdering af, hvordan fattigdommen kan forebygges, uden at de økonomiske incitamenter til at finde beskæftigelse forringes markant.

Hvad er min ret ...

Det offentlige overførselssystem indebærer, at personer i økonomisk nød har ret til at få vurderet deres behov, og at de kan modtage en overførselsindkomst, der er udmålt efter deres husstands muligheder for at skaffe egen indtægt og efter deres behov. Husstandens behov vurderes ud fra, hvilken indkomst dens medlemmer skal have for at kunne opretholde en acceptabel levestandard. Et af de væsentlige forhold ved vurderingen af husstandens behov er antallet af voksne og børn i husholdningen samt personernes alder.

... og hvad er min pligt

Pligten for modtagerne af midlertidige offentlige overførsler består blandt andet i, at de skal forsøge at blive selvforsørgende. Tildelingen af en offentlig overførselsindkomst er

Kapitlet er færdigredigeret den 20. november 2006.

således betinget af, at personen ikke selv har mulighed for at skaffe en tilstrækkelig indkomst til at forsørge husstanden. Grundlaget for velfærdsstaten er, at en høj andel af personerne i den arbejdsduelige alder er beskæftigede. Kun derved kan den offentlige sektors aktiviteter og overførsler finansieres gennem skatter og afgifter, jf. Velfærdskommissionen (2005).

Indholdet i kapitlet

I resten af afsnit II.1 redegøres for forskellige definitioner af fattigdom og forskellige samfunds vurderinger af indkomstfordelingen. Derudover diskuteres samspillet mellem økonomisk effektivitet og fordeling. I afsnit II.2 diskuteres, hvordan grænsen for fattigdom fastsættes. Desuden beskrives udbredelsen og udviklingen af fattigdommen i Danmark i de seneste årtier. Endvidere sammenlignes situationen i Danmark med andre vestlige lande. Omfanget af fattigdom bestemmes både af tilgangen og af afgang, hvilket analyseres i afsnit II.3. Tilknytningen til arbejdsmarkedet er vigtig for den enkeltes indkomst, og i afsnit II.4 undersøges de fattiges tilknytning til arbejdsmarkedet. Desuden ses nærmere på fattigdom blandt enlige forsørgere og psykisk syge. Fattigdom har en forholdsvis høj udbredelse blandt indvandrere, og i afsnit II.5 belyses udbredelsen af fattigdom og årsagerne hertil for indvandrere og børn af indvandrere. I afsnit II.6 undersøges, om børn af fattige også har en større risiko end andre for selv at blive fattige som voksne, og hvilke andre faktorer der kan påvirke denne risiko. Afsnit II.7 diskuterer mulige instrumenter til bekæmpelse af fattigdom. I afsnit II.8 præsenteres beregninger af livsindkomster for en række uddannelser. Det afsluttende afsnit II.9 opsummerer kapitlets hovedkonklusioner og fremlægger en række forslag til bekæmpelse af fattigdom.

Hvad er fattigdom?

Fattige har begrænsede forbrugsmuligheder ...

Fattigdom er ikke et veldefineret begreb, men bredt formuleret kan fattige siges at være personer, der ikke har mulighed for at opretholde en minimumslevestandard. Minimumslevestandarden ses ofte i forhold til en standard for befolkningen som helhed, og ikke alene som det der er nødvendigt for at overleve.

... og har ingen mulighed for at nå et acceptabelt niveau

Almindeligvis regnes personer kun for fattige, hvis de ikke har mulighed for eller evner til at bringe deres indkomst op på et tilstrækkelig højt niveau, jf. Sen (1992). Konsekvensen er, at personer med mulighed for at forbedre deres indkomst til et niveau over fattigdomsgrænsen ikke regnes som fattige, selvom deres nuværende indkomst ligger under grænsen, eksempelvis hvis de vælger at arbejde på halv tid, selvom de kunne finde mere beskæftigelse, eller hvis de er under uddannelse. En definition må ikke blot inddrage den faktiske indkomst, men også mulighederne for aktuelt eller fremtidigt at opnå en højere indkomst og eventuel formue.

Absolut eller relativ fattigdom?

Fattigdomsgrænsen er alene et økonomisk mål for at være dårligt stillet. Fattigdom kan defineres ud fra et relativt eller et absolut mål. Et relativt mål ser på de økonomiske forhold for fattige i forhold til resten af befolkningen. Et absolut mål vurderer fattigdom i forhold til, hvor stort et beløb en person skal have til rådighed for at overleve på et budget, der kun omfatter det helt nødvendige. I mange vestlige lande, herunder Danmark, anvendes normalt en grænse set i forhold til levestandarden for resten af befolkningen. I USA anvendes et absolut mål for fattigdom. Beløbet blev fastsat i 1963 og er siden reguleret med den almindelige prisudvikling.

Fattigdom i udviklingslande

I udviklingslandene anvendes et beløb, der svarer til et eksistensminimum, og grænsen for at være fattig er langt lavere end i de udviklede lande, jf. Chen og Ravallion (2006). I udviklingslande anvendes normalt en grænse for fattigdom, der ligger på 1 dollar eller 2 dollar om dagen. Selvom en grænse på 2 dollar om dagen justeres for forskelle i købekraft mellem udviklingslande og Danmark, ligger den langt under en acceptabel fattigdomsgrænse i Danmark og USA.

Kritik af fattigdomskriteriet

Fattigdom i økonomisk forstand kan opfattes som et meget snævert mål for indbyggernes velfærd i lyset af, at eksempelvis sociologiske studier ser på sociale relationer og deltagelse i samfundet. Samtidig sigter den offentlige indsats i stigende grad i daginstitutioner og aktivering mod udbygning af sociale færdigheder og "social aktivering" uden direkte sigte mod placering på arbejdsmarkedet.

**Socialt udsatte
– et bredere
begreb**

Især sociologiske studier finder, at definitionen af fattigdom er for snæver og uden direkte forbindelse til personernes velbefindende. To personer med den samme indkomst kan have forskellig velfærd som følge af forskelle i sociale relationer, jf. Larsen (2004). Afgrænsningen af de socialt udsatte kan ikke foretages alene efter deres indkomst eller forbrugsmuligheder, men må også inddrage eksempelvis mangel på sociale relationer. Hvis en person ikke har mulighed for at have en tilværelse med sociale relationer, bolig, et godt helbred og at deltage i aktiviteter på lige fod med andre, vil vedkommende tilhøre gruppen af udsatte. Graden af udsathed vokser med antallet af dimensioner, hvori personerne er dårligere stillet end befolkningen som helhed. Undertiden blandes begreberne sammen, idet der i nogle sammenhænge bliver sat lighedstegn mellem at være fattig og at være socialt udsat, men dette er ikke nødvendigvis korrekt, jf. Hansen og Hansen (2004).

**Sociale relationer
centrale i et
normalt liv**

Et af de centrale mål for udsathed er manglende deltagelse i aktiviteter, som er almindelige eller udbredt accepterede, jf. Townsend (1979). Hvis en person ikke har en omgangskreds eller ikke deltager i fritidsaktiviteter, kan denne blive udstødt eller marginaliseret. Denne isolation skal ses i forhold til, hvad der er almindeligt i befolkningen. Der er dog også kulturelle forskelle mellem forskellige grupper. Vilkårene i opvæksten kan derfor give nogle børn en ringe indføring i sociale aktiviteter som eksempelvis fritidsaktiviteter og kulturelle aktiviteter.

**Social eksklusion
dækker mere end
fattigdom**

I en bredere sammenhæng anvendes begrebet social eksklusion i stedet for fattigdom. Social eksklusion dækker ud over lav indkomst over en ophobning af dårlige levevilkår som mangel på sociale relationer, dårligt helbred og ringe deltagelse i sociale og politiske aktiviteter.

**Udvidet indeks for
fattigdom eller
eksklusion**

EU har finansieret udviklingen af en europæisk interviewundersøgelse (ECHP), der kan anvendes til at belyse ikke bare fattigdom, men også social eksklusion. UNDP har også udviklet et overordnet indeks, hvor en række indikatorer viser mulighederne for at have "et almindeligt liv", jf. Micklewright og Stewart (2001). Det drejer sig om økono-

misk fattigdom, andelen der dør, før de fylder 60 år, analfabetisme og langtidsledighed.

Indkomst er ikke det eneste problem

Nogle af de sociale problemer kunne måske løses ved at øge de offentlige overførsler, men offentlige overførsler forbedrer ikke automatisk de sociale relationer eller helbredet. Penge forbedrer mulighederne for sociale relationer og hermed muligheden for at deltage i arrangementer, men afvæner ikke alkoholikere eller stofmisbrugere. I det lys dækker en analyse af økonomisk fattigdom kun en del af de sociale problemer.

Analyserne i kapitlet vedrører økonomisk fattigdom

Analyserne i dette kapitel ser hovedsagelig på de individuelle økonomiske forhold, som kan påvirkes af den økonomiske politik, men anerkender, at andre forhold end de økonomiske kan have væsentlig betydning for den enkeltes velfærd.

Fattigdom et mål for det sociale sikkerhedsnet

En opgørelse over omfanget og varigheden af fattigdom kan betragtes som en metode til at måle velfærdssystemets evne til at forhindre fattigdom. Derved måles både udbredelsen af det sociale sikkerhedsnet, og hvor generøse de sociale ydelser er i forhold til indkomster opnået ved lønarbejde eller selvstændig virksomhed.

Geografisk afgrænsning af befolkning

Fattigdomsgrænsen varierer meget afhængigt af afgrænsningen af befolkningen. Den traditionelle analyse ser på fattigdom inden for et land, jf. Hansen og Hansen (2004) samt Hussein (2002). Der kunne dog også anvendes en afgrænsning efter region, kommune, eller man kunne betragte et større område end Danmark som eksempelvis Norden eller EU. Konsekvensen vil være en ændring i den opgjorte fattigdomsgrænse og dermed i andelen af fattige i Danmark.

Lavere grænse for fattigdom på Lolland end i Nordsjælland

Beregnes en relativ fattigdomsgrænse i hver enkelt kommune, vil grænsen variere efter indkomstfordelingen i kommunerne, og grænsen på Lolland vil ligge lavere end i Nordsjælland. Fattige i Nordsjælland vil ikke nødvendigvis være fattige på Lolland. På lignende vis kunne man overveje at anvende fælles fattigdomsgrænse i Norden eller i EU.

Unge har lavere indkomst end midaldrende

Spørgsmålet er også, om det er relevant at sammenligne årsindkomster for alle voksne, da indkomsten for mange afhænger af alder. Det kunne derfor være mere relevant at sammenligne livsindkomster, men disse er imidlertid vanskeligt at beregne på individniveau. Analyserne er derfor foretaget på årsindkomster, men til gengæld er der foretaget grundige statistiske analyser af varigheden af fattigdom.

Frivillig eller ufrivillig fattigdom

I nogle tilfælde er lave indkomster et resultat af frivillige valg, som direkte eller indirekte forhindrer personen i at have en høj indkomst. Mange unge vælger at spare op for at komme på højskole eller rejse verden rundt. Indkomstmæssigt vil de have et eller flere år, hvor de i statistikker står opført som fattige, men hvor deres "fattigdom" er frivillig, idet de kunne have tjent mere, hvis de havde ønsket det. Derimod kan helbredsrelaterede problemer reducere mulighederne for at erhverve en indkomst. Her er personerne i høj grad afhængige af offentlige overførselsindkomster.

Lav indkomst under uddannelse

Uddannelsessøgende er en særlig gruppe, som under deres uddannelse enten kan være berettiget til uddannelsesstøtte og lån, eller eksempelvis kan have en elevløn, der ligger under de normale lønninger for uddannede. Det betyder, at mange uddannelsessøgende er fattige målt i de enkelte år, men de er ikke fattige, hvis der måles over en længere årrække, eller hvis deres senere muligheder tages i betragtning. For dem er uddannelse en investering i endnu bedre muligheder for at få en højere indkomst.

Fattigdomsgrænser skal defineres ud fra formål med analyserne

Disse forskelle i analysegruppernes indkomster viser, at det er vigtigt at afgrænse personerne i undersøgelsen ud fra formålet. Kun derved kan vi fortolke resultaterne og anvende dem i overvejelserne af den fremtidige politik. En fælles fattigdomsgrænse for alle voksne og for hele Danmark illustrerer forbrugsmulighederne i befolkningen. En udvidelse af det geografiske område for måling af forbrugsmuligheder til Norden eller EU kan være relevant, hvis der overvejes fælles nordiske eller europæiske initiativer til forebyggelse af fattigdom. Analyserne i kapitlet er imidlertid koncentreret om analyser af personer i Danmark.

Varigheden af fattigdom indikerer betydningen for velfærden

Betydningen af fattigdom afhænger i høj grad af varigheden af perioden med lav indkomst. Et enkelt år med lav indkomst efterfulgt af højere indkomst behøver ikke at have nævneværdig betydning for forbrug og velfærd. Derimod vil mange år i fattigdom uden udsigt til en forbedret økonomisk situation lægge en alvorlig begrænsning på forbrugsmulighederne. Her vil det også være udsigtsløst at låne til forbrug, mens det samme ikke gælder for uddannelsessøgende, der kan se frem til en højere indkomst inden for en kortere årrække.

Samfundets vurdering af indkomstfordelingen

Social retfærdighed i indkomstfordelingen

Grænsen for fattigdom fastsættes på grundlag af samfundets sociale normer og etiske holdninger til fordeling af indkomst og dermed også til fattigdom. Der kan være forskellige kriterier for retfærdighed i indkomstfordelingen. En vurdering af retfærdigheden i indkomstfordelingen er i sagens natur politisk bestemt. Kriteriet for social retfærdighed i indkomstfordelingen kan eksempelvis tage udgangspunkt i en aflønning efter arbejdsindsats, aflønning efter behov eller en lige fordeling af alle indkomster. Valget af udgangspunkt kan give meget forskellige grader af omfordeling og dermed fordeling af indkomsterne i samfundet.

Vægter samfundet de lave indkomster?

Samfundets vurdering af den samlede økonomiske velfærd afhænger af den vægt, det lægger på forskellige indkomstgrupperes velfærd. Der er dog ikke en entydig måde at vægte forskellige indkomstgrupperes velfærd på. Der findes to yderpunkter i vurderingen. Nogle argumenterer således for, at velfærden afhænger af, hvilken velfærd de dårligst stillede i samfundet har, hvorimod velfærden for de bedre stillede ingen betydning har for samfundets velfærd, jf. Rawls (1971). Utilitaristerne argumenterer for, at der ikke skal lægges specielt vægt på bestemte grupperes velfærd, når der skal foretages en samlet vurdering af samfundets velfærd.

Hvad betyder andres velfærd for mig?

Uanset retfærdigheden af fordelingen af velfærd er det centralt, om en persons velfærd påvirkes af andre personers velfærd. Hvis der findes en misundelseseffekt, så reducerer en høj velfærd for naboen ens egen velfærd. De to måder at

vægte forskellige gruppers velfærd på, som blev beskrevet ovenfor, bygger ikke på en misundelseeffekt.

Større modstand mod fattigdom og ulighed i Europa

Målt på graden af velbefindende finder man, at den europæiske befolkning er langt mindre tolerant over for fattigdom og ulighed end den amerikanske befolkning, jf. Alesina mfl. (2001).¹ Hovedparten af befolkningen i USA er tilhængere af et lavt niveau for omfordeling, mens hovedparten af befolkningen i Europa er imod en høj ulighed. En forklaring på denne forskel i holdninger til ulighed kunne være, at man i USA har den opfattelse, at indkomstmobiliteten er høj, og at man i Europa har den opfattelse, at den er lav. Undersøgelser viser imidlertid, at indkomstmobiliteten mellem forældre og børn i Europa, herunder de skandinaviske lande, er højere end i USA, jf. Corak (2006) og Jäntti mfl. (2006). En anden forklaring er tilsyneladende, at amerikanerne i højere grad end europæerne opfatter fattigdom som selvfor-skyldt.

Økonomisk effektivitet og fordeling

Det er en tilbagevendende diskussion, om indkomst-udligning mindsker den økonomiske effektivitet og dermed den samlede produktion og indkomsterne.

Indkomst-overførsler kan begrænse arbejdsudbuddet

En betydelig udjævning af indkomsterne indebærer, at personer, der af forskellige årsager ikke er i stand til at forsørge sig selv, modtager offentlige indkomstoverførsler. Offentlige indkomstoverførsler kan imidlertid begrænse de økonomiske incitamenter til at tage et arbejde, hvilket kan mindske arbejdsudbuddet og dermed produktionen og indkomsterne. Tilsvarende kan høje indkomstskatter, der finansierer indkomstoverførslerne, også begrænse incita-menterne til at arbejde.

Ikke alle reagerer på økonomiske incitamenter

Det er dog kun i det omfang, at personer kan og vil reagere på de økonomiske incitamenter, at disse har en indflydelse på produktionen. Empiriske analyser viser, at mange lavtlønnede arbejder til trods for, at de har en meget begrænset økonomisk gevinst ved at være i arbejde, jf. Smith og

1) Velbefindende er en oversættelse af "happiness".

Pedersen (2003). Det indikerer, at nogle personer kun i begrænset omfang reagerer på de umiddelbare økonomiske incitamenter i valget mellem beskæftigelse og indkomstoverførsler. På den anden side er der personer, der har økonomiske incitamenter til og ønsker at arbejde, men som ikke er i stand til det på grund af helbredsmæssige problemer, jf. Høgelund mfl. (2003).

Aktiv socialpolitik kan imødegå virkningen af økonomiske incitamenter

Indretningen af overførselssystemet kan bidrage til at modvirke de økonomiske incitamenters virkning på arbejdsudbuddet. I Danmark sker det i form af en aktiv arbejdsmarkeds- og socialpolitik, der udover at forbedre modtagerens kvalifikationer, også skal gøre det mindre attraktivt at være uden for arbejdsmarkedet, idet aktiverings- eller uddannelseskraav betyder, at modtagerne af indkomstoverførsler ikke kan anvende deres tid frit.

Fattigdom kan begrænse arbejdsudbuddet

Fattigdom kan også betyde, at den enkelte bliver så forarmet, at vedkommende ikke er i stand til at få en tilstrækkelig ernæring til at varetage et arbejde, og personens påklædning og hygiejne gør, at en arbejdsgiver ikke vil ansætte dem. Indkomstoverførsler, der hindrer, at personer bliver så forarmede, kan resultere i, at arbejdsudbuddet bliver større, end det ellers ville have været. Det skyldes, at en rimelig indkomst gør, at disse personer får muligheden for at blive beskæftigede og dermed på sigt blive selvforsørgende.

Uddannelse kan også bidrage til at begrænse indkomstspredningen

En uddannelsespolitik, der indebærer et højt uddannelsesniveau og samtidig sikrer personer i den lavere del af indkomstfordelingen et relativt højt uddannelsesniveau, vil også medvirke til, at det er muligt at have en høj produktion og en begrænset indkomstulighed.

Høj produktion og lille indkomstspredning er muligt

Samlet set er der således ikke nødvendigvis en modsætning mellem et højt gennemsnitligt indkomstniveau og en begrænset indkomstspredning, men det kræver, at indretningen af velfærdssystemet begrænser de negative incitamentsvirkninger af høje indkomstoverførsler.

II.2 Måling og fordeling af fattigdom

Fattigdomsgrænsen afgør udbredelsen

Første led i analysen er at fastsætte en grænse for fattigdom til bestemmelse af udbredelsen. Dette afsnit indeholder endvidere en kortlægning af udbredelsen af fattigdom og udviklingen de seneste årtier. Endelig sammenlignes situationen i Danmark med andre vestlige lande.

Absolut eller relativ måling

Målingen af fattigdom fordrer en diskussion af, om en fattigdomsgrænse opfattes som det mindste beløb, det er muligt at leve for, eller om det er en indkomst, der ikke stiller personen væsentligt ringere end de fleste andre, eksempelvis væsentligt dårligere end personen i midten af indkomstfordelingen.

Store forskelle i reguleringen af fattigdomsgrænser

Hvis man anvender en absolut fattigdomsgrænse, er det væsentligt, om grænsen målt i varer og tjenester holdes på et fast absolut niveau ved brug af faste (eller flydende) vægte over årene, eller om det absolutte forbrug reguleres i takt med forbrugsudviklingen i samfundet og konkret fastlægges ud fra forbruget i en typisk husholdning, jf. Hansen (2002). Som eksempler på en absolut fattigdomsgrænse kan nævnes et eksistensminimum og et basisforbrug af varer.

Minimumsforbrug er et dårligt mål i Danmark

Hvis man definerer de fattige som personer med råd til et minimumsforbrug, der kun dækker det nødvendige for at overleve, vil der være meget få fattige i Danmark. Et sådant mål er primært relevant i udviklingslande, hvor hovedproblemet for nogle er at overleve.

Absolut mål: Basisforbrug

En anden tilgang til fastsættelse af en fattigdomsgrænse er at definere omkostningerne ved et basisforbrug, der indeholder et vist forbrug af mad, bolig, tøj, kommunikation mv. Basisforbruget kan indeholde poster til dækning af forbrug ud over eksistensminimum som vask, telefon, aviser, bøger og frisør. Denne model er valgt i eksempelvis Sverige og USA, hvor man har fastsat forskellige normer for basisforbruget afhængig af husholdningsstørrelser, jf. Citro og Michael (1995) og Socialstyrelsen (2006).

Forskellige veje til basisforbrug

Det er dog ikke let at finde et fælles mål for et basisforbrug, hvilket illustreres af, at danske kommuner har forskellige

vurderinger af det nødvendige rådighedsbeløb, jf. Rådet for Socialt Udsatte (2006). Udgangspunktet tages enten i andre overførselsindkomster eller i konkrete forsøg på at beregne en husholdnings nødvendige forbrug.

Hvad må skyldnere have?

Skatteministeriet har en implicit vurdering af det nødvendige basisforbrug, idet det offentlige kan trække skyldnere direkte i indkomsten, hvis den disponible indkomst overstiger 85.000 kr. i 2006, jf. Skatteministeriet (2006).²

**Regulering:
Uændret forbrug
over tiden**

Hvis denne grænse for fattigdom reguleres med ændringerne i priser på de forskellige varer, vil grænsen for fattigdom ligge fast målt i varer og tjenester. Den reale købekraft ligger derfor fast, og købekraften for denne grænse for fattigdom tildeles indekssværdien 100 i alle årene, jf. figur II.1. Denne regulering følger ikke ændringer i sammensætningen af forbruget. Det gælder den amerikanske fattigdomsgrænse, hvor forbruget blev fastlagt i første halvdel af 1960'erne, jf. Citro og Michael (1995).

**Regulering:
Stigning i takt med
forbrug**

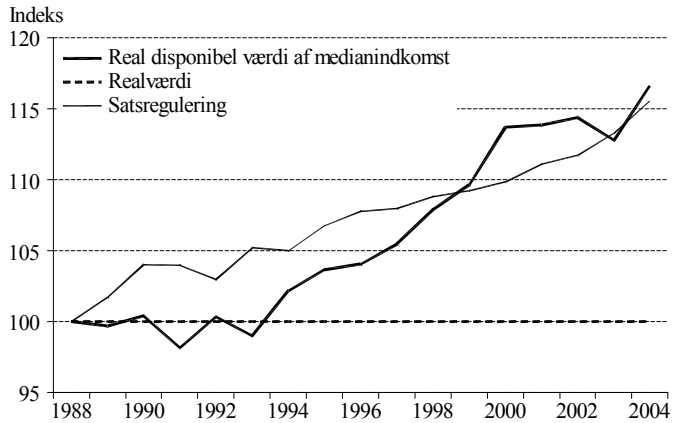
En anden måde at regulere en fattigdomsgrænse på er at følge ændringerne i familiernes forbrug, hvilket også benævnes budgetmetoden, jf. Hansen og Hansen (2004). Det kræver en viden om sammensætningen af forbruget i familierne og om ændringer i forbrugssammensætningen over tid. Det betyder, at der hvert år skal tages stilling til indholdet af det nødvendige forbrug.

**Et eksempel på
forbrugsændring**

Et eksempel herpå er introduktionen i beregningsgrundlaget af mobiltelefoni, som blev anvendt i langt mindre omfang for 10 år siden end i dag. Udgifter til mobiltelefoni indgår fra 2005 i den svenske Riksnorm, der er en vurdering af nødvendige udgifter i Sverige, jf. Socialstyrelsen (2006).

2) Det offentlige kan kun trække indkomst til dækning af gæld til det offentlige, eksempelvis misligholdte betalinger af indkomstskat, børnebidrag mv.

Figur II.1 Indeks for regulering af fattigdomsgrænsen 1988-2004

Anm.: Reguleringen efter en konstant realværdi er sat til værdien 100 i alle årene. Satsreguleringen er ekskl. korrektioner for ændringer i bruttoskatten.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata og oplysninger fra Skatteministeriet.

Regulering: Følger timeløn

En tredje metode til regulering af en fattigdomsgrænse er at følge ændringer i timelønninger, men hvis lønmodtagerne både får højere løn og mere fritid vil en regulering med timelønnen give en højere regulering af fattigdomsgrænsen end den stigning i årsindkomsten, som de beskæftigede modtager.

Forbrug følger disponibel indkomst

Da det private forbrug i høj grad følger den disponible indkomst, svarer en regulering med udviklingen i forbruget i vid udstrækning til at have en fattigdomsgrænse, der følger udviklingen i den disponible indkomst. Grænsen mellem absolute og relative fattigdomsgrænser er således ikke skarp, da de ovenstående mål i et vist omfang følger indkomst- og forbrugsudviklingen i resten af befolkningen.

Relativt mål: Regulering med disponibelt beløb

Et relativt mål til regulering af en indkomstgrænse er, at den følger udviklingen i det disponible beløb for befolkningen målt enten som gennemsnittet eller som medianen af det

disponible beløb.³ Derved følger fattigdomsgrænsen den realiserede indkomstudvikling, hvor der er taget højde for ændringer i nominelle priser, pensionsopsparing, fritid og beskæftigelsesgraden, jf. figur II.1. Samtidig er der taget højde for ændringer i befolkningen som følge af den gradvise stigning i de uddannelsesmæssige kvalifikationer ved at bruge medianen. Derimod påvirker indkomstudviklingen for den øverste halvdel af indkomsterne ikke fattigdomsgrænsen, hvis man vælger at regulere i forhold til medianen i indkomstfordelingen.

Det anvendte mål i analysen

Det anvendte mål i analysen er en fattigdomsgrænse på 50 pct. af medianen for den disponible indkomst. I kapitlet sammenlignes resultaterne ved 50 pct. af medianen med en grænse på 60 pct. af medianen. Regulering af fattigdomsgrænsen i forhold til medianen for den disponible indkomst vil i praksis ligne en regulering, der bygger på budgetmetoden.

Metode svarer til tidligere opgørelser af fattigdom

Derved fokuserer vi på den gruppe i samfundet med de absolut laveste indkomster, men pointerer samtidig, at økonomisk fattigdom er et relativt mål i Danmark. Denne tilgang er i overensstemmelse med mange tidligere analyser af fattigdom i Danmark, jf. Friis (1981), Hansen mfl. (1987) og Hansen (1989). Disse analyser betragter alle fattigdom i Danmark som et relativt begreb, om end de anvender forskellige mål for fattigdom.

50 pct. af medianen bedre end 60 pct.

Ved at anvende 50 pct. af medianindkomsten som fattigdomsgrænse indgår hovedsagelig personer, som i meget begrænset omfang eller slet ikke er på arbejdsmarkedet. Da hensigten bl.a. er at undersøge velfærdssystemet, er det naturligt at vælge den mest udsatte del af personerne med lav indkomst til analysen.

Samme grænse som i mange internationale undersøgelser

En grænse på 50 pct. af medianen af den ækvivalerede disponible indkomst anvendes også i mange internationale studier, jf. Förster og d'Ercole (2005).

3) Medianen i en fordeling af indkomster er den midterste indkomst i en fordeling, hvor indkomsterne er fordelt efter størrelse.

Relativ måling i komparative analyser

Internationale målinger af fattigdom i forskellige lande anvender relative fattigdomsgrænser, hvor de fattige har 50 eller 60 pct. af den indkomst, som personen med medianindkomsten eller gennemsnitsindkomsten har. Det er meget svært at sammenligne absolutte fattigdomsgrænser på tværs af nationale grænser, fordi købekraften kan variere med valutaen. En fælles møntenhed som i ØMU-landene gør det lettere at måle på tværs af landene, men så snart forbrugsmønstre og priser som eksempel boligpriser varierer på tværs af befolkninger, bliver en international sammenligning mere usikker.

OECD anvender 50 pct. af medianen

OECD har ofte gennemført analyser af udbredelsen af fattigdommen i medlemslandene, hvor der anvendes 50 pct. af medianindkomsten som fattigdomsgrænse, jf. Förster og d'Ercole (2005). Det samme gælder en række undersøgelser baseret på data fra Luxembourg Income Study, jf. Smeeding (2006).

EUROSTAT bruger 60 pct.

EU og EUROSTAT anvender derimod en grænse på 60 pct. af medianindkomsten, hvor personer, der har været under 60 pct. af medianindkomsten i et år, er "i risikozonen" for at blive fattige. Hvis en person har en indkomst under 60 pct. af medianen og samtidig har været under samme grænse i to ud af de tre foregående år, karakteriseres personen som "vedvarende fattig". Derved svarer EUROSTAT's definition ikke til en simpel afgrænsning på 60 pct., idet der lægges vægt på varigheden af fattigdom.

Varighed af lav indkomst vigtig

Betydningen af varigheden af fattigdom fremgår også af analysen af fattigdom i Norge, jf. Socialdepartementet (2002). Her rettes tiltag kun mod fattigdom af en varighed på mindst tre år.

Nationale analyser kan anvende andre grænser

Nationale studier kan lettere anvende absolutte fattigdomsgrænser eller indkomst efter fradrag af boligudgift, jf. Hoynes mfl. (2006), Hansen og Wahlberg (2006) og Brewer mfl. (2006). De nævnte studier anvender forskellige metoder til at regulere grænserne, og netop reguleringsmetoden er afgørende for forbrugsmulighederne for personer på fattigdomsgrænsen.

Regulering i takt med medianen sikrer forbruget

En regulering af fattigdomsgrænsen i takt med udviklingen i medianindkomsten vil sikre mod, at forbrugsmulighederne forringes for personer på fattigdomsgrænsen set i forhold til “normalforbrugeren”.

Personerne i analysen

Alle aldersgrupper over 19 år er med

Beregningerne inkluderer indkomster for en stikprøve på 10 pct. af alle aldersgrupper fra 19 år og derover. Hvis en husholdning består af en voksen i stikprøven og en uden for stikprøven, er husholdningens indkomst pr. person beregnet som summen af de to indkomster, hvorefter husstandsindkomsten per person er beregnet. Efterfølgende er personerne uden for stikprøven udeladt.

Uddannelsessøgende indgår ikke i grundlag

Personer under uddannelse indgår ikke i undersøgelsen. Dette skyldes, at de er i gang med at forøge deres kvalifikationer, så de kan erhverve en højere indkomst. Deres situation er således selvvalgt og ud fra en forventning om, at en uddannelse vil sikre, at de inden længe vil have en indkomst over en fattigdomsgrænse. Samtidig har de fleste under uddannelse en mulighed for at have en indkomst over fattigdomsgrænsen, hvis de havde fravalgt en uddannelse.

Ikke muligt at sortere alle under uddannelse fra

Det er dog ikke muligt at identificere alle under uddannelse. I beregningsgrundlaget indgår eksempelvis udvekslingsstudenter, udenlandske praktikanter og elever på højskoler. Derved forøges utilsigtet antallet af fattige, da de udenlandske udvekslingsstudenter normalt ikke giver anledning til sociale problemer.

Teknisk fattige sorteret fra

Nogle personer har kun en “almindelig” voksenindkomst i en del af året, fordi de afslutter uddannelse, fylder 18 år eller indvandrer i løbet af året. Disse personer indgår ikke i beregningsgrundlaget.

Beregning af fattigdomsgrænse

Fattigdom måles på den disponible indkomst

Opgørelserne af indkomsterne og fattigdomsgrænserne er baseret på disponibel indkomst, dvs. indkomst efter skat og overførsler, jf. boks II.1. Der er i opgørelsen af indkomsten

indregnet værdien af at bo i ejerbolig. Derved fokuserer analyserne på personernes muligheder for at forbruge.

Indkomster justeres for husholdningernes størrelse

Indkomsterne er korrigeret for husstandens størrelse, så det er muligt at sammenligne forbrugsmuligheder for enlige med forbrugsmuligheder for større husholdninger. Udgangspunktet er, at det er muligt at nå det samme niveau af velfærd billigere, når der er flere personer i familien. Stordriftsfordelene findes bl.a. i udnyttelsen af bolig og varige forbrugsgoder. Samtidig er det billigere at dække børns forbrug end voksnes.

Samme indkomst inden for husholdningen

Husholdningerne kan højst have to voksne, og de har samme ækvivalerede indkomst. Hjemmeboende børn over 17 år regnes for en selvstændig husholdning, uanset om det er muligt at have separate husholdninger på adressen.

Stabil vækst i fattigdomsgrænse i årets priser

Beregningerne viser, at fattigdomsgrænsen stiger stabilt i perioden målt i nominelle kroner, jf. figur II.2. Her er illustreret en grænse ved 50 pct. og 60 pct. af medianen. Fattigdomsgrænsen ved 50 pct. af medianindkomsten ligger i 2004 på 75.670 kr. for en enlig person. Det svarer til en månedlig disponibel indkomst på 6.306 kr.

Uddannelsessøgende ville have trukket grænsen 2-4 pct. ned

Det har kun små konsekvenser for fastsættelsen af fattigdomsgrænsen at udelade de studerende, idet grænsen kun ville have været 2-4 pct. lavere, hvis de studerende havde indgået i populationen.

Små konsekvenser for grænsen af "tekniske fattige"

Fattigdomsgrænsen påvirkes også kun meget lidt som følge af udelukkelsen af personer, der er indvandret i året eller har afsluttet en uddannelse i året. Det er især indvandringen og afslutningen af en almen uddannelse, der har konsekvenser for antallet af personer i analysen og dermed størrelsen af fattigdomsgrænsen, der dog ikke øges mere end 1-2 pct.

Analyserne af fattigdom bygger på anonymiserede registeroplysninger for en repræsentativ stikprøve på 10 pct. af den voksne danske befolkning for årene 1988-2004. Oplysningerne er indsamlet af Danmarks Statistik, der har konstrueret og anonymiseret data. De væsentligste oplysninger i denne analyse vedrører indkomster, demografiske forhold, uddannelse, offentlige overførsler og etnisk oprindelse. Oplysningerne er primært hentet fra den integrerede database for arbejdsmarkedsforskning (IDA) og indkomststatistikregistret i Danmarks Statistik.

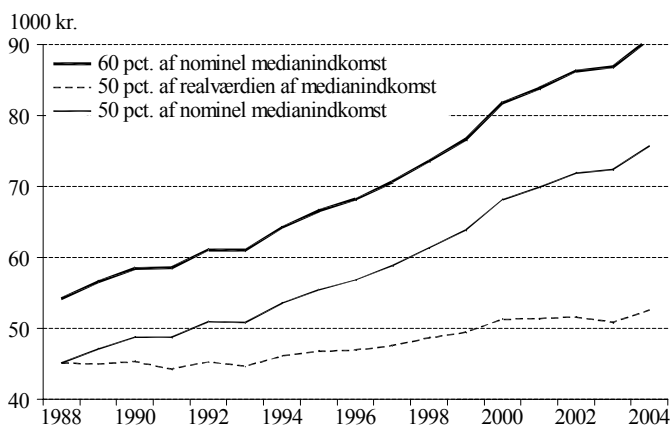
Indkomstbegreb i analyser af fattigdom

I analyserne af fattigdom er anvendt personernes disponible indkomst efter overførsler og skat. Det betyder, at både personlig indkomst inklusive pensionsudbetalinger og kapitalindkomst er medtaget ligesom skattefri offentlige overførsler som boligsikring, boligydelse, varmehjælp, børnefamilieydelse, børnetilskud og pensionstillæg. Til gengæld er skatter og indbetalinger til pensionsordninger fratrukket. Endvidere er tillagt den beregnede økonomiske lejeværdi af egen bolig, som er beregnet ud fra den gennemsnitlige obligationsrente og kontantvurderingen af boligen. Derved sikres en ensartet vurdering af forbrugsmulighederne for ejere og lejere.

Korrektion af indkomsten for husholdningens størrelse

Forbrugsmulighederne i en husholdning afhænger af indkomsten i forhold til husholdningens størrelse. Jo større husholdningen er, jo mindre kan hver enkelt person forbruge, og jo mindre velfærd opnår personen. I kapitlet er de voksne personers indkomst i en husholdning adderet, og forbrugsmuligheder for den eller de voksne i husholdningen er omregnet ved brug af en ækvivaleringsfaktor. Denne er beregnet som $F = (n_v + 0,6 \cdot n_b)^{0,8}$. Her er n_v antallet af voksne, mens n_b er antallet af børn. Denne faktor er beregnet ud fra forbrugsundersøgelser mv., jf. Jørgensen (2001). Der kan højst være to voksne i en husholdning, idet husholdningerne i registerdata er dannet ud fra Danmarks Statistiks C-familier, hvor hjemmeboende børn over 17 år regnes for en selvstændig husholdning. Den eller de voksne i husholdningen får tildelt en indkomst svarende til husholdningens samlede indkomst divideret med ækvivaleringsfaktoren. Den ækvivalerede indkomst er derfor ligeligt fordelt. Ækvivalensfaktoren for en husholdning med to voksne og to børn er $(2 + 0,6 \cdot 2)^{0,8} = 2,54$. De voksnes ækvivalerede disponible indkomst er husholdningens samlede disponible indkomst divideret med 2,54. Derved er det muligt at sammenligne personer i husholdninger af forskellig størrelse og med forskellige fordelinger af indkomsten mellem de voksne.

Figur II.2 *Fattigdomsgrænser ved brug af 50 pct. eller 60 pct. grænser i forhold til medianen af ækvivaleret disponibel indkomst*

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Fattigdomsgrænsen ikke langt fra en budgetmodel

Denne grænse afviger ikke nødvendigvis meget fra opgørelsen af et "acceptabelt budget" efter budgetmetoden, til trods for at udgangspunktet for et acceptabelt budget er en opgørelse af forbrugsudgifter. CASA har opgjort det acceptable budget for forbruget i 2001 til et samlet beløb på ca. 3.700 kr. pr. måned ekskl. boligudgifter, faglige kontingenter, pensionsindbetalinger og forsikringer, jf. Hansen og Hansen (2004). Fattigdomsgrænsen for 2001 er ifølge beregningerne ca. 5.770 kr. pr. måned. Hvis de øvrige poster kan dækkes inden for godt 2.000 kr. pr. måned, svarer fattigdomsgrænsen på 50 pct. af medianindkomsten til det acceptable niveau. Da fattige sjældent er medlemmer af fagforeninger og a-kasse, er boligudgifter langt den dominerende af de udeladte udgifter.

Boligudgiften kan bestemme forbrug

Boligudgiften er ofte den største enkeltpost på et husholdningsbudget, og den er central for levestandarden for personer med lav indkomst. En lav boligudgift efter boligsikring eller boligydelse med lave opvarmningsomkostninger øger mulighederne for forbrug af andre varer og tjenester.

Nogle af de fattige har høje boligudgifter

Beregninger på huslejer for de fattige viser, at knap 40 pct. af dem har en månedlig husleje på over 2.500 kr. pr. voksen i 1999.⁴ Det betyder, at huslejen for et par kan være op til 5.000 kr. En væsentlig andel af de fattige har således høje huslejeudgifter, der reducerer deres forbrugsmuligheder væsentligt.

Fattigdomsgrænse tæt på grænse for gældsinddrivelse

Fattigdomsgrænsen er tæt på grænsen for offentlig gældsinddrivelse, idet denne grænse for 2006 ligger på en disponibel indkomst på 85.000 kr. efter skat om året. Det anses for at være et rimeligt rådighedsbeløb for en enlig, mens forsørgere kan have op til 112.000 kr. om året, før en afdragsordning for gæld til det offentlige sættes i værk. I denne vurdering ligger implicit en antagelse om stordriftsfordele for flere personer i en husholdning.

Mange kommuner har et rådighedsbeløb

Kommunerne har derimod ikke det samme rådighedsbeløb, som anvendes i den individuelle behovsvurdering af, om en ansøger har behov for en ydelse, jf. Rådet for Socialt Udsatte (2006). Dette beløb varierer på tværs af kommuner. Variationen kan dog tænkes at falde, når de omfattende kommunesammenlægninger finder sted.

Stigende real fattigdomsgrænse fra midten af 1990'erne

Korrigeres for ændringer i forbrugerpriserne, er fattigdomsgrænsen omtrent uændret fra 1988 til 1993, hvor der var lavkonjunktur og stigende ledighed, som ses af figur II.2 ovenfor. Derefter stiger den frem til 2000, hvor der var økonomisk vækst. Stigningen fra 1994 til 2004 er på 17 pct. Fattigdomsgrænsen er derved følsom over for ændringer i konjunkturerne.

Vækst påvirker fattigdomsgrænser

Væksten påvirker medianindkomsten, der bruges til beregning af fattigdomsgrænsen. Økonomisk vækst behøver ikke at reducere fattigdommen, da personer under fattigdomsgrænsen sjældent er i job, men i højere grad er afhængige af offentlige overførsler, der reguleres. Sluteffekten af økonomisk vækst på omfanget af fattigdom kan kun en empirisk analyse afklare.

4) De seneste oplysninger om huslejer er fra 1999.

Offentlige overførsler følger satsreguleringen

De offentlige overførselsindkomster reguleres med den offentlige satsregulering, der følger stigningen i årslønnen. Derved sikres, at de offentlige overførsler stiger omtrent lige så meget som indkomsterne i samfundet, som ses af figur II.1 ovenfor.

Offentlige overførsler på forskelligt niveau

De offentlige indkomsterstøttende overførsler ligger på mange forskellige niveauer, hvor dagpenge, førtidspension (den nye) og efterløn på højeste sats er de højeste satser, jf. tabel II.1. Folkepension og kontanthjælp for personer over 25 år ligger lavere, og starthjælp samt kontanthjælp for unge er de laveste satser.

Tabel II.1 Offentlige ydelser og disponibel indkomst, 2004

	Års- indkomst	Børne- ydelse	Disponibel indkomst Personlig	Ækvivaleret
	-----		Kr.	-----
Dagpenge, arbejdsløshed, sygdom	166.660	0	124.326	124.326
Kontanthjælp, enlig forsørger, barn 4 år ^{a)}	134.088	32.292	134.664	92.460
Kontanthjælp, o. 25 år	100.908	0	80.009	80.009
Kontanthjælp, u. 25 år	65.028	0	55.826	55.826
Kontanthjælp, u. 25 år, hjemmeboende	31.392	0	31.392	31.392
Starthjælp, intro.ydelse o. 25 år	65.028	0	55.826	55.826
Efterløn v. 62 år	166.660	0	124.326	124.326
Efterløn v. 60 år	151.580	0	114.162	114.162
Førtidspension ny	166.740	0	124.380	124.380
Folkepension	111.924	0	87.434	87.434
Fattigdomsgrænse				
50 pct. af medianen				75.670
60 pct. af medianen				90.804

a) Ækivalensfaktoren for en enlig forsørger med et barn er 1,456 med den anvendte faktor. Den enlige forsørger modtager ud over børnefamilieydelse også børnetilskud og børnebidrag. Børnebidraget er sat til normalbidraget på 11.976 kr. i 2004.

Anm.: Det er antaget, at personerne er enlige uden børn med mindre andet er nævnt. Kontanthjælpsmodtagere antages at modtage samme ydelse under eventuel aktivering.

Kilde: Forsikringsoplysningen (2004) og egne beregninger.

Forsikrede ledige er ikke fattige	De forsikrede ledige mfl. har en disponibel indkomst, der ligger langt over fattigdomsgrænsen. Det samme gælder for modtagere af efterløn.
Enlige forsørgere tættere på grænsen	Enlige forsørgere på kontanthjælp har derimod en disponibel indkomst tættere på fattigdomsgrænsen, og en enlig forsøger på kontanthjælp med et barn er i høj grad afhængig af børnefamilieydelse mv. for at have en disponibel indkomst over fattigdomsgrænsen.
Er kontanthjælpen et udtryk for grænsen for fattigdom?	Den enlige på kontanthjælp uden andre ydelser modtager en ydelse på 52 pct. af medianindkomsten. Kontanthjælpen skal sikre modtageren en rimelig levestandard, og den kan derfor tolkes som et implicit udtryk for den officielle fattigdomsgrænse.
Unge på kontanthjælp under grænsen	Unge under 25 år på kontanthjælp ligger derimod under fattigdomsgrænsen, ligesom enlige over 25 år på starthjælp får en ydelse, der giver en disponibel indkomst under fattigdomsgrænsen.
Pensionister ligger over grænsen	Folkepensionister og førtidspensionister på almindelig førtidspension tilkendt før 2003 har en disponibel indkomst over fattigdomsgrænsen på 50 pct. af medianindkomsten, men uden andre ydelser som ATP-pension, "ældre-check" eller lignende ligger de under en grænse på 60 pct. af medianindkomsten. Nogle pensionister er dog ikke berettiget til det fulde beløb for folkepensionen og pensionstillægget, fordi de ikke har opholdt sig tilstrækkeligt mange år i Danmark. De kan i nogle tilfælde få personlige tillæg efter en vurdering af deres behov.
Kun få fattige på offentlige overførsler	Oversigten viser, at det kun er få offentlige overførsler, der er så lave, at personerne på ydelsen vil blive betegnet som fattige. Kun personer på kontanthjælp for unge ikke-forsørgere og personer på starthjælp vil automatisk blive betegnet som fattige. Det begrænser dog ikke fattigdommen til denne afgrænsede gruppe, da der kan være flere i husholdningen, eller modtagelsen af ydelsen kan være begrænset til en del af året.

Arbejde er alternativ til offentlige ydelser

Hvis personen ikke er berettiget til offentlige ydelser, er vedkommende afhængig af at kunne skaffe et arbejde. Hvis personen ikke ønsker eller kan skaffe et arbejde på fuld tid, kan det være vanskeligt at komme over fattigdomsgrænsen.

Fuldtidsarbejdende er sjældent fattige

Personer i beskæftigelse på fuld tid vil kun sjældent være kategoriseret som fattige, da selv ufaglærte job til de laveste lønsatser vil give en disponibel indkomst over fattigdomsgrænsen. Kun hvis de har store forsørger-forpligtelser, eksempelvis hvis der er mange børn i husstanden, og personen er eneforsørger, eller partneren er hjemmegående eller under uddannelse, vil en beskæftiget kunne komme under fattigdomsgrænsen. Personer på deltid, eller som kun arbejder en del af året, har derimod større risiko for at blive fattig.

Fordelingen af fattigdom i Danmark

Andelen af fattige er faldet siden 1988

Antallet af fattige er faldet siden 1988, men faldet kan henføres til begyndelsen af 1990'erne, mens det steg omkring 2000, jf. figur II.3. Andelen af fattige er knap 5 pct. af den voksne befolkning i beregningerne i 2004.

165.000 fattige i 2004

Antallet af fattige målt ved 50 pct. af medianindkomsten i 2004 er 165.000 personer, og antallet er steget ca. 10.000 siden 2001. Fra 1998 til 2001 var der en stigning i antallet af fattige på ca. 19.000 personer. Derimod er der et betydeligt fald i antallet af fattige fra 1993 til 1995, hvilket bl.a. skyldes afskaffelse af ordningen med lommepege til beboere på plejehjem.

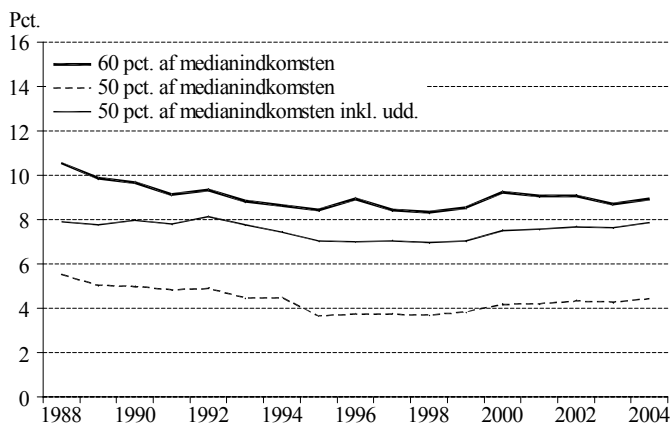
Stigende indkomst og faldende fattigdom kan følges ad

Fattigdommen er således stabil i perioden omkring 1990, hvor ledigheden var stigende, hvilket tyder på, at velfærdsstaten er i stand til at forhindre en stigning i fattigdommen under en økonomisk afmatning. Efterfølgende aftager andelen af fattige samtidig med, at væksten i samfundet og i de disponible indkomster stiger.

Udviklingen den samme ved 60 pct. grænse

Udviklingen er den samme, hvis man måler fattigdommen som personer med en disponibel indkomst under 60 pct. af medianindkomsten. Der er omtrent dobbelt så mange fattige under denne grænse.

Figur II.3 Omfanget af fattigdom i Danmark

Anm.: I kategorien "50 pct. af medianindkomsten inkl. udd." indgår tillige indvandrere ankommet i året og personer, der afslutter en uddannelse i året, samt personer, der fylder 18 år i løbet af året.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Personer under uddannelse også under grænsen

Hvis de uddannelsessøgende også indgik i populationen, ville fattigdomsgrænsen ligge lavere, og andelen af fattige i befolkningen være større. Beregningerne viser, at andelen af fattige også er stabil ved denne afgrænsning.

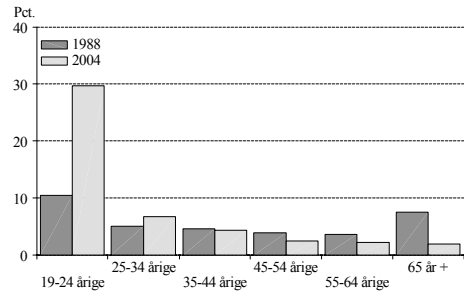
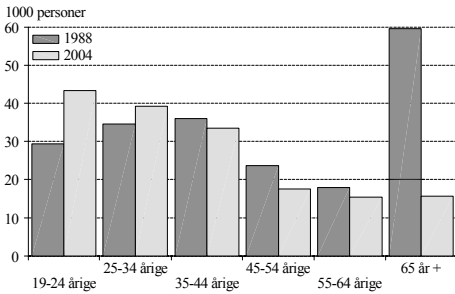
Unge uden for uddannelse er oftere fattige

Sammensætningen af gruppen af fattige er derimod ikke stabil, idet fattigdom i højere grad er blevet et ungdomsproblem, jf. figur II.4a. De helt unge under 25 år udgør en større andel af de fattige, mens færre af de midaldrende og ældre er fattige, jf. figur II.4b.

Færre pensionister er fattige

Pensionisterne er til gengæld stort set ikke fattige i 2004, og meget få var det formentlig i 1988, da knap 45.000 pensionister på plejehjem ikke modtog kontant pension, men fik ophold på plejehjemmet samt et beløb til dækning af personlige fornødenheder, jf. Danmarks Statistik (1990). Disse pensionister er derfor kun registreret med en meget lille indkomst og regnes som fattige i 1988, til trods for at de havde gratis ophold på plejehjemmet. Knap 40.000 af plejehjemsbeboerne var folkepensionister i 1988.

Figur II.4a Fattige fordelt efter alder 1988 og 2004 Figur II.4b Andelen af fattige i aldersgrupper 1988 og 2004

Anm.: Andelen af fattige i en aldersgruppe er beregnet som en andel af de, som er medtagne i aldersgruppen. 40.000 af de fattige på 65 år eller mere i 1988 var på plejehjem, hvor de modtog lommepenge.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Lav andel af midaldrende er fattige

Både antallet og andelen af fattige har hele tiden været lav blandt personer fra 45 til 64 år, hvor tilknytningen til arbejdsmarkedet er størst. Det er forventet, at andelen af fattige i denne aldersgruppe er lav, men det er svært at gennemskue, hvad der er årsagen til faldet i udbredelsen af fattigdom i denne aldersgruppe. Faldet gælder både det absolutte antal og andelen af personerne i aldersgruppen, som er fattige.

Andelen af unge fattige mere end fordoblet

Andelen af fattige unge fra 19 til 24 år er mere end fordoblet fra godt 10 pct. til godt 30 pct., mens antallet af fattige unge uden for uddannelsessystemet er steget mindre end 50 pct. Det skyldes, at antallet af unge i disse årgange er lavt, og at en større andel af unge er under uddannelse mv. end i 1988. Både andelen af fattige og antallet af fattige i alderen 25-34 år er steget.

Sabbatår på lavt budget

Nogle unge bruger et eller flere år på udlandsrejser eller ophold på højskoler eller lignende. Mens de er bortrejst eller på højskolen, har de ingen eller kun ringe indkomst. De kan derfor indgå i gruppen af fattige, hvilket er korrekt, hvad angår deres indkomst, men ikke nødvendigvis afspejler, at de ufrivilligt lider afsavn i deres forbrug.

25.000 fattige bor hos forældre i 2004

Omtrent 25.000 af de fattige bor fortsat hjemme hos deres forældre i 2004, og næsten alle er under 25 år. Knap 20.000 af dem bor hos forældre med en indtægt over fattigdomsgrænsen, mens knap 6.000 bor hos forældre med en indtægt under fattigdomsgrænsen. Når de bor hos en eller begge forældre reduceres deres boligudgifter væsentligt. Hvis hjemmeboende børn havde indgået i deres forældres husstand, ville godt 5.000 af dem i 2004 have været kategoriseret som fattige.⁵ Opgjort på denne måde ville antallet af fattige derfor have været 20.000 personer mindre.

Personer med udenlandsk oprindelse oftere fattige

Andelen af fattige er langt højere blandt personer med en anden etnisk oprindelse end dansk. Denne gruppe omfatter både permanente indvandrere og personer, der midlertidigt opholder sig i Danmark som led i et udvekslingsprogram eller af anden årsag kun planlægger at være i landet i en periode. Dette er uddybet i afsnit II.6.

Enlige oftere fattige end personer i par

Sammenlignes karakteristika for fattige og ikke-fattige viser beregningerne, at enlige oftere er fattige end personer i parforhold, også når der er taget højde for andre karakteristika, jf. tabel II.2.⁶ I beregningerne er der ca. 4 pct. sandsynlighed for, at referencepersonen, der er en ufaglært enlig mandlig lønmodtager i alderen 35-44 år, er fattig. Personer i parforhold med tre eller flere børn er oftere fattige end personer i parforhold uden børn eller med et eller to børn. Enlige forsørgere har en højere sandsynlighed for at være fattige end enlige uden hjemmeboende børn, om end forskellen ikke er ret stor.

Alder stor betydning

De unge er oftere fattige end midaldrende, og især unge under 25 år har en højere sandsynlighed for at være fattige. Samtidig er mænd lidt oftere fattige end kvinder, men forskellen er beskednen.

- 5) Man kunne have anvendt en husstandsdefinition, hvor hjemmeboende børn indgik i husstanden, jf. Finansministeriet (2004). Ved at regne hjemmeboende børn for en selvstændig husholdning er det muligt at vurdere deres muligheder for at etablere egen husholdning. 60 pct. af de hjemmeboende er i alderen 18-20 år.
- 6) Der anvendes logistisk regression, hvor det er muligt at sammenholde betydningen af flere faktorer for sandsynligheden for at være fattig.

Tabel II.2 Sandsynligheden for at være fattig, 2004

	Sandsynlighed	
	Pct. vis ændring	Pct. ^{a)}
Referenceperson		4,0
19-24-årig	336	17,4
25-34-årig	38	5,5
45-54-årig	-27	2,9
55-64-årig	-22	3,1
Enlig med børn	17	4,7
Par med ingen eller et barn	-70	1,2
Par med to børn	-66	1,4
Par med tre eller flere børn	-20	3,2
Bor hjemme hos forældre eller forælder	84	7,3
Kvinde	-14	3,4
Oprindelse i vestligt land ekskl. Danmark	157	10,2
Oprindelse i ikke-vestligt land	149	9,9
Efterkommer, vestligt land	48	5,9
Efterkommer, ikke-vestligt land	49	5,9
Selvstændig	610	28,3
Ledig, forsikret	266	14,6
Kontanthjælp	503	24,1
Sygemeldt, orlov mv.	(20)	(4,8)
Uden for arbejdsmarkedet, permanent overførselsindkomst	1.172	50,7
Øvrige uden for arbejdsmarkedet	-11	3,6
Faglært	-47	2,1
Videregående uddannelse	-42	2,3

a) Viser sandsynligheden for at være fattig for en person med det pågældende karakteristikum, mens øvrige karakteristika svarer til referencepersonens.

Anm.: Referencepersonen er en enlig, ufaglært mand med dansk oprindelse i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn. Han er kategoriseret som lønmodtager. I beregningerne indgår kun personer op til 64 år. Parenteser om koefficienter angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Tilknytning til arbejdsmarkedet afgørende

Den mest betydende faktor er tilknytningen til arbejdsmarkedet, hvor personer uden for arbejdsmarkedet langt oftere er fattige end referencepersonen, der er lønmodtager. Det samme gælder i mindre grad grupperne “ledige”, “kon-tanthjælpsmodtagere” og “selvstændige”. Dette understreger vigtigheden af at have en arbejdsindkomst for at undgå fattigdom. Uddannelsen reducerer sandsynligheden for at være fattig til næsten halvdelen. Det betyder, at ud over tilknytningen til arbejdsmarkedet er der en selvstændig betydning af uddannelse.

Oprindelsesland

Personer med anden oprindelse end dansk er ligeledes oftere fattige. Det bemærkelsesværdige er, at personer med vestlig oprindelse oftere har en indkomst under fattigdomsgrænsen end personer med en ikke-vestlig oprindelse. Efterkommere har en mindre sandsynlighed for at være fattige end indvandrere med de samme karakteristika, og det er uafhængigt af forældrenes oprindelsesland. Det er interessant, at der stort set ikke er forskel i sandsynligheden for at være fattig mellem indvandrere fra vestlige og fra ikke-vestlige lande. Bemærk dog, at dette er et betinget udsagn, som gælder efter, at der er taget højde for bl.a. tilknytning til arbejdsmarkedet, som er meget forskellig for de to grupper.

Internationale målinger af fattigdom**Sammenligninger kræver fælles skala**

Hvis man skal sammenligne forekomsten af fattigdom på tværs af lande, må man anvende fælles skalaer som f.eks. 50 pct. af medianen.

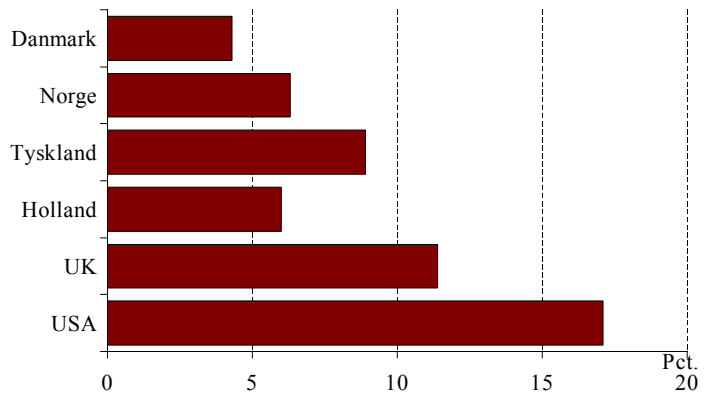
Lav fattigdom i Danmark

Anvendes grænsen på 50 pct. af medianindkomsten, er fattigdommen i Danmark en af de laveste i OECD, og det har været tilfældet de sidste 25 år, jf. Förster og d'Ercole (2005). Det samme gælder de øvrige nordiske lande og Holland, jf. figur II.5.

Højere fattigdom i angelsaksiske lande

Derimod er andelen af fattige højere i de angelsaksiske lande som USA, Storbritannien og Irland. Der synes således at være en sammenhæng mellem velfærdssystem og fattigdom.

Figur II.5 Fattige som andel af befolkningen, 2000

Kilde: Förster og d'Ercole (2005).

Lønspredning har stor betydning for fattigdom

Lønspredningen har stor betydning for fattigdommen, idet udbredelsen af arbejdende fattige er steget i USA, mens der i Danmark er meget få fuldtidsbeskæftigede fattige. En fuldtidsbeskæftiget på laveste lønniveau i Danmark kan kun være fattig, hvis personen har store forsørgerforpligtelser over for en partner og eventuelt et eller flere børn. I Storbritannien og USA er lønspredningen større og overførsels-systemet mindre generøst, hvorfor selv fuldtidsbeskæftigede kan være fattige, jf. Hoynes mfl. (2006).

Relativt mange unge fattige i Norden

En høj beskæftigelsesfrekvens, lav lønspredning og et relativt generøst overførselssystem er de væsentlige forklaringer på den lave fattigdom i Norden og Holland. En stor andel af de fattige i de lande er unge, mens andelen af midaldrende i gruppen af fattige er mindre end i de øvrige OECD-lande, jf. Förster og d'Ercole (2005).

Få fattige ældre i Norden

De ældre er ligeledes sjældent fattige i Norden. De er i høj grad omfattet af offentlige og private pensionssystemer, og hvor mere end 20 pct. af de ældre i aldersgruppen 65 år eller mere er fattige i USA, Australien og Portugal, så er andelen betydeligt lavere i Norden.

Velfærdssystem og lønspredning afgørende

Generelt er lønspredningen og velfærdssystemets dækning afgørende for udbredelsen og fordelingen af fattigdom i OECD-landene. Landene har valgt forskellige systemer, som viser sig at have stor betydning for fattigdommen. Den universelle velfærdsmodel, som praktiseres i Norden, har ført til et lavt niveau af fattigdom.

II.3 Tilgang, afgang og varighed af fattigdom

Tilgang til og afgang fra fattigdom

Afgang fra og tilgang til fattigdom bestemmer udviklingen i antallet af fattige, og det er centralt for forståelsen af fattigdom at kende årsager til både tilgang og afgang. Både en reduktion i tilgangen og en forøgelse i afgang fra fattigdom resulterer i et mindre antal af fattige.

Fire veje til fattigdom:

Fattige kan komme enten fra en gruppe uden for den undersøgte persongruppe eller fra gruppen af "ikke-fattige", jf. figur II.6. Tilgangen til populationen i undersøgelsen kommer fra personer, der tidligere har været under uddannelse, fra personer, der fylder 19 år, eller fra nyankomne indvandrere. Det betyder, at de fattige har forskellige baggrunde og forskellige muligheder for at forlade fattigdom igen. Årsagerne, til at de er blevet fattige, er ligeledes meget forskellige.

Ikke-fattige mister indkomst

Langt de fleste fattige har tidligere haft en indkomst fra arbejde eller overførsler, der har ligget over fattigdomsgrænsen. De oplever et fald i indkomst i forhold til medianen, og "falder" derved under fattigdomsgrænsen. Der kan være enkeltstående årsager hertil som skilsmisse og sygdom, eller det kan være planlagt på forhånd som for eksempel et ophold på en højskole.

Tilgang til fattigdom er unge

En anden tilgang er unge, der fylder 19 år, og dermed indgår i beregningerne. Aldersgrænsen er sat til 19 år, fordi personerne derved har været berettiget til aflønning eller offentlige overførsler som voksen i hele året.

Indvandrere kommer til landet

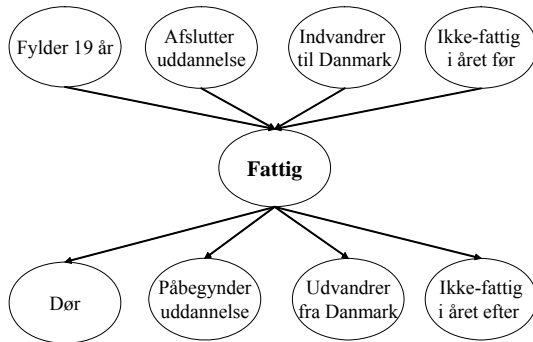
Nogle fattige er indvandrere, der er ankommet til landet året forinden og har en indkomst under fattigdomsgrænsen. Her er ikke skelnet mellem årsager til indvandring. Nogle ind-

vandrere kommer, fordi de har et job, mens andre er flygtninge, familiesammenførte eller er kommet for at opleve Danmark på f.eks. et udvekslingsophold.

Uddannelse afsluttes, og indkomsten er lav

En fjerde vej til fattigdom dækker over personer, der afslutter eller afbryder en uddannelse i det foregående år. Personerne er derved medtaget i beregningerne i det første hele år, efter de har afsluttet eller afbrudt en uddannelse. Personer på 19 år, der afsluttede en uddannelse året før, er henført til gruppen med afsluttet uddannelse.

Figur II.6 Tilgangs- og afgangsvæje fra fattigdom

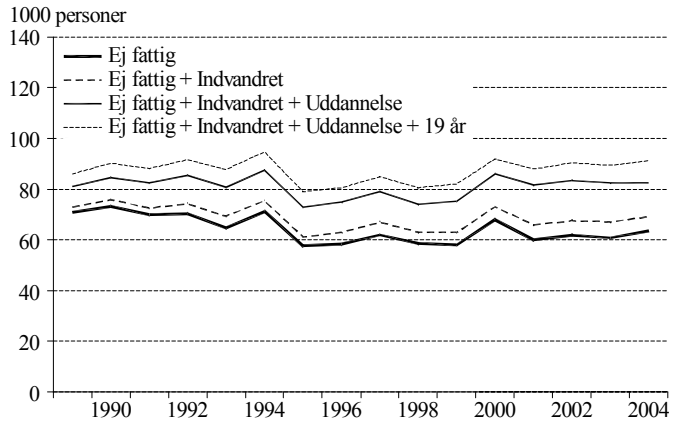
Tidligere status kan indikere årsagen til fattigdom

Den tidligere status kan indikere årsagen til, at personen er i gruppen af fattige. Det gælder for indvandrere og personer, der tidligere var under uddannelse, samt unge på 19 år.

80.000-100.000 bliver fattige hvert år

Bruttotilgangen til fattigdom er meget betydelig, idet 80.000-100.000 personer bliver fattige hvert år i analyseperioden, jf. figur II.7. I figuren er fordelingen af bruttotilgangen opdelt efter tilgangsvejen til fattigdom. Variationen i tilgangen kommer typisk fra gruppen, der året før havde en indkomst over fattigdomsgrænsen.

Figur II.7 Bruttotilgang til fattigdom 1989 til 2004

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Hovedparten af tilgangen skyldes et fald i indkomst

Op til 75 pct. af tilgangen til fattigdom kan henføres til, at personerne har haft en relativt lavere indkomst end i det forrige år.

Pensionister på lommepenge

En del af personerne, der blev fattige som følge af faldende indkomster, var frem til 1994 pensionister, der flyttede på plejehjem og overgik til en ordning med "lommepenge". Denne ordning blev endeligt afskaffet januar 1995.

Flere fattige nyankomne indvandrere

En stor gruppe af nye fattige er nye indvandrere, hvilket dækker over indvandrere ankommet året før.⁷ De nyankomne indvandrere udgør 2.000-6.000 af de nye fattige hvert år. Antallet af fattige nyankomne er steget de seneste 10 år, undtagen i 2004 hvor der var et lille fald. Her indgår både vestlige og ikke-vestlige indvandrere.

Lav indkomst efter uddannelsen

Mange har en lav indkomst i året efter, at de har afsluttet en uddannelse. Det gælder især personer med en gymnasial uddannelse, der er berettiget til kontanthjælp, hvis de ikke kan finde beskæftigelse. Personer med en erhvervsuddannelse på mindst 18 måneder, eller som har aftjent værne-

7) Indvandrere ankommet i løbet af året vil ofte tilhøre gruppen af fattige, hvorfor vi vælger først at medtage indvandrere i deres første hele år i Danmark.

pligt, kan indmelde sig i en a-kasse, hvorved de ofte er berettiget til en højere overførselsindkomst end kontanthjælpsmodtagere.

Flere unge bliver fattige efter en uddannelse

Antallet af fattige, der forrige år var under uddannelse, steg fra 1989 til 2004 fra 10.000 til knap 20.000 personer. Denne udvikling afspejler formodentlig, at et større antal af unge afslutter en uddannelse, efter de er fyldt 18 år.

Fattige unge på 19 år

Unge på 19 år udgør kun en mindre del af tilgangen til fattigdom. Der er ca. 5.000 19-årige personer, som statistisk set bliver fattige det første år, de er med i beregningerne.

Unge har en høj risiko for at blive fattige

Undersøges betydningen af de enkelte faktorer bag risikoen for at blive fattig, altså tilgangen til fattigdom, i en logistisk analyse, viser resultaterne, at unge har en høj risiko for at blive fattige set i forhold til referencepersonen, der er en enlig, ufaglært mand i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn med status af lønmodtager, jf. tabel II.3.⁸ Her er der også taget højde for andre faktorer, der kan påvirke risikoen for at blive fattig som etnisk tilhørsforhold og tilknytning til arbejdsmarkedet. Risikoen for, at en 19-årig bliver fattig, er næsten tre gange større end for referencepersonen.

Enlige forsørgere med et barn klarer sig godt

Enlige forsørgere med et barn har en mindre sandsynlighed for at blive fattig end referencepersonen, mens en enlig forsørger med to eller flere børn har en lige så stor sandsynlighed for at blive fattig som en enlig uden børn. I begge tilfælde er øvrige karakteristika identiske med referencepersonens.

Risikoen forøges, hvis man bliver enlig

En ændring i civilstanden fra at være i et parforhold til at blive enlig forøger risikoen betydelig for at blive fattig. En opløsning af et parforhold kan skyldes, enten at de to personer flytter fra hinanden, eller at den ene dør. Denne variabel forklarer dog ikke, om personens indkomst er reduceret væsentligt, eller om det skyldes ændrede forsørgelsesforpligtelser. Opløsning af et parforhold må betragtes som

8) Forudsætningen for, at koefficienterne kan fortolkes som effekter af de inkluderede faktorer, er, at de forklarende variabler er eksogene.

en udløsende faktor for fattigdom, mens det at være enlig forsørger ikke i samme grad øger risikoen for at blive fattig. Konsekvensen er også, at risikoen for fattigdom er klart højest netop i det år, hvor parforholdet opløses.

Lavere risiko for personer, der er flyttet sammen

Omvendt er der en nedsat risiko for at blive fattig for personer, der flytter sammen. Det harmonerer med, at personer i parforhold ikke så ofte er fattige som enlige.

Par med mange børn har forøget risiko

Der er også en forøget risiko for at blive fattig for par med fire eller flere børn. Her er der en bemærkelsesværdig forskel mellem par med fire eller flere børn og personer i parforhold i øvrigt, der generelt har en lav sandsynlighed for at blive fattige.

Ændringer i antal børn har også betydning

Det er ikke bare antallet af børn i en husholdning, men også ændringer i antallet af børn, der påvirker risikoen for at blive fattig. Hvis antallet øges, forøges risikoen, mens den reduceres, hvis antallet af børn falder. Det afgørende synes at være forsørgerbyrden for dem, som ligger tæt ved grænsen.

Hjemmeboende har lidt højere risiko

Personer med bopæl hos deres forældre har lidt højere risiko for at blive fattige end personer med selvstændig bopæl, men sammenlignet med betydningen af at være 19 år har boligen kun mindre betydning. Denne gruppe er formodentlig heller ikke i samme grad som den udeboende forpligtet til at kunne deltage i finansieringen af husholdningen.

Table II.3 Påvirkning af sandsynligheden for at blive fattig, 2004

	Sandsynlighed	
	Pct. vis ændring	Pct. ^a
Referenceperson		5,3
19-årig	206	16,1
20-24-årig	55	8,1
25-34-årig	-22	4,1
45-54-årig	-61	2,1
55-64-årig	-64	1,9
Enlig med et barn	-54	2,4
Enlig med to eller flere børn	(3)	(5,4)
Par uden børn	-56	2,3
Par med et barn	-63	1,9
Par med to børn	-55	2,3
Par med tre børn	-28	3,8
Par med fire børn eller flere børn	63	8,6
Fra par til enlig	307	21,4
Fra enlig til par	-41	3,1
Fået flere børn i husholdningen	33	7,0
Fået færre børn i husholdningen	(-4)	(5,1)
Bor hos forældre eller forælder	185	14,9
Kvinde	(1)	(5,3)
Selvstændig	481	30,5
Ledig, forsikrede	171	14,2
Kontanthjælp	309	21,5
Sygemeldt, orlov mv.	56	8,2
Uden for arbejdsmarkedet, permanent overførselsindkomst	524	32,8
Øvrige uden for arbejdsmarkedet	175	14,4
Afsluttet uddannelse året før	43	7,5
Faglært uddannelse	-54	2,4
Videregående uddannelse	-51	2,6
Indvandret i 2003 med udenlandsk oprindelse	325	22,3
Oprindelse i ikke-vestligt land	88	9,9
Oprindelse i vestligt land ekskl. Danmark	55	8,1
Efterkommer med forældre fra ikke-vestlige lande	57	8,2
Efterkommer med forældre fra vestlige lande	51	7,9

Se anmærkning på næste side.

- a) Viser sandsynligheden for at blive fattig for en person med det pågældende karakteristika, mens øvrige karakteristika svarer til referencepersonens.

Anm.: Referencepersonen er en enlig mand med dansk oprindelse i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn. Manden er ufaglært lønmodtager med bopæl i Københavns eller Frederiksberg Kommune. I beregningerne indgår kun personer op til 64 år, som ikke er fattige i 2003. Der indgår geografiske variabler for region og urbanisering, som ikke er medtaget i tabellen. Parenteser om koefficienter angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Selvstændige har høj risiko for at blive fattige

Den forøgede risiko for at blive fattig gælder også for selvstændige. Beregningerne implicerer, at sandsynligheden for at blive fattig er fem gange højere for en selvstændig end for referencepersonen, der er lønmodtager. Det er en bemærkelsesværdig høj sandsynlighed, og det rejser spørgsmålet, om der blandt de selvstændigt erhvervsdrivende er en gruppe af "skjulte" fattige. Det kan tænkes, at det at være selvstændig erhvervsdrivende kan være en strategi for at klare sig selv for personer, der har svært ved at opnå beskæftigelse som lønmodtager.

Høj risiko for kontanthjælpsmodtagere

Kontanthjælpsmodtagere og personer uden for arbejdsmarkedet på en permanent overførselsindkomst har også en kraftigt forhøjet risiko for at blive fattige sammenlignet med en lønmodtager. Langt de fleste på permanente overførselsindkomster er dog i den ældre aldersgruppe, hvor risikoen er lavere.

Ledige har lidt højere risiko

Ledige medlemmer af en a-kasse har en forhøjet risiko for at blive fattige, men sandsynligheden er mindre end for personer på kontanthjælp, hvilket formodentlig afspejler forskelle i ydelsesniveau.

Uddannelse reducerer risikoen meget

En erhvervskompetencegivende uddannelse halverer risikoen for at blive fattig. Denne effekt er ganske kraftig og viser værdien af, at flest mulig får en erhvervskompetencegivende uddannelse.

Langt højere risiko lige efter uddannelse

I året efter en uddannelse afsluttes, er risikoen for at blive fattig højere end for referencepersonen. Nærmere undersøgelse viser, at det især gælder for unge, der har afsluttet en gymnasial uddannelse, og som ikke umiddelbart har ret til arbejdsløshedsunderstøttelse.

Indvandrere har højere risiko for at blive fattige

Indvandrere fra både vestlige og ikke-vestlige lande har højere risiko for at blive fattige, og betydningen af at være indvandret i året før er meget høj. Samtidig har efterkommere af indvandrerne også en forøget risiko for at blive fattige.

Københavnere bliver oftere fattige

I beregningerne er medtaget variabler for bopælens geografiske placering og urbaniseringsgraden. Begge disse sæt af variabler viser, at indbyggere i Københavns og Frederiksberg Kommune har en højere sandsynlighed for at blive fattige. Det betyder, at personer med de samme karakteristika i København og Frederiksberg og et sted uden for de to kommuner har forskellig sandsynlighed for at blive fattig.

Opsummering af grupper med høj risiko for fattigdom

De særlige grupper med høj risiko for at blive fattige er unge på 19 år, personer der afsluttede en uddannelse året før, personer der er blevet enlige i løbet af året, par med fire eller flere børn, selvstændige erhvervsdrivende, modtagere af kontanthjælp og personer uden for arbejdsmarkedet, samt indvandrere og efterkommere.

Afgang fra fattigdom

Nogle fattige dør, udvandrer eller starter på uddannelse

Årsagen til at forlade gruppen af fattige kan enten være, at indkomsten er kommet over fattigdomsgrænsen, eller at personen har forladt undersøgelsens population. I denne undersøgelse forlader personerne populationen, hvis de påbegynder en uddannelse, udvandrer eller dør, som angivet i figur II.6 ovenfor.

De fleste får højere indkomst

Ser man på de fattiges næste position i samfundet, er de fleste rykket til gruppen af "ej-fattige", jf. figur II.8. Her genfinder vi en stor afgang fra fattigdom efter 1994. En mindre del af de fattige dør eller udvandrer. Antallet, der dør eller udvandrer, er forholdsvis stabilt efter 1995, hvor alle beboere på plejehjem får udbetalt pension, og antallet af fattige over 65 år er relativt lille.

Flere fattige starter på uddannelse

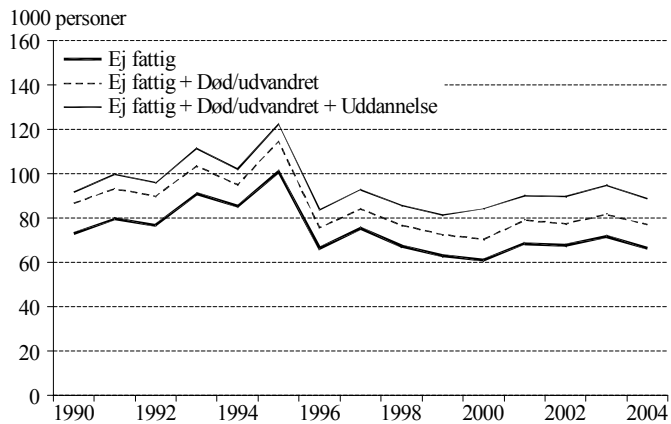
Antallet af fattige, der starter på en uddannelse, steg fra 1990 til 2000 fra knap 5.000 til 14.000 personer og har siden ligget mellem 10-13.000 personer. Ændringen skyldes formodentlig en ændring i de unges bevægelse fra de gym-

nasiale uddannelser og til uddannelser med erhvervs-kompetence.

Analyse af betydende faktorer

Analyseres afgangen fra fattigdom i en logistisk model, viser beregningerne betydningen af de enkelte faktorer, jf. tabel II.4. I denne beregning analyseres alene afgangen fra fattigdom mellem 2003 og 2004. Referencepersonen i denne analyse er en enlig ufaglært mand i alderen 35-44 år med status som lønmodtager, og han har ingen hjemmeboende børn.

Figur II.8 *Bruttoafgang fra fattigdom opdelt efter placering året efter de var fattige*

Anm.: De store udsving omkring 1994 skyldes bl.a. skattereformen og udfasningen af ordningen med "lommepenge" til beboere på plejehjem.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Høj sandsynlighed for at forlade gruppen af fattige

Beregningerne viser, at referencepersonen har 54 pct. sandsynlighed for at forlade gruppen af fattige. En af de væsentlige faktorer er tilknytningen til arbejdsmarkedet, hvor referencepersonen er lønmodtager i 2003. Selvstændige erhvervsdrivende og personer uden for arbejdsmarkedet har en væsentlig mindre sandsynlighed for at forlade fattigdom. Selvstændige erhvervsdrivende har således både en høj sandsynlighed for at blive fattige og en mindre sandsynlighed for at forlade gruppen af fattige.

Table II.4 Sandsynligheden for at forlade gruppen af fattige, 2004

	Sandsynlighed	
	Pct. vis ændring	Pct. ^a
Referenceperson		54,0
20 år	(6)	(57,0)
21-24-årig	14	61,7
35-44-årig	9	59,0
45-54-årig	(-4)	(51,6)
55-64-årig	(-4)	(51,6)
Enlig med et barn	34	72,5
Enlig med to eller flere børn	(3)	(55,6)
Par uden børn	23	66,2
Par med et barn	28	68,9
Par med to børn	17	63,1
Par med tre børn	(6)	(57,0)
Par med fire eller flere børn	-17	44,8
Fra par til enlig	-15	46,0
Enlig til par	50	80,7
Fået flere børn i husholdningen	-9	49,1
Fået færre børn i husholdningen	32	71,4
Bor hos forældre eller forælder	-6	50,6
Kvinde	(2)	(55,3)
Selvstændig	-26	39,7
Ledig, forsikrede	-21	42,5
Kontanthjælp	-38	33,3
Sygemeldt og orlov mv.	(7)	(57,7)
Uden for arbejdsmarkedet, permanent overførselsindkomst	-52	25,7
Øvrige uden for arbejdsmarkedet	-14	46,5
Faglært uddannelse	13	61,2
Videregående uddannelse	16	62,6
Oprindelse i ikke-vestligt land	-29	38,4
Oprindelse i vestligt land ekskl. Danmark	-43	30,9
Dansker med forældre fra ikke-vestlige lande	-18	44,4
Dansker med forældre fra vestlige lande	(-2)	(52,9)

Se anmærkning på næste side.

a) Viser sandsynligheden for at forlade gruppen af fattige for en person med det pågældende karakteristikum, mens øvrige karakteristika svarer til referencepersonens.

Anm.: Referencepersonen er en enlig mand med dansk oprindelse i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn. Manden er ufaglært lønmodtager med bopæl i Københavns eller Frederiksberg Kommune. I beregningerne indgår kun personer op til 64 år, som er fattige i 2003. Der indgår geografiske variabler for region og urbanisering, som ikke er medtaget i tabellen. Parenteser om koefficienter angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Ingen forskelle mellem mænd og kvinder

Variablen for køn er ikke signifikant, hvilket betyder, at der i denne model ikke er forskel mellem mænd og kvinders sandsynlighed for at forlade fattigdom, efter at der er taget højde for en lang række andre faktorer.

Enlige forsørgere ud af fattigdom

De enlige forsørgere med et barn har en markant højere sandsynlighed for at forlade fattigdom end de enlige ikke-forsørgere, mens det samme ikke gælder for enlige forsørgere med flere børn. De enlige forsørgere synes således ikke at være mere fattige, alene fordi de er enlige forsørgere, men i kraft af andre forhold, eksempelvis tilknytningen til arbejdsmarkedet.

Par med fire eller flere børn udsat

Par med fire eller flere børn har i denne beregning en lav sandsynlighed for at komme ud af fattigdom, mens par uden børn eller op til to børn har en højere sandsynlighed for at forlade fattigdom end enlige.

Indkomst eller familiearbejde

I familier med fire eller flere børn kan dilemmaet i relation til indkomsten være, at selvom der er mulighed for begge forældre for at få et job, kan det være vanskeligt at klare både job og familie, især når børnene er små. Det samme kan gælde for enlige forsørgere. Det vil afhænge af bl.a. samarbejdet mellem de adskilte forældre.

Enlige fattige, der flytter sammen med andre personer, forlader fattigdom

Ændringer i husholdningens sammensætning synes ofte at have stor betydning for de fattiges indkomst, idet enlige fattige, der flytter sammen med en anden person, har en høj sandsynlighed for at forlade fattigdom. Sandsynligheden er derimod væsentlig lavere for en fattig, der overgår fra at være i par til at være enlig. Ændringer i antallet af voksne i husholdningen er derfor vigtig for sandsynligheden for at være fattig.

Indvandrere forbliver oftere i fattigdom

Indvandrere har en lavere sandsynlighed for at komme ud af fattigdom end personer af dansk oprindelse, og det gælder både indvandrere fra vestlige og ikke-vestlige lande. Det samme gælder i lidt mindre grad for efterkommere med forældre fra ikke-vestlige eller vestlige lande.

Opsummering af afgang fra fattigdom

Sandsynligheden for at forlade fattigdom er høj for enlige, der overgår til at være i et par, personer med en erhvervs-kompetencegivende uddannelse, enlige forsørgere med et barn samt personer i par med op til to børn. Lønmodtagere har højere sandsynlighed end selvstændige, ledige og især personer uden for arbejdsstyrken for at forlade gruppen af fattige.

Varighed af fattigdom

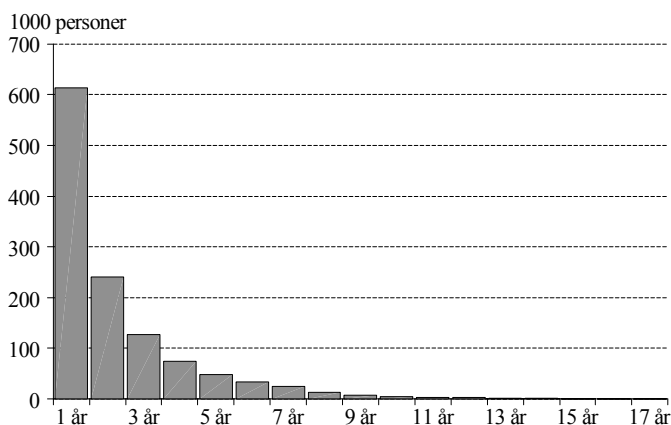
Flere år i fattigdom

Varigheden af fattigdom er afgørende for betydningen for velfærden for den enkelte person. Et enkelt år i fattigdom kan skyldes enkeltstående og midlertidige forhold og kan i visse tilfælde være selvvalgt, men er personen fattig i flere år i træk, har det væsentlig større konsekvenser for personens velfærd og udfoldelsesmuligheder.

Over halvdelen kun fattige i et år

En beregning af antallet af år i fattigdom fra 1988 til 2004 viser, at over halvdelen af de berørte personer, svarende til godt 600.000 personer, kun er fattige i et enkelt år, jf. figur II.9. Derimod er 28 pct. af de berørte fattige i tre år eller flere i løbet af de 17 år. I den målte periode har ca. 15.000 personer været fattige i ti år eller mere. De ti år er ikke nødvendigvis en sammenhængende periode, men kan være afbrudt af år med højere indkomst eller år under uddannelse.

Figur II.9 Antal år i fattigdom, 1988-2004

Anm.: Antallet af år i fattigdom kan være opdelt i flere perioder.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Indvandrere oftere fattige i lang tid

Indvandrere og især ikke-vestlige indvandrere udgør en større andel af de langtidsfattige. Aldersmæssigt er de spredt, men med den største andel i gruppen 35-44 år, og hovedparten er enlige ikke-forsørgere. Arbejdsmarkeds-tilknytningen viser også store forskelle, idet næsten 3 pct. af personerne er fattige i gruppen "øvrige uden for arbejdsmarkedet", mens der også er relativt store andele af langtidsfattige på kontanthjælp og blandt de selvstændige erhvervsdrivende.

Varigheden varierer mellem personer

Ud fra en velfærdsmæssig synsvinkel er længden af sammenhængende perioder i fattigdom af særlig interesse. Længden af perioderne i fattigdom varierer efter personernes karakteristika, hvilket er analyseret i en varighedsmodel, jf. boks II.2. Denne analyse beregner sandsynligheden for, at perioden i fattigdom afsluttes efter et givet antal år, hvor varigheden i den gennemførte analyse kan være fra 1 til 12 år. Sandsynligheden for at forlade fattigdom afhænger af personens karakteristika.

Formålet med varighedsanalysen er at vurdere, hvilke forhold der er afgørende for varigheden af perioden i fattigdom. I en varighedsanalyse fokuseres der på hazardrater, der angiver sandsynligheden for at forlade en bestemt tilstand i en given periode, givet at individet har været i tilstanden i perioden før. Dvs. i analysen måles sandsynligheden for at forlade fattigdom efter et bestemt antal år, forudsat at den fattige har været fattig så længe.

Varighedsmodellen opstilles som en proportional hazardmodel i analysen. Modellen er angivet ved følgende relation:

$$h(t | x) = \lambda(t) \cdot \kappa(x)$$

Hazardraten afhænger af to komponenter: en funktion for afgangsratens afhængighed af varigheden, $\lambda(t)$, og en funktion af de forklarende variabler, $\kappa(x)$, jf. Woolridge (2002). De forklarende variabler virker proportionalt på sandsynligheden for at forlade fattigdom. Det betyder, at de forklarende variabler kun påvirker selve niveauet for sandsynligheden for at forlade fattigdom, hvilket sker i form af en proportional forskydning af sandsynligheden op eller ned. Sandsynligheden for at forlade fattigdom udvikler sig altså på samme måde over tid for alle personer. Det er en meget restriktiv specifikation, da det ikke er sikkert, at sandsynligheden for at forlade fattigdom udvikler sig ens over tid for f.eks. kvinder og mænd. For at få sandsynligheden for at forlade fattigdom over tid specifik for en bestemt type karakteristika skal der udføres en separat analyse kun bestående af individer med denne type karakteristika. I analysen estimeres modellen for alle, og for mænd og kvinder separat. I analysen medtages alle, som har påbegyndt en periode i fattigdom i analyseperioden. Det er ikke alle, som afslutter deres fattigdomsforløb inden for analyseperioden, eller inden de forlader populationen. Disse observationer censureres i analysen. Det betyder, at i hazardraterne bidrager de censurerede individer kun med informationer om, at de har været fattige i et antal år, og at de endnu ikke har forladt fattigdom.

Modellen estimeres som en grupperet hazardmodel ved hjælp af maximum likelihood metoden i GAUSS.

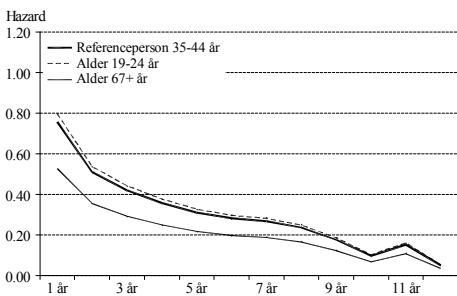
Referencepersonen er en enlig og ufaglært mand

Varighedsanalysen viser dels tidsafhængigheden af sandsynligheden for at forlade fattigdom og dels betydningen af de inkluderede faktorer. Referencepersonen er en enlig ufaglært mand med oprindelse i Danmark i alderen 35-44 år og bopæl i Københavns eller Frederiksberg Kommune. Referencepersonens arbejdsmarkedstilknytning er arbejdsløs, aktiveret eller på kontanthjælp.

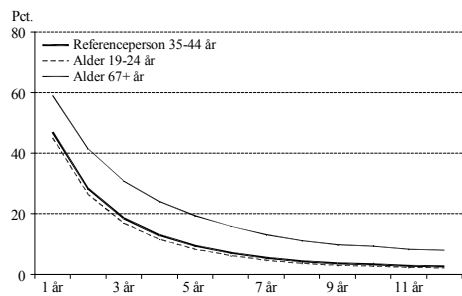
Høj afgang i starten af periode i fattigdom

Beregningerne viser, at sandsynligheden for at komme ud af fattigdom er høj i starten af en periode i fattigdom, men at den aftager, jo længere personen har været fattig, jf. tabel II.5. For referencepersonen falder afgangsraten fra ca. 75 pct. det første år i fattigdom til knap 30 pct. det 5. år i fattigdom og yderligere til 10 pct. i det 10. år, jf. figur II.10a. Der vil således være ca. 5 pct. af de, som bliver fattige, der fortsat vil være fattige efter 10 år, jf. figur II.10b. Det betyder, at der er stigende risiko for "at hænge fast" i fattigdom, jo længere den har varet. Det kan ikke afvises, at det for nogle er et valg, men for langt de fleste vil det formodentlig være et problem. Her vil det være rimeligt at iværksætte en offentlig indsats.

Figur II.10a Afgangsraten ud af fattigdom

Figur II.10b Sandsynligheden for fortsat at være fattig

Anm.: Referencepersonen er en enlig, ufaglært mand i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn, med bopæl i Københavns eller Frederiksberg Kommune og dansk oprindelse. Personen er enten arbejdsløs, i aktivering eller på kontanthjælp.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Tabel II.5 Betydning af udvalgte socioøkonomiske karakteristika på afgangsraten fra fattigdom, 1989-2004

Karakteristika	Alle	Alle u. arb.	Mænd u. arb.	Kvinder u. arb.
Kvinde	+	+	\$	\$
19-24-årig	+	+	-	+
25-34-årig	(-)	(-)	(-)	-
45-54-årig	-	(-)	(-)	(-)
55-59-årig	-	-	(-)	-
60-66-årig	-	-	-	-
67 år eller mere	-	-	-	-
Enlig med et barn	+	+	+	+
Enlig med to eller flere børn	+	+	+	+
Par uden børn	+	+	+	+
Par med et barn	+	+	+	+
Par med to børn	+	+	+	+
Par med tre eller flere børn	+	+	+	+
Selvstændig	+	\$	\$	\$
Lønmodtager	+	\$	\$	\$
Sygemeldt, orlov mv.	+	\$	\$	\$
Uden for arbejdsmarked, permanent overførselsindkomst	-	\$	\$	\$
Øvrige uden for arbejdsmarked	(+)	\$	\$	\$
Faglært uddannelse	+	+	+	+
Videregående uddannelse	+	+	+	+
Indvandrer fra vestligt land	-	-	-	-
Indvandrer fra ikke-vestligt land	-	-	-	-
Efterkommer med forældre fra vestlige lande	-	-	(-)	-
Efterkommer med forældre fra ikke-vestlige lande	-	-	-	-
Større by	+	+	+	+
Landet	+	+	+	+
Hovedstadsregion ekskl. Københavns og Frederiksberg Kommune	+	+	+	+
Vestsjælland og Storstrøms Amt	(-)	(-)	(-)	(-)
Bornholm	(-)	-	(-)	(-)
Fyn, Syd- og Sønderjylland	(+)	(+)	(+)	(-)
Midt- og Nordjylland	(-)	(-)	(+)	-

Se bemærkninger på næste side.

Anm.: Referencepersonen er en enlig, ufaglært (mandlig) ikke-forsøger i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn, med bopæl i Københavns eller Frederiksberg Kommune og dansk oprindelse. Referencepersonen i første søjle er enten arbejdsløs, aktiveret eller på kontanthjælp. Variabler for tilknytning til arbejdsmarkedet er kun medtaget i den første beregning. Årsvariabler er medtaget i analysen, men ikke angivet i tabellen. Parenteser om koefficienter angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Unge forlader hurtigere fattigdom end ældre

Resultaterne for de forklarende variabler viser, at unge mænd har en højere sandsynlighed for at forlade fattigdom end referencepersonen, mens ældre mænd har en lavere sandsynlighed for at komme ud af fattigdom. Unge har således både en større sandsynlighed for at blive fattige, og en større sandsynlighed for at forlade fattigdom hurtigt.

Andet end alder har betydning for varigheden

Betydningen af de medtagne faktorer viser, at ikke bare alder, men også husstandens sammensætning, uddannelse, etnisk oprindelse og bopæl har betydning for sandsynligheden for at forlade fattigdom.

Tilknytning til arbejdsmarked

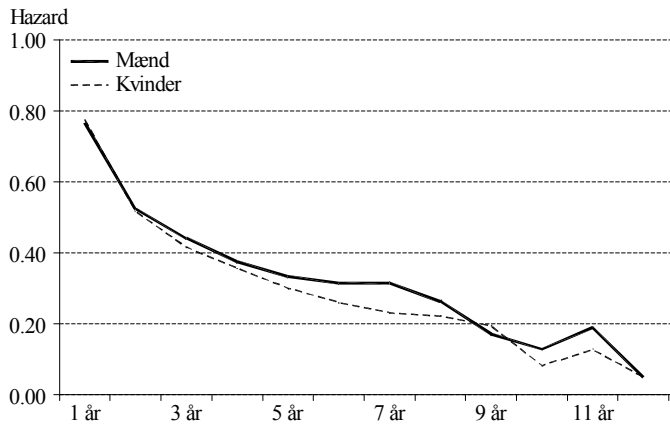
Det er ønskeligt at udelade variablerne for tilknytningen til arbejdsmarkedet, da tilknytningen kan være bestemt af de samme faktorer, der er afgørende for at være fattig.⁹ Samtidig spiller tilknytningen til arbejdsmarkedet i tiden som fattig kun en ringe rolle i forhold til varigheden af perioden i fattigdom, idet koefficienterne er relativt små. Hvis variablerne for arbejdsmarkedstilknytning udelades, ændrer det ikke væsentligt ved betydningen af de øvrige faktorer.

Kvinder hurtigst ud af fattigdom

Beregningerne er gennemført både samlet for begge køn og adskilt for mænd og kvinder. Resultaterne af beregningerne viser, at afgangsraten er næsten ens for mænd og kvinder, jf. figur II.11. Aldersprofilen er lidt forskellig mellem kønne, idet der ikke er signifikante forskelle for mænd op til 60 år, mens det er tilfældet for kvinder, hvor kvinder over 55 år forlader fattigdom langsommere end referencekvinden.

9) Tilknytningen til arbejdsmarkedet er formodentlig endogen i forhold til fattigdommens varighed.

Figur II.11 Afgangsraten for mænd og kvinder beregnet separat for referencepersonerne

Anm.: Referencepersonen er en enlig, ufaglært ikke-forsørger i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn, med bopæl i Københavns eller Frederiksberg Kommune og dansk oprindelse.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

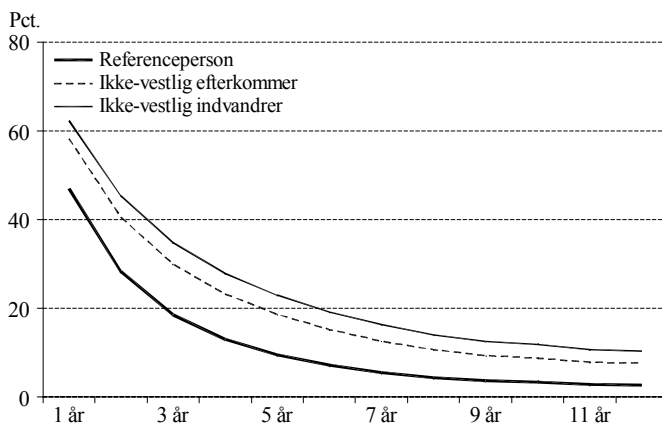
Tidsprofil ens for mænd og kvinder

Det er interessant, at tidsprofilen af den beregnede afgang fra fattigdom er næsten den samme, i betragtning af at lønnen for mænd i gennemsnit er højere end for kvinder, og at mænd i højere grad er på arbejdsmarkedet end kvinder.

Indvandrere kommer senere ud af fattigdom

Afgangsraten er lavere for indvandrere fra både vestlige og ikke-vestlige lande end for etniske danskere, hvorfor sandsynligheden for at være fattig i længere tid er højere, jf. figur II.12. Efterkommere har ligeledes højere sandsynlighed for at være fattig i længere tid end etniske danskere, men mindre end indvandrerne.

Figur II.12 Sandsynlighed for at være i fattigdom

Anm.: Referencepersonen er en enlig, ufaglært mand i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn, med bopæl i Københavns eller Frederiksbergs Kommune og dansk oprindelse. Oprindelseslandet er eneste forskel mellem personerne.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Enlige ikke-forsørgere forbliver længere i fattigdom

Ser man på husholdningernes sammensætning, er det klart, at enlige uden hjemmeboende børn forbliver længere i fattigdom end både personer i parforhold og enlige forsørgere. En forklaring på, at enlige uden hjemmeboende børn forbliver længere i fattigdom, kan være, at de ikke har ansvar for andre end dem selv og kan bestemme deres egen levestandard. Det er imidlertid også muligt, at husstanden "enlig ikke-forsørger" rummer personer, der har særlige risici for at blive fattige, og at det er den effekt, vi finder. Som eksempel kan nævnes, at nogle syge er enlige, som følge af deres sygdom. Derved kan "enlig ikke-forsørger" opsamle en række udeladte variabler som eksempelvis misbrug eller psykiske problemer. Det er alligevel bemærkelsesværdigt, at enlige forsørgere har højere sandsynlighed for at komme ud af fattigdom, hvilket blandt andet kan skyldes overførsler fra det offentlige.

Københavnere forlader fattigdom langsommere

Sammenholdes de geografiske indikatorer, viser både urbaniseringsvariablerne og regionsvariablerne, at personer med bopæl i Københavns og Frederiksberg Kommune har en mindre afgangsrate fra fattigdom end personer i den

øvrige del af landet. Det er ikke muligt at vurdere årsagerne til forskellene mellem hovedstaden og det øvrige land.

Højere afgang i 1994 og 1996 end i øvrige år

I beregningerne er det undersøgt, om afgangsraten varierer over årene, og resultaterne viser en signifikant stor afgang fra fattigdom efter 1994 og 1996. Dette kan muligvis forklares med skattereformen og den høje økonomiske vækst i 1995.

Uobserverede forhold testet

Variablerne i analysen kan ikke forklare alt omkring afgang fra fattigdom, idet uobserverede forhold som sygdom, engagement og personlig udstråling kan spille en væsentlig rolle både for mulighederne for at få et job, men også for at opnå tilstrækkelig høj overførselsindkomst for at komme over fattigdomsgrænsen. Disse variabler er ikke korreleret med de medtagne variabler. Disse øvrige forhold er testet ved at undersøge for uobserveret heterogenitet.

Ingen større effekter af at teste for uobserverede forhold

Denne undersøgelse viser ikke tegn på væsentlige ændringer i de beregnede koefficienter hverken for afgangsratens afhængighed af tid eller for de forklarende faktorer. Det betyder, at der ikke er tegn på, at udeladte forhold vil ændre dramatisk på de beregnede sandsynligheder for at afgå fra fattigdom.

Opsummering af varighedsanalyse

Hovedresultaterne af varighedsanalysen er, at afgangsraten fra fattigdom falder, jo længere tid personen har været fattig. Der er ikke væsentlige forskelle i afgangsraten mellem mænd og kvinder. Enlige ikke-forsørgere forlader fattigdom langsommere end både enlige forsørgere og personer i par, ligesom ufaglærte forbliver længere i fattigdom end personer med en faglært eller videregående uddannelse. Endelig forlader indvandrere og efterkommere fattigdom langsommere end etniske danskere.

II.4 De fattiges tilknytning til arbejdsmarkedet

Arbejde er kilden til indkomst

Den væsentligste kilde til indkomst er beskæftigelse enten som lønmodtager eller via selvstændig erhvervsvirksomhed. De fattiges tilknytning eller mangel på tilknytning til arbejdsmarkedet er derfor central for forståelsen af fattigdom i Danmark. Formålet med dette afsnit er at undersøge de fattiges tilknytning til arbejdsmarkedet. Dette gøres ved at undersøge indkomst og beskæftigelse for fattige med forskellig tilknytning til arbejdsmarkedet. Endvidere gennemføres en grundigere undersøgelse af gruppen af fattige enlige forsørgere og gruppen af fattige psykisk syge.

Mange fattige uden for arbejdsmarkedet

En stor del af de fattige i Danmark målt ved en fattigdomsgrænse på 50 pct. af medianen er uden for arbejdsmarkedet. Kun en lille del af dem er på folke- eller førtidspension, jf. figur II.13. Det betyder, at en hel del fattige hverken modtager indkomsterstøttende overførsler fra det offentlige eller har egen indkomst. De må derfor have adgang til formue, blive forsørget af andre eller leve på et usædvanligt lavt økonomisk niveau. Hjemmegående vil eksempelvis være i denne gruppe. Når deres ækvivalerede indkomst er under fattigdomsgrænsen, kan en evt. partner ikke have en høj indkomst. To ud af tre fattige uden for arbejdsmarkedet er under 35 år, og næsten halvdelen er under 25 år.

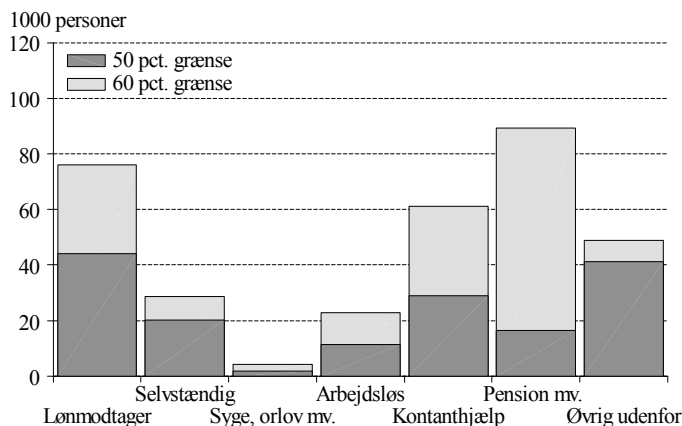
Pensionister kan også være fattige

Pensionister og efterlønnere kan også være fattige som følge af, at de får en reduceret pension. Det er ikke muligt at vurdere årsagerne til den reducerede pension, men en oplagt mulighed er, at de ikke har optjent ret til fuld pension. Nogle af de fattige pensionister er således indvandret fra ikke-vestlige lande, men hovedparten har oprindelse i Danmark.

Indsatte i fængsler tjener ikke meget

En særlig gruppe af personer uden for arbejdsmarkedet er de indsatte i fængsler. De har ikke tilknytning til en almindelig arbejdsplads og har kun en meget beskedent indkomst. Mange af de tidligere fængslede har også en lav registeret indkomst og er afhængige af overførselsindkomster, jf. Kyvsgaard (1989).

Figur II.13 *Fattige opdelt efter tilknytning til arbejdsmarkedet, 2004*

Anm.: 50 og 60 pct. er i forhold til medianen af den disponible indkomst.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Lønmodtagere i fattigdom er ofte unge

Den største gruppe af fattige er lønmodtagere med lav indkomst. Deres tilknytning til arbejdsmarkedet som lønmodtager er sjældent stor, og kravet til omfanget af beskæftigelse for at blive kategoriseret som "lønmodtager" er ikke særlig højt.¹⁰ Halvdelen af de fattige lønmodtagere er under 25 år og to ud af tre er under 35 år.

Negativ indkomst for nogle selvstændige

En anden gruppe af fattige er selvstændige erhvervsdrivende, hvoraf nogle har negative indkomster. Det betyder, at de lever af andre midler. Selvstændiges indkomst kan variere

- 10) For at være registreret som lønmodtager i 2004 kræves eksempelvis, at personen har fået en løn i løbet af året svarende til 80 timers beskæftigelse med en beregnet mindsteløn, så den samlede lønindkomst er mindst 8.964 kr. i 2004, og at personen er ansat ultimo november 2004, jf. Danmarks Statistik (2006). Det svarer til en ugentlig indkomst på knap 175 kr. Personer, der har været ledige i hele opgørelsesugen ultimo november, er kategoriseret som arbejdsløse, uanset hvor meget de har været beskæftiget den øvrige del af året. Selvstændigt erhvervsdrivende med ansatte er ligeledes kategoriseret som selvstændige, uanset om de også har et job og uanset omfanget af deres job.

meget, og nogle selvstændige har derfor en kraftigt svingende ækvivaleret indkomst.

Fattige arbejdsløse og personer på kontanthjælp ofte unge

Nogle af de fattige modtager offentlige overførselsindkomster som arbejdsløshedsdagpenge, kontanthjælp eller orlovsydelse. De fattige arbejdsløse, aktiverede og modtagere af kontanthjælp er ofte unge. Dette er i overensstemmelse med opgørelsen i afsnit II.2, der viste, at nogle af de unge på kontanthjælp får så lav en ydelse, at deres disponible indkomst ligger under fattigdomsgrænsen.

Mange pensionister har en indkomst mellem 50 pct. og 60 pct. af medianindkomsten

Sammensætningen af gruppen med en indkomst mellem 50 og 60 pct. af medianindkomsten er en anden end blandt de fattige under 50 pct. af medianindkomsten, jf. figur II.13. I gruppen med en indkomst mellem 50 og 60 pct. af medianindkomsten er der langt flere på offentlig pension eller efterløn og på kontanthjælp, aktivering mv. Til gengæld er der kun få i gruppen "øvrige uden for arbejdsmarkedet" og få selvstændige.

Graden af tilknytning til arbejdsmarked

I opgørelsen i dette afsnit er hidtil anvendt den overordnede tilknytning til arbejdsmarkedet i henhold til arbejdsmarkedsstatistikken, der tager udgangspunkt i personernes tilknytning ultimo november i året. Derfor undersøges nu personernes beskæftigelse på andre tidspunkter af året.

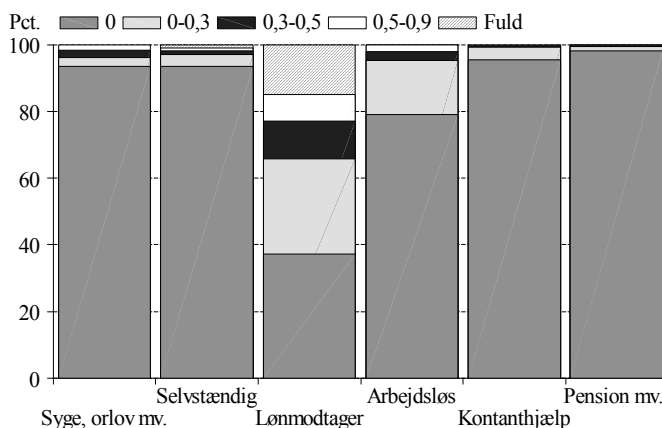
Få af de fattige er på arbejdsmarkedet

Beregningerne viser, at kun i gruppen af lønmodtagere har mere end 20 pct. af personerne en stabil kontakt med arbejdsmarkedet i 2004. De andre fattige har sjældent beskæftigelse i et omfang, så de har fået indbetalt ATP, jf. figur II.14.

Fattige selvstændige har ikke et ekstra job

Måske er det ikke så overraskende, at kun en lille andel af de fattige selvstændige har været i job som lønmodtager, men de selvstændige har dog mulighed for at supplere indkomsten fra egen virksomhed med indkomst fra et ekstra job. En af årsagerne til ikke at have et job kan dog være, at de har valgt at være selvstændige, netop fordi de ikke kan finde et job. Manglende jobmuligheder har således været fremført som en årsag til, at andelen af indvandrere med selvstændig virksomhed er steget de seneste 10-15 år, jf. Ejrnæs mfl. (2003) og Dohlmann (2001).

Figur II.14 Beskæftigelsesomfang som lønmodtager, 2004

Anm.: Omfanget af beskæftigelse som lønmodtager er opgjort på baggrund af ATP-betalinger for lønmodtagere.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

80 pct. af de fattige arbejdsløse er ledige næsten hele året

Derimod er det overraskende, at næsten 80 pct. af de fattige arbejdsløse ikke har været så meget i job, at deres arbejdsgivere har indbetalt et beløb til ATP. Forklaringen kan være, at de har været ledige hele året, eller de har deltaget i aktivering uden at være i et egentligt job, eksempelvis uddannelsesaktivering. En tredje mulighed er, at de har afsluttet deres uddannelse eller værnepligt og kun modtaget en reduceret arbejdsløshedsforsikring i året. For øvrige grupper på offentlige overførsler er der under 10 pct., der er registreret som beskæftiget. De er helt afhængige af offentlige overførsler og private overførsler inden for husholdningen eller fra andre husholdninger.

15 pct. af de fattige lønmodtagere på fuld tid

Kun ca. 15 pct. af de fattige lønmodtagere vurderes at arbejde på fuld tid, mens ca. 45 pct. arbejder på nedsat tid enten i kraft af færre ugentlige arbejdstimer eller i kraft af færre uger på fuldtid. De øvrige lønmodtagere har ikke beskæftigelse i nævneværdigt omfang. Det bekræfter, at hovedproblemet for de fattige lønmodtagere er, at de ikke er tilstrækkeligt meget i beskæftigelse til at tjene en indkomst over fattigdomsgrænsen. Lønmodtagerne i fuldtidsbeskæftigelse kan være fattige som følge af ækvivaleringen af

indkomsterne inden for husholdningerne, fordi de har en partner, som ikke har en nævneværdig indkomst, eller de kan have mange børn.

Fattige i særlige grupper af befolkningen

Billeder på fattige

Fattigdom forbindes ofte med særlige grupper i samfundet, hvor hjemløse og enlige forsørgere tit fremhæves. Hjemløse er en heterogen gruppe med mange forskellige problemer, og fattigdom er et ud af flere alvorlige problemer, jf. Geerd- sen mfl. (2005). Her er det valgt at fokusere på fattigdom blandt nogle grupper, som er lettere at identificere ud fra de statistiske oplysninger, og det gælder de enlige forsørgere og de psykisk syge.

Enlige forsørgere i fattigdom

Enlige forsørgere er relativt ofte fattige

Enlige forsørgere er oftere fattige end øvrige voksne, idet 10 pct. af de enlige forsørgere er fattige ved en fattigdomsgrænse på 50 pct. af medianindkomsten, mens det gennemsnitlige tal er 5 pct. for alle voksne, som fremgår af figur II.3.

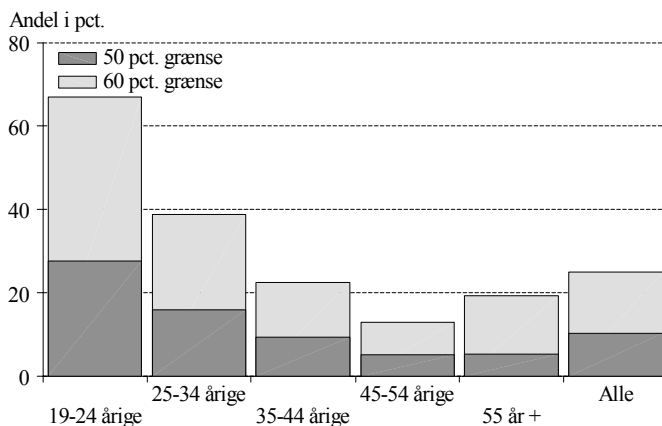
Mange enlige forsørgere med lav disponibel indkomst

Der er generelt en høj andel af de enlige forsørgere, som har en lav disponibel indkomst, da de også udgør en høj andel af gruppen med en indkomst mellem 50 og 60 pct. af medianindkomsten. Omkring 25 pct. af de enlige forsørgere har under 60 pct. af medianindkomsten.

De unge har en høj fattigdomsrisiko

De enlige forsørgere under 25 år har en høj sandsynlighed for at være fattige, jf. figur II.15. Antalsmæssigt udgør de kun en lille gruppe på knap 3.500 personer i 2004. 75 pct. af de fattige enlige forsørgere er 35 år eller ældre. Det gælder for en fattigdomsgrænse på 50 pct. af medianindkomsten såvel som for en grænse på 60 pct. af medianindkomsten. De enlige forsørgere på 35 år eller mere har en lavere risiko for at være fattig, men antalsmæssigt udgør de en stor gruppe.

Figur II.15 Andelen af fattige blandt enlige forsørgere i aldersgrupper, 2004

Anm.: Fattigdomsgrænserne ved 50 og 60 pct. er i forhold til medianen af den disponible indkomst.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Både kvindelige og mandlige enlige forsørgere har en høj fattigdomsrisiko

Risikoen for at være fattig gælder både kvindelige og mandlige enlige forsørgere, idet godt 10 pct. af de kvindelige enlige forsørgere og godt 8 pct. af de mandlige er fattige ved en grænse på 50 pct. af medianen. De mandlige fattige enlige forsørgere er i gennemsnit lidt ældre end de kvindelige.

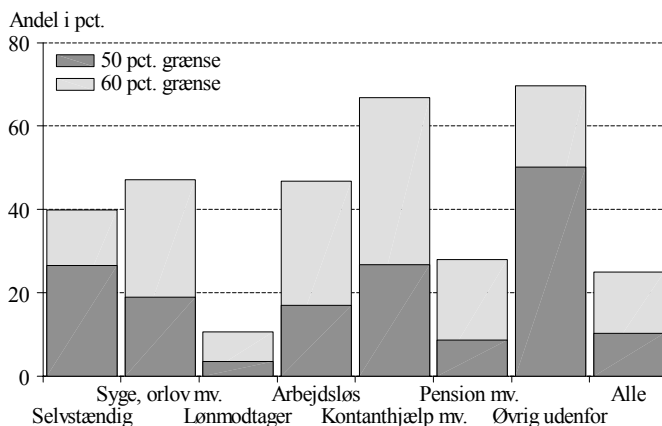
Flere børn øger risikoen for at være i fattigdom

Risikoen for at være fattig øges med antallet af børn i husholdningen, idet godt 6 pct. af de enlige med et barn var fattige i 2004, mens knap 10 pct. af de enlige forsørgere med to børn er fattige ved en grænse på 50 pct. Andelen forøges drastisk ved flere børn, idet knap 70 pct. af de enlige med fire eller flere børn er fattige.

Tilknytning til arbejdsmarked central

Tilknytningen til arbejdsmarkedet er central for risikoen for at være fattig for enlige forsørgere, idet kun 3½ pct. af dem, som er lønmodtagere, er fattige ved en fattigdomsgrænse på 50 pct. af medianen, jf. figur II.16. Til sammenligning er godt 15 pct. af de arbejdsløse fattige, og knap 50 pct. af de enlige forsørgere uden for arbejdsmarkedet er fattige.

Figur II.16 Fattigdom blandt enlige forsørgere opdelt efter tilknytning til arbejdsmarkedet, 2004

Anm.: 50 og 60 pct. er i forhold til medianen af den disponible indkomst.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

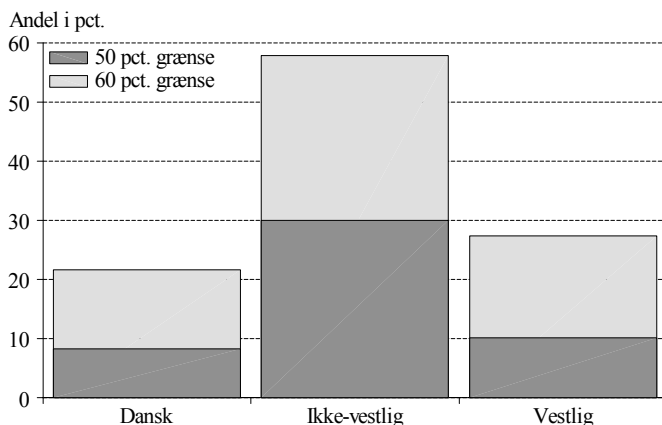
Er mulighederne for job større i et parforhold

Det kan muligvis være et problem at skulle acceptere et jobtilbud, når man er enlig forsøger, selvom personen gerne vil i beskæftigelse. Flexibiliteten med hensyn til arbejdstid og transportafstand kan være mindre for enlige forsørgere, især med pasningskrævende børn, mens det ikke behøver at være et tilsvarende problem for enlige forsørgere med ældre børn.

Ikke-vestlige indvandrere oftere fattige

Fattigdommen er langt højere blandt enlige forsørgere med ikke-vestlig oprindelse end blandt vestlige indvandrere eller etniske danskere, jf. figur II.17. Den er ca. 30 pct. for ikke-vestlige indvandrere svarende til ca. 3.000 personer og kun 8 pct. for personer med dansk oprindelse. Denne forskel afspejler blandt andet, at enlige forsørgere med dansk oprindelse i højere grad er i job.

Figur II.17 Fattigdom blandt enlige forsørgere efter etnisk oprindelse, 2004

Anm.: 50 og 60 pct. er i forhold til medianen af den disponible indkomst.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Fattigdom blandt psykisk syge

Psykisk syge er en udsat gruppe

Fattigdommen blandt personer, der er eller har været psykisk syge, undersøges, fordi disse sygdomme har store og ofte langvarige konsekvenser for personernes muligheder for at være på arbejdsmarkedet og dermed erhverve en indkomst. Betydningen for indkomst og tilknytning til arbejdsmarked indtræffer ofte nogle år, inden diagnosen stilles, jf. Westergaard-Nielsen mfl. (2004).

Godt 23.000 er fattige i 2004

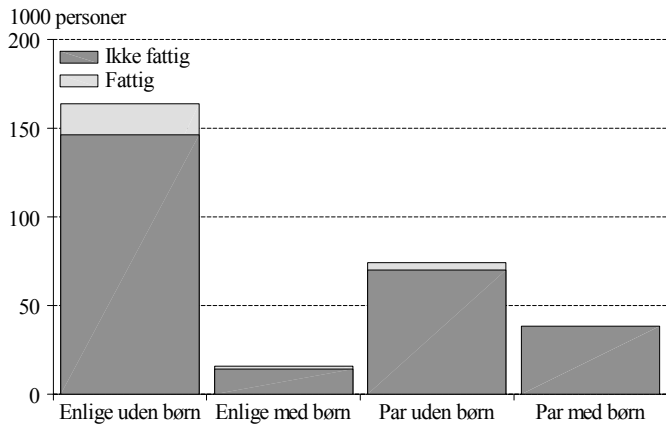
I analysen er undersøgt indkomstforholdene for personer, der har fået stillet en diagnose i perioden 1977 til 2004. Knap 300.000 personer har fået en diagnose på et psykiatrisk hospital, og af disse personer er godt 23.000 fattige i 2004. Det svarer til en andel i fattigdom på ca. 8 pct., hvilket svarer til den gennemsnitlige fattigdom blandt enlige ikke-forsørgere. Med den opgørelsesmetode er der naturligvis flere med en diagnose i 2004 end i 1977.

Færre indgår i parforhold

En psykisk sygdom påvirker ikke alene arbejdsmarkeds- og indkomstforhold, men også civilstanden. Andelen af de psykisk syge i parforhold falder allerede 5-10 år, før en

egentlig diagnose er stillet på et psykiatrisk hospital, jf. Westergaard-Nielsen mfl. (2004). Det kan ikke afgøres, om opløsningen af parforholdene er en konsekvens af en underliggende sygdom, eller om det er en medvirkende årsag til sygdommens opståen. Beregningerne viser, at hovedparten af de psykisk syge er enlige, og at fattigdommen er størst blandt de enlige ikke-forsørgere, jf. figur II.18.

Figur II.18 Husstandsforhold og fattigdom for personer med psykiatrisk diagnose, 2004

Anm.: Personerne er 19 år eller ældre, og de har fået stillet mindst en psykiatrisk diagnose i perioden 1977-2004.

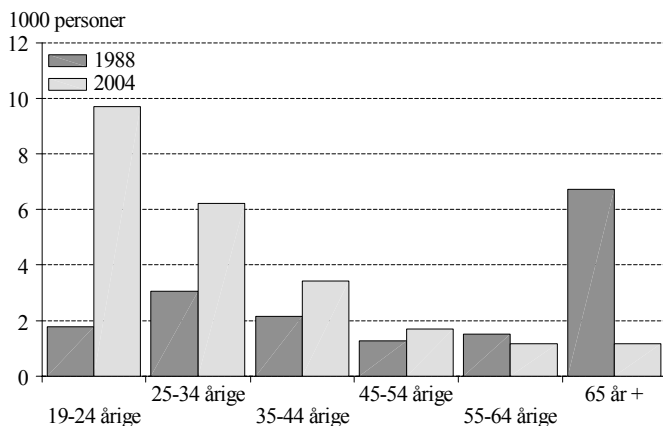
Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Mange af de fattige med en psykiatrisk diagnose er unge

I den analyserede periode er aldersfordelingen blandt de fattige med en psykiatrisk diagnose ændret væsentligt. Andelen af de unge med en psykiatrisk diagnose, der er fattige, er således højere i 2004 end i 1988, jf. figur II.19. De har i 2004 været henvist til eksempelvis kontanthjælp for unge eller sygedagpenge, hvor kontanthjælpen ligger på et lavt niveau.¹¹

11) Der er den 29. november 2006 fremsat lovforslag om, at unge under 25 år med specifikke psykiske lidelser får kontanthjælp som personer over 25 år.

Figur II.19 Fattige personer med en psykiatrisk diagnose fordelt efter alder i 1988 og 2004

Anm.: Det høje antal fattige på 65 år eller mere i 1988 skyldes, at en stor andel af dem er på plejehjem eller institutioner, hvor de modtager lommepege.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Færre ældre fattige med diagnose

Derimod er der færre fattige ældre med en psykiatrisk diagnose. For de ældre kan faldet i andelen af fattige skyldes, at de har overvundet eller kan kontrollere sygdommen. Alternativet er, at de er kommet på en permanent overførselsindkomst, som sikrer dem en indkomst over fattigdomsgrænsen. Endelig er ordningen med udbetaling af lommepege for patienter på plejehjem afskaffet og erstattet med udbetaling af folkepension fra 1995.

Indkomsten kan være lav omkring diagnosetidspunkt

Det mest udsatte tidspunkt rent indkomstmæssigt er formodentlig tiden før fastsættelsen af diagnosen eller lige omkring diagnosetidspunktet, jf. Westergaard-Nielsen mfl. (2004). Fokus i den undersøgelse er på den gennemsnitlige indkomst, mens fokus her er rettet mod de laveste indkomster. Efterfølgende undersøges indkomstforholdene i årene omkring den første gang, en person får stillet en psykiatrisk diagnose på et hospital.¹²

Diagnoser fra 1995 til 2000

I denne del af analysen indgår personer, der har fået stillet en psykiatrisk diagnose for første gang i årene 1995-2000. Derved har vi oplysninger om personerne, i mindst syv år før og mindst fire år efter diagnosen er stillet, hvis personerne i alle årene er mindst 19 år. Analysen er designet således, at fattigdommen måles syv år før og indtil syv år efter, at diagnosen er stillet, såfremt der er oplysninger herom.

Mange af de skizofrene er fattige ...

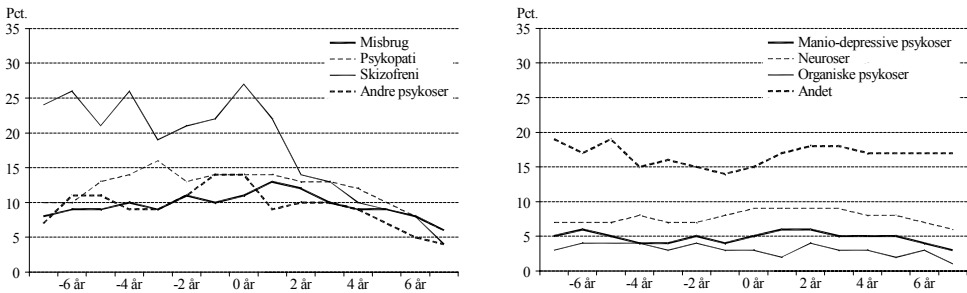
Andelen af fattige varierer mellem diagnoserne, jf. figur II.20. Den er meget høj for skizofrene i perioden op til, diagnosen er stillet og det første år efter. Derefter ligger andelen af fattige på et langt lavere niveau, hvilket kan skyldes egen indkomst eller overførselsindkomst. Den anden gruppe med en høj andel af fattige er en opsamlingsgruppe for andre diagnoser, der indeholder bl.a. adfærdsændringer, psykiske udviklingsforstyrrelser og mental retardering. Fattigdommen synes her at ligge på et konstant højt niveau.

... men manio-depressive klarer sig bedre

Personer med andre psykiske lidelser klarer sig bedre, hvilket bl.a. gælder personer, der får en depressiv eller manisk diagnose. Her er kun ca. 5 pct. af dem fattige både før og efter, at diagnosen er stillet.

12) Der foreligger ikke registeroplysninger om diagnoser hos praktiserende læger eller praktiserende speciallæger. En del psykiatriske patienter får stillet flere forskellige diagnoser i perioden. Her er kun anvendt den første, og varigheden af behandlingen indgår ikke i analysen.

Figur II.20 Andel af diagnosticerede der er fattige

Anm.: Diagnoseerne er grupperet ud fra ICD10 opdelingerne, og opdelingerne kan oplyses hos sekretariatet. Diagnoseerne er stillet for første gang i perioden 1995 til 2000.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

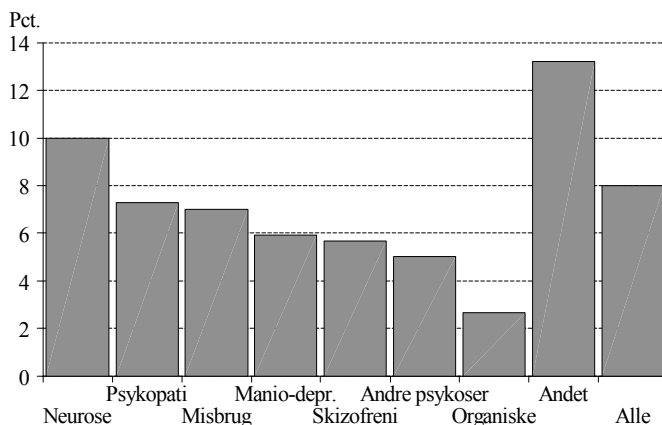
Bedre økonomi efter diagnosen

Personer med diagnosticerede misbrugsproblemer, psykopati og andre psykoser synes at være oftere fattige omkring diagnosetidspunktet end 5-6 år efter. Det betyder, deres økonomiske situation er forbedret, hvilket kan skyldes behandling og evt. tilkendelse af offentlig overførselsindkomst.

Status viser, at nogle personer er udsatte

Et billede af situationen i 2004 viser, at der ikke nødvendigvis er en sammenhæng mellem andelen af fattige omkring diagnosetidspunktet og den langsigtede økonomiske situation. Således er udbredelsen af fattigdom blandt personer med en diagnose for skizofreni knap 6 pct. fattige i 2004, jf. figur II.21. Personerne med en diagnose inden for neuroser eller gruppen af "andet" har en markant højere andel af fattige. Disse grupper synes således at være mere udsatte på lang sigt.

Figur II.21 *Fattigdom blandt personer med en psykiatrisk diagnose, 2004*

Anm.: Diagnoserne er stillet i perioden 1977 til 2004. Nogle af personerne har derfor afsluttet behandlingen og er raskmeldte, mens andre er i behandling.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Velfærden påvirkes af flere faktorer

De psykisk syge har andre problemer end de økonomiske, idet deres sygdom ofte vil påvirke deres sociale relationer. Der er tidligere refereret resultater, der viser, at de psykisk syge i højere grad lever alene end andre personer med samme alder og køn, og en psykisk sygdom kan også påvirke mulighederne for at indgå i sociale relationer på en arbejdsplads. Misbrugere kan have et særligt problem, fordi deres misbrug kan være kostbart og samtidig forringe mulighederne for almindelig beskæftigelse.

Opsummering

Psykisk syge er en særlig gruppe, og i gruppen er den gennemsnitlige andel af fattige 8 pct., hvilket svarer til andelen af fattige blandt enlige ikke-forsørgere. Selvom det ikke i sig selv er alarmerende, er en høj andel af de diagnosticerede fattige omkring tidspunktet for diagnosen "skizofreni" og gruppen "andre". Målingen i 2004 viser, at især personer med "neuroser" og "andre" diagnoser har en høj andel af fattige. Samtidig viser denne analyse af de psykisk syge, at der eksisterer fattigdomsproblemer for særlige grupper i samfundet.

II.5 Indvandrere i fattigdom

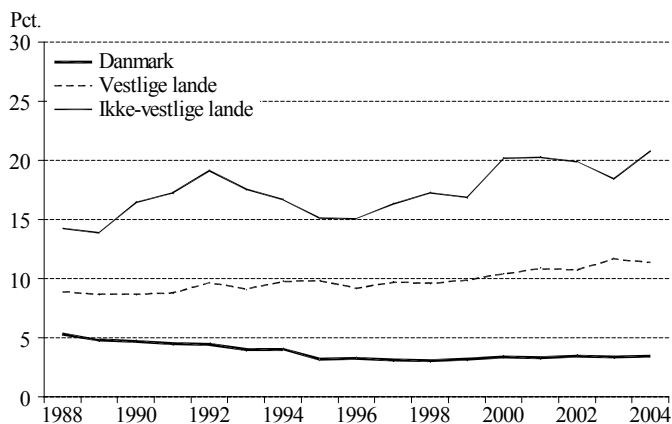
Relativt mange fattige indvandrere

Andelen af fattige er højere blandt indvandrere end blandt personer med oprindelse i Danmark. Formålet med afsnittet er at belyse udbredelsen af fattigdom og årsagerne hertil for indvandrere og børn af indvandrere. Årsagerne til fattigdom blandt indvandrere er særlig interessant, da lovgivningen omkring indvandring, indsatsen for indvandrere og overførselsindkomster for dem har gennemgået talrige ændringer. Samtidig er det vigtigt at understrege, at indvandrere er meget forskellige både af nationalitet og som personer.

Stigende andel af indvandrere er fattige fra ca. 1990

Andelen af fattige er højere både blandt personer med oprindelse i vestlige lande og blandt personer med oprindelse i ikke-vestlige lande end blandt etnisk danskere, jf. figur II.22. Andelen af fattige i de to grupper af indvandrere har tilmed været stigende, hvilket kan være et resultat af både større flytningstrømme fra ikke-vestlige lande, familiesammenføringer, en stigende international udveksling med især vestlige lande og ændret politik for offentlige overførsler, jf. Integrationsministeriet (2002).

Figur II.22 Udbredelsen af fattigdom

Anm.: Børn af indvandrere er medregnet som indvandrere.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Større andel af fattige indvandrere fra vestlige lande

Andelen af fattige er stigende blandt indvandrere fra vestlige lande, og stigningen er sket de seneste 15 år. Disse indvandrere kommer fra Norden, USA og fra EU-lande. Den vigtigste grund til at komme til Danmark fra et vestligt land er beskæftigelse, praktikophold eller uddannelse, jf. Integrationsministeriet (2006). Hvis formålet med at komme til Danmark er at passe et job, bliver personerne næppe fattige, mens personer under uddannelse ikke har en egentlig indkomst. Praktikanter får i nogle tilfælde en egentlig aflønning, men kan også være ulønnede.

Kortere uddannelsesophold ikke registreret

I beregningerne af fattige indgår ikke uddannelsessøgende, men indvandrere er ikke registreret som uddannelsessøgende, hvis de kun gennemfører en del af deres uddannelse i Danmark på udvekslingsprogrammer eller tilsvarende. Det betyder, at en del unge indvandrere fejlagtigt registreres som fattige til trods for, at de er under uddannelse. Derimod er uddannelsessøgende, der begynder en uddannelse via den koordinerede tilmelding i Danmark, registreret som uddannelsessøgende, hvorfor de ikke regnes som fattige. Det gælder eksempelvis for mange medicinstuderende fra andre nordiske lande.

Variierende andel af fattige fra ikke-vestlige lande

Andelen af fattige fra ikke-vestlige lande varierer mellem årene og ligger på et højere niveau end for indvandrere fra vestlige lande. Variationerne kan skyldes indvandring af større grupper, bl.a. fra Bosnien og Kroatien, og det kan skyldes størrelsen af de overførselsindkomster, som de tildeles. De større grupper kommer ofte som flygtninge, men der er også personer, hvor opholdsgrundlaget er et konkret job, familiesammenføring, uddannelse eller praktikantophold, jf. Integrationsministeriet (2006).

Nogle unge indvandrere har været i landet længe

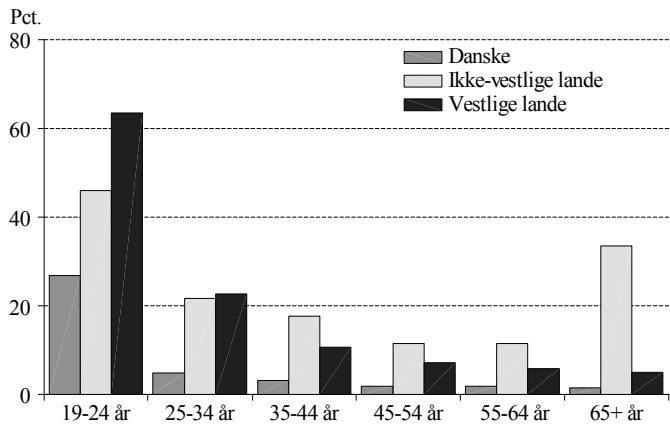
Antallet af voksne indvandrere stiger dels som følge af indvandring, dels som følge af at børn, som er indvandret tidligere, bliver voksne. Endelig bliver et stigende antal efterkommere voksne og indgår i statistikken. Indvandrere indgår først i beregningerne fra det første fulde år, de er i landet.

Mange fattige unge indvandrere

Sammenholdes frekvensen af fattige for forskellige aldersgrupper, fremstår de unge indvandrere som en gruppe med

relativt mange fattige. Andelen af fattige er især høj for indvandrere fra vestlige lande, hvor over 60 pct. af de unge på 19-24 år bliver registreret som fattige, jf. figur II.23. Andelen af fattige blandt indvandrere fra ikke-vestlige lande er dog også markant højere end blandt danskere i samme alder.

Figur II.23 *Andelen af fattige opgjort efter oprindelsesland og alder, 2004*

Anm.: Børn af indvandrere indgår som indvandrere.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

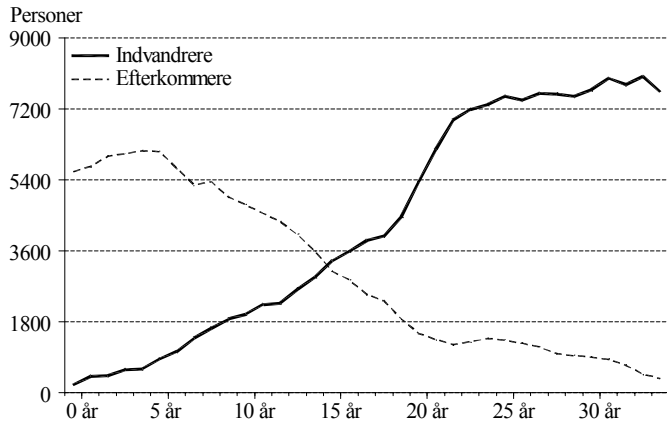
Større årgange af efterkommere bliver voksne

De kommende år stiger antallet af efterkommere, som fylder 19 år, jf. figur II.24. Det betyder, at det i stigende grad er efterkommere, der skal være i stand til at skaffe sig en indkomst. Sammenlignet med indvandrere har efterkommere fordel af at have et bedre kendskab til det danske sprog, kultur og arbejdsmarked, ligesom nogle af dem vil have en dansk uddannelse, hvis indhold er velkendt af arbejdsgiverne, jf. Tænketanken (2006).

Høj andel fattige i aldersgruppen 35-64 år

Selv i aldersgruppen på 35-64 år er der ca. 10-15 pct. af indvandrerne fra ikke-vestlige lande, der må kategoriseres som fattige. Det er væsentlig flere end blandt personer med dansk oprindelse. Dette antal omfatter både flygtninge og familiesammenførte.

Figur II.24 Antallet af yngre indvandrere og efterkommere fordelt efter alder, 2006

Anm.: Alderen er primo 2006.

Kilde: Danmarks Statistik, *Statistikbanken*.

Pensionister kan få særlige tilskud efter behov

Pensionister, der ikke er berettiget til fuld folkepension, fordi de eksempelvis ikke har boet i Danmark i 40 år, kan få tildelt personlige tillæg efter behov. Umiddelbart synes en andel af indvandrerne ikke at have fået suppleret deres pension, da en stor andel af dem tilhører gruppen af fattige. De kommende år vil antallet af indvandrere over 60 år stige, og en gruppe af dem har ikke ret til hverken efterløn eller fuld pension. Derved risikerer antallet af fattige pensionister med indvandrerbaggrund at vokse.

Mange indvandrere er fattige de første år i Danmark

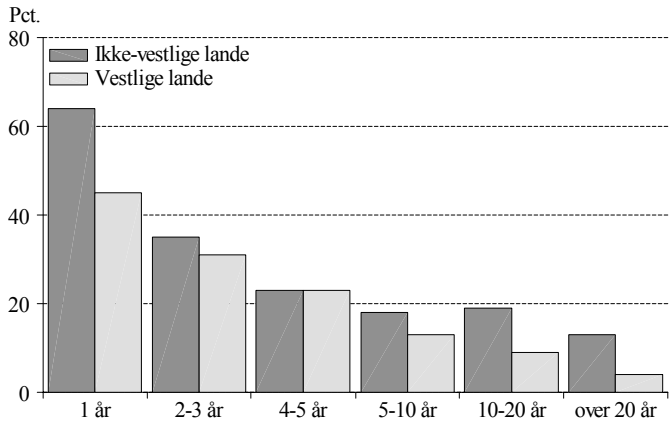
Mange indvandrere, der kommer som flygtninge eller familiesammenførte, har erfaringsmæssigt vanskeligt ved at komme ind på arbejdsmarkedet, jf. Husted mfl. (2001) og Blume mfl. (2005). Det betyder, at de ikke får en almindelig indkomst, og de ikke får indbetalt til pensionsordninger.

Nogle returnerer og andre får højere indkomst

Andelen af fattige er lavere for indvandrere, der har været i landet i 4-5 år, end for indvandrere der ankom året før, jf. figur II.25. Det skyldes både, at nogle af de fattige indvandrere er vendt tilbage til deres oprindelsesland, eksempelvis efter et praktikophold, og at nogle af indvandrerne har fået højere indkomster, i kraft af at de får beskæftigelse, eller

fordi de bliver berettiget til offentlige overførselsindkomster, der ligger over fattigdomsgrænsen.

Figur II.25 *Andelen af fattige for indvandrere og efterkommere opdelt efter deres opholdstid i Danmark, 2004*

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Forskelle i offentlige indkomst-overførsler

Den store forskel i arbejdsmarkedstilknytning blandt de fattige er, at flere danskere er på arbejdsmarkedet end blandt indvandrerne, mens indvandrere af ikke-vestlig oprindelse i højere grad er på offentlige overførsler. Generelt modtager en stor andel af de ikke-vestlige indvandrere offentlig overførselsindkomst i en eller anden form, jf. tabel II.6.

Danskere og indvandrere oftere på varig hjælp

Andelen af danskere og indvandrere på varig hjælp som efterløn og førtidspension er højere end blandt efterkommere, hvilket blandt andet skyldes en anden alderssammensætning. Derfor er det også svært at sammenligne disse aggregerede tal.

Indvandrere og efterkommere får oftere hjælp

Overordnet set får indvandrere og efterkommere oftere hjælp end etniske danskere. Det er især i form af midlertidige ydelser. Kvinder får lidt oftere hjælp end mænd, men dette kan muligvis henføres til, at de får barseldagpenge.

Tabel II.6 *Andel der modtager offentlige overførselsindkomster, 2004*

	Midlertidigt	Varigt	I alt
	-----	Pct. -----	
Danskere	29	12	41
Indvandrere	54	10	64
Efterkommere	50	3	53

Anm.: Personerne er i alderen 25-64 år.

Kilde: Tænk tanken (2006).

Vestlige indvandrere uden for arbejdsmarkedet

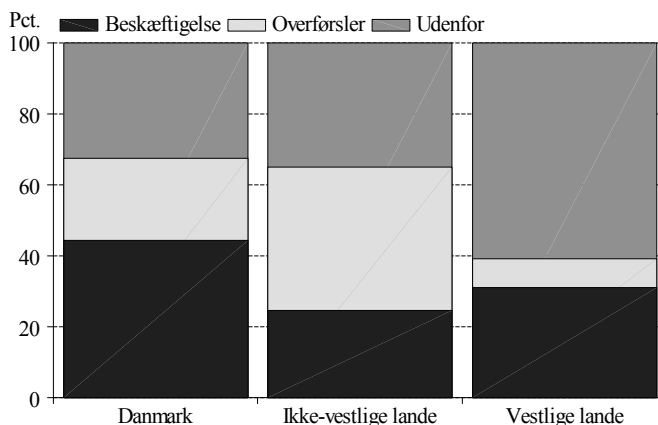
De fattige vestlige indvandrere er ofte uden for arbejdsmarkedet, jf. figur II.26. Det kan skyldes, at de er på praktik- eller uddannelsesophold, som har en varighed på mindst et år.¹³ En mindre del af de vestlige indvandrere har nogen tilknytning til arbejdsmarkedet uden at komme over fattigdomsgrænsen, og mindre end 10 pct. af de fattige vestlige indvandrere er på offentlige overførsler. Andelen af fattige er godt 20 pct. for mænd og godt 15 pct. for kvinder. Da hverken opholdsgrundlaget eller formålet med opholdet i Danmark fremgår, er det vanskeligt at vurdere, om de vestlige indvandrere er økonomisk dårligt stillet.

Hvem er fattig?

For at danne et billede af fattigdommen blandt indvandrere og efterkommere er sandsynligheden for at være fattig i 2004 beregnet. I beregningerne er inkluderet væsentlige forhold til beskrivelse af de fattige som alder, køn og tilknytning til arbejdsmarkedet. I beregningerne er referencepersonen en enlig, ufaglært mandlig indvandrer i alderen 35-44 år og fra et ikke-vestligt land med status som lønmodtager.

13) Kravet for at indgå i datamaterialet for 2004 er, at personen er indvandret senest i 2003, og at personen fortsat er i landet ved udgangen af 2004.

Figur II.26 Tilknytningen til arbejdsmarkedet for fattige danskere og indvandrere i Danmark, 2004

Anm.: Børn af indvandrere er i denne opgørelse regnet for indvandrere.
 Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Arbejdsmarked har væsentlig betydning

Tilknytningen til arbejdsmarkedet er central for sandsynligheden for at være fattig som indvandrer, idet selvstændige og indvandrere uden for arbejdsmarkedet har langt større sandsynlighed for at være fattige, når der tages højde for andre forhold som alder, husstandens sammensætning og opholdstiden i Danmark, jf. tabel II.7.

Selvstændige ofte fattige

Et af de markante resultater er, at selvstændige har langt højere sandsynlighed for at være fattig end en lønmodtager med samme baggrund. Sandsynligheden for, at referencepersonen var fattig i 2004, var 20 pct., men den var knap 70 pct. for selvstændigt erhvervsdrivende. De selvstændige behøver ikke nødvendigvis at være blevet fattige, fordi de har oprettet egen virksomhed, idet alternativet kan være lang tid i ledighed.

Forsikrede ledige klarer sig bedre end modtagere af kontanthjælp

Et andet resultat er, at de forsikrede ledige har en lavere sandsynlighed for at være fattige end modtagere af kontanthjælp. Da satsen for de forsikrede oftest vil være højere end for modtagere af kontanthjælp, virker denne sammenhæng rimelig.

Tabel II.7 Sandsynligheden for at være fattig for indvandrere i Danmark, 2004

	Sandsynlighed	
	Pct. vis ændring	Pct. ^a
Referenceperson		20,1
19-24-årig	104	41,1
25-34-årig	11	22,3
45-54-årig	-8	18,5
55-64-årig	19	24,0
Enlig med et eller flere børn	17	23,6
Par uden børn eller et barn	-64	7,1
Par med to børn	-59	8,2
Par med tre børn eller flere	10	22,1
Bor hjemme hos forældre eller forælder	57	31,6
Kvinde	-14	17,3
Selvstændig	232	66,8
Ledige eller aktiveret	102	40,7
Kontanthjælp, revalidering, aktivering	161	52,4
Uden for arbejdsmarkedet	294	79,1
Øvrige ift. arbejdsmarkedet	40	28,2
Faglært	-38	12,5
Videregående uddannelse	-38	12,4
Opholdstid i Danmark, år	-4	19,3
Efterkommer med forældre fra vestligt land	-61	7,8
Efterkommer med forældre fra ikke-vestligt land	-45	11,0
Vestlig indvandrer	9	21,9

a) Viser sandsynligheden for at være fattig for en person med det pågældende karakteristikum, mens øvrige karakteristika svarer til referencepersonens.

Anm.: Referencepersonen er en enlig, ufaglært mand i alderen 35-44 år uden hjemmeboende børn, med status af lønmodtager og oprindelse i et ikke-vestligt land. Kun indvandrere og efterkommere indgår i beregningerne. Tal i parentes er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Variabler for oprindelse i væsentligste oprindelseslande er medtaget i analysen, men udeladt af tabellen.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Unge oftere fattige	Beregningerne bekræfter, at unge oftere er fattige end referencepersonen, selv når der er taget højde for andre forhold. Nogle af årsagerne er tidligere nævnt, og det må erindres, at overførselsindkomsterne for unge i nogle tilfælde er lavere end for personer over 25 eller 30 år. Samtidig har unge enlige sjældent de samme forpligtelser som personer i par, der har en mindre sandsynlighed for at være fattig, så længe de har mindre end tre børn. Nogle af de unge bor hos deres forældre, og der er højere sandsynlighed for, at de er fattige målt som selvstændig husholdning.
Klare forskelle mellem oprindelseslandene	Samtidig er der store forskelle mellem de forskellige oprindelseslandes indkomster, idet indvandrere fra f.eks. Somalia er oftere fattige end referencepersonen, mens indvandrere fra Bosnien har lavere sandsynlighed for at være fattige. ¹⁴
Lavere risiko for at være fattige efter flere år i Danmark	Personer, der har tilbragt længere tid i Danmark, har en lavere fattigdomsrisiko. Det skyldes formodentlig delvist bedre sprogkunderskaber, bedre kendskab til arbejdsmarkedet og et bedre netværk, men det kan til dels også skyldes en sammensætningseffekt, idet nogle af indvandrerne forlader landet efter en årrække. Spørgsmålet er, om dem, som bliver i Danmark, er de mest selvforsørgende og med lavest sandsynlighed for at være fattig, eller det er de bedst kvalificerede, som forlader landet igen.
Efterkommere er ikke så ofte fattige	Efterkommere af indvandrere fra både vestlige og ikke-vestlige lande har en lavere sandsynlighed for at være fattige i 2004. Dette resultat er interessant set i lyset af aldersprofilen for de unge efterkommere og bekræfter betydningen af at kende sprog, kultur m.m. Med det store antal børn af efterkommere under 18 år er det vigtigt, at denne gruppe har et godt udgangspunkt for at blive selvforsørgende og undgå fattigdom.

14) Referencepersonen kommer fra et ikke-vestligt land, dog ikke fra Bosnien, Thailand, Vietnam, Pakistan, Libanon, Kina, Irak, Iran, Sri Lanka, Afghanistan, Somalia, Tyrkiet og Jugoslavien.

II.6 Børns ulige chancer i livet

Hvorfor er børns chancer ikke ens?

I det foregående har analyserne været centreret om forhold, der har betydning for, om den enkelte er fattig, og forhold der karakteriserer personer, der er fattige. Et lige så vigtigt spørgsmål er, om børn af fattige også har en større risiko end andre for at blive fattige, og hvilke faktorer der kan påvirke denne risiko.

Nogle kalder det social arv

I undersøgelser af disse spørgsmål anvendes ofte betegnelsen den sociale arv. Når der tales om social arv tænkes på, hvordan forskellige forhold "nedarves" fra forældre til deres børn. Det kan f.eks. være uddannelse, ledighed, kriminalitet og indkomst, som går igen fra den ene generation til den næste.¹⁵ Anvendelsen af betegnelsen den sociale arv til forklaring af sociale problemer kan give det indtryk, at det er de familiemæssige forhold i sig selv, der er afgørende for den enkeltes fremtid. Forklaringen på, at den familiemæssige baggrund kan have betydning for den enkeltes fremtid, er dog meget kompleks og skyldes bl.a. institutionelle og psykologiske forhold. Desuden er der ikke tale om et egentlig arvebettinget forløb i genetisk eller økonomisk forstand, men en relativt mindre sandsynlighed for eksempelvis at få en studentereksamen, hvis ens forældre ikke har en studentereksamen.

Det er ikke arv, men dårlige odds

Betegnelsen "social arv" er et værdiladet udtryk og er af denne årsag mindre velegnet i analyser. Begrebet "social arv" er meget anvendt som forklaring på årsagen til sociale problemer både af socialarbejdere og af samfundsforskere. Samfundsforskere anvender ofte den sociale arv som en bred samlebetegnelse for dårlige opvækstvilkårs betydning for menneskers senere livsforløb. Praktikere i socialt arbejde bruger betegnelsen, når de diskuterer børns og familiers problemer. Mange forskere anvender i stigende omfang udtrykket "chanceulighed" i stedet for "den sociale arv".

15) Betegnelsen "social arv" er først anvendt af den svenske psykiater Gustav Jonsson i en videnskabelig afhandling i 1956, der analyserede, om børn af kriminelle også selv blev kriminelle.

**Social mobilitet
mere præcist**

I analyser af chanceulighed anvendes også betegnelsen social mobilitet. Ved social mobilitet forstås mere bredt rangordningen af personer efter f.eks. indkomst eller uddannelse i en generation sammenlignet med en rangordning efter de tilsvarende forhold for den foregående generation. Hvis en tilfældigt valgt persons placering i fordelingen afhænger af forældrenes placering, er mobiliteten begrænset.

**Børnene skal have
lige muligheder**

Der er vigtigt både for samfundet og den enkelte, at de medfødte evner og muligheder udnyttes fuldt ud, og at alle børn derfor har lige muligheder for at udnytte deres potenti-ale. Hvis børn har lige muligheder, vil det indebære, at kun den genetiske arv og ikke andre familiemæssige forhold har betydning for børnenes uddannelses- og indkomstmulighe-der. Den intergenerationelle indkomstmobilitet kan være en måde at vurdere, om der er lige muligheder for alle børn.

**Forældre påvirker
børnenes
muligheder på
forskellige måder**

Det må dog forventes, at der altid vil være en sammenhæng mellem forældres og børns indkomster. Det skyldes, at forældrene påvirker børnenes muligheder på en række forskellige måder. Forældrenes indflydelse på børnenes chance for at skaffe sig indkomst på markedsvilkår kan ske via mindst fire kanaler, jf. Romer (2004). Det kan for det første ske via de normer og færdigheder, børnene får som følge af familiekultur, herunder forældrenes sociale kontak-ter, der kan gøre det nemmere at få adgang til uddannelse og job, samt for det andet forældrenes investeringer af deres tid og penge i at styrke børnenes kvalifikationer. En tredje kanal er via den genetiske arv, og endelig for det fjerde har forældrene indflydelse via påvirkningen af børnenes præfe-rencer og ambitioner. Disse forhold betyder, at der kun under helt specielle omstændigheder vil være helt lige muligheder for alle børn og dermed ikke nogen sammen-hæng mellem forældre og børnenes indkomst.

**Ikke muligt at
fjerne betydningen
af alle uligheder**

Det er således via påvirkningen af disse fire kanaler, at chanceulighederne kan mindskes. Det er dog som antydnet ovenfor næppe muligt at eliminere alle påvirkninger. Ek-sempelvis viser svenske undersøgelser, at både genetiske forhold og miljøet under opvæksten har betydning for indkomst- og uddannelsesmobilitet, jf. Björklund mfl.

(2006). Undersøgelsen er foretaget med data for svenske adoptioner, der indeholder oplysninger om både karakteristika for de biologiske forældre og adoptivforældrene. Undersøgelsen påviser, at opvækstmiljøet har betydning. Et vigtigt element i forældrenes påvirkning af deres børn er at videregive deres normer og værdier. Det ville kræve endog meget vidtgående indgreb i familielivet at eliminere sådanne påvirkninger, og sådanne indgreb må anses for at være uden relevans i et demokratisk samfund.

Både sociologer og økonomer analyserer chanceulighed

Både økonomer og sociologer har udviklet teorier og gennemført empiriske analyser af chanceuligheden i samfundet. Begge grupper har analyseret mobilitet i forhold til forældres betydning for børnenes indkomst og uddannelse, samt betydningen af forældrenes karakteristika for børnenes beskæftigelse. Sociologerne har desuden været interesseret i mobiliteten mellem forskellige sociale klasser, hvor sociale klasser er defineret ud fra beskæftigelses kategorier. I boks II.3 er en kort beskrivelse af nogle sociologiske hovedteorier til forklaring af intergenerational indkomstmobilitet.

Økonomiske forklaringer af intergenerational indkomstmobilitet

Der kan være mange forklaringer af, hvorfor der er en sammenhæng mellem forældres og børns indkomst og uddannelse. I den forbindelse er forældrenes følelsesmæssige bindinger til børnene uden tvivl meget afgørende. Der kan imidlertid også være en økonomisk forklaring på, hvorfor der er en sammenhæng mellem forældres og børns økonomiske placering, jf. Becker og Tomes (1986) og Solon (2004). Sammenhængen mellem forældrenes og børnenes indkomst skabes via forældrenes investering i børnenes uddannelse, men også ved at børnenes humankapital er bestemt af familie karakteristika. Familie karakteristika skal forstås bredt som begavelse, normer, kultur, kontakter m.m. Forældrene “investerer” i børnene, fordi de har glæde af, at det går deres børn godt også i økonomisk forstand. Forældrene kan således både “investere” deres penge og deres tid i børnenes uddannelse. Det er naturligt at opfatte det at tage en uddannelse som en investering, da der er tale om initiale omkostninger, som efterfølges af et muligt afkast. Omkostningerne omfatter både tabt indkomst og direkte omkostninger i form af egenbetaling til f.eks. bøger. Der er dog som ved andre investeringer en betydelig usik-

kerhed om afkastet som følge af de fremtidige beskæftigelsesforhold generelt og specifikt for den enkelte uddannelse. I princippet bør alle forældre investere i børnenes uddannelse, hvis de forventer, at der er et tilstrækkeligt højt afkast af børnenes uddannelse. Hvis forældrene ikke selv har midlerne, kan de, givet at det forventede afkast er tilstrækkeligt højt, finansiere investeringen via lån, også selvom det betyder, at børnene i sidste ende selv kommer til at tilbagebetale lånet. Imidlertid er det vanskeligt at optage lån med sikkerhed i en forventet fremtidig arbejdsindkomst. Det betyder, at børn af forældre med høje indkomster har lettere ved at få finansieret en uddannelse end børn af fattige forældre.

Forældrene bruger tid på lektiehjælp

Forældrene investerer også deres tid i børnenes uddannelse i form af f.eks. lektiehjælp. Afkastet af hjælp til lektier fra forældre med en længere uddannelse er sandsynligvis højere end for forældre med mindre uddannelse. Desuden kan det have en højere prioritet i højt uddannede familier at hjælpe børnene med lektier, jf. Leibowitz (1974) og Hill og Straford (1974).

Der er tre vigtige sociologiske forklaringer på den intergenerationelle chanceulighed, jf. Benjaminsen (2006).

En forklaring er den rationelle aktionsteori, jf. Goldthorpe (2000). Den rationelle aktionsteori indebærer, at unge foretager en samlet vurdering af de personlige, sociale og økonomiske omkostninger ved et uddannelsesvalg. Det centrale aksiom i denne teori er, at unge er relativt risikoaverse. Det betyder, at de unge ved deres uddannelsesvalg vil minimere risikoen for, at de ender i en social position, der er lavere end deres forældres. Ifølge denne teori har unge fra arbejderklassen en større tendens til at vælge en erhvervsuddannelse frem for en lang videregående uddannelse, da det valg indebærer en mindre risiko for at ende i en lavere position end forældrene. Det skyldes, at der er højere sandsynlighed for ikke at gennemføre den valgte uddannelse, når den unge vælger en lang videregående uddannelse frem for erhvervsuddannelse og dermed ender som ufaglært. Velfærdsstaten reducerer de relative omkostninger ved uddannelse for den enkelte uanset klassebaggrund bl.a. ved at finansiere uddannelsesomkostningerne og yde indkomststøtte under uddannelsen. Det betyder, at velfærdsstaten ifølge denne teori vil bidrage til at mindske den intergenerationelle chanceulighed.

En anden er habitus teorien, jf. Bourdieu (1977 og 1996). Den forklarer, hvorfor der stadig er ulige chancer. Det skyldes beholdningen af social og kulturel kapital. Ifølge den teori kan den vedvarende intergenerationelle chanceulighed forklares med, at det fortsat er vigtigt at mestre middelklassens kulturelle og sociale praktikker for at opnå succes i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Jæger og Holm (2004) har analyseret betydningen af forældrenes beholdning af social og kulturel kapital for unges uddannelsesvalg i Danmark. Analysen tyder på, at forældrenes kulturelle kapital betyder mest for, at den unge vælger en akademisk uddannelse. Kulturel kapital er målt ved uddannelseslængde, antal talte fremmedsprog, antal læste aviser, om der læses skønlitteratur, og om der er interesse for billedkunst. Social kapital betyder mest for, om man vælger en faglig uddannelse. Social kapital er målt ved omfanget af forbindelser, der kan hjælpe barnet med at skaffe job, læreplads, bolig, rådgive med valg af uddannelsessted og hjælpe, hvis barnet ønsker at uddanne sig i udlandet. Derimod viser analysen, at økonomisk og kognitiv (tænkning og erkendelse) kapital ikke synes at spille en rolle for uddannelseschancerne.

En tredje teori har til formål at forklare, hvilken betydning ekspansionen af uddannelsessystemet har, jf. Archer (1982). Her er målet at forklare samspillet mel-

Fortsættes

lem udbygningen af uddannelsessystemet og mønstret for chanceulighed. Teorien angiver, hvordan en ændring i uddannelsessystemet kan mindske chanceuligheden. Indretningen af uddannelsessystemet har betydning for, hvilken vej man følger i uddannelsessystemet, og den enkeltes valg afhænger af den sociale baggrund. Eksempelvis kan det mindske chanceuligheden, hvis det er muligt at få en lang videregående uddannelse, når man har gennemført en erhvervsfaglig uddannelse uden også at have gennemført en gymnasial uddannelse.

Egne undersøgelser

Indkomst- mobiliteten for de laveste erhvervs- indkomster

Det er af særlig interesse at undersøge, i hvilket omfang forældre med meget lave erhvervsindkomster får børn, der også vil få lave erhvervsindkomster, hvilket er tegn på en lav indkomstmobilitet mellem generationer. Det er også vigtigt at finde ud af, om indkomstmobiliteten er afhængig af en række baggrundsvariabler. Der er derfor foretaget analyser, som sammenligner indkomstmobiliteten for de laveste indkomster med indkomstmobiliteten andre steder i indkomstfordelingen og forskelle i den marginale effekt af de medtagne baggrundsvariabler, jf. Eider og Showalter (1999). Metoden kaldes fraktilregression, jf. boks II.4.

Anden indkomst- definition end i resten af kapitlet

I analyserne i dette afsnit er indkomsterne defineret som markedsindkomst opgjort som lønindkomst og overskud af egen virksomhed. Det skyldes, at vi er interesseret i indkomster, der skabes på markedet qua den humankapital, der er grundlagt i barndommen og ungdommen. Der er således i analysen ikke medtaget indkomstoverførsler fra det offentlige, som er medtaget i de andre analyser i kapitlet. Hvis indkomstoverførsler blev medtaget, kunne en del af mobiliteten skyldes ændret generøsitet i de offentlige indkomstoverførsler.

I analysen anvendes anonymiserede registeroplysninger for årene 2002-04 for en repræsentativ stikprøve på 10 pct. af den danske befolkning, der er født 1962-64. Derudover anvendes oplysninger om forældrenes indkomst, formue, alder og erhvervs erfaring for 1980-82. Oplysningerne er indsamlet af Danmarks Statistik, der har konstrueret og anonymiseret data. De væsentligste oplysninger for personer født 1962-64 vedrører indkomster, uddannelse, bopæl, erhverv, fødested, antallet af børn og civilstand. Oplysningerne er primært hentet fra den integrerede database for arbejdsmarkedsforskning (IDA) og indkomststatistikregistret i Danmarks Statistik.

Der anvendes fraktilregression, jf. Koenker (2005). Estimationsligningen kan skrives op på følgende måde for q 'te fraktil:

$$Q_q(y) = a_q + b_{q,1}x_1 + b_{q,2}x_2 + \dots + b_{q,n}x_n$$

Hvor y er logaritmen til børnenes indkomst, x_1 er logaritmen til faderens indkomst, x_2 er logaritmen til moderens indkomst, og $x_3 - x_n$ er andre eksogene variable som forældres formue og alder samt børnenes uddannelse og andre socio-økonomiske variable.

I estimationen indgår følgende variable:

Børnene:

Indkomst: opgjort for 2002-04 som lønindkomst plus personlig overskud af egen virksomhed

Børnenes uddannelse: Uoplyst, ingen uddannelse, faglært, kort-, mellemlang eller lang videregående uddannelse

Bopæl: Hovedstadsområdet, større provinsbyer og landet

Fødested: Hovedstadsområdet, større provinsbyer, landet, uden for Danmark

Civilstand: Enlige og samboende/gifte

Antal børn

Forældre:

Indkomst: opgjort for 1980-82 som lønindkomst plus overskud af egen virksomhed

Formue

Alder

Der er anvendt statistikprogrammet Stata til analyserne, og standardfejlene er beregnet ved bootstrapping.

Afhænger mobiliteten af placeringen i indkomstfordelingen?

I analysen undersøges størrelsen af samvariationen mellem forældres og børns indkomst forskellige steder i indkomstfordelingen, og der er særlig fokus på samvariationen for børn, hvis indkomster hører til blandt de laveste. Desuden undersøges også betydningen af andre forhold som uddannelse, fødested, bopæl, civilstand, antal børn og erhvervsbranche for den intergenerationelle indkomstmobilitet. Der foretages særskilte analyser for henholdsvis kvinder og mænd, da det er muligt, at indkomstmobiliteten og de faktorer, der har betydning, er forskellig mellem kønnene.

Livsindkomsten ønskes målt

Det er betydningen for børnenes livsindkomst af forældrenes indkomst, der i princippet skal måles, men da der endnu ikke er data, som dækker erhvervskarrieren for to generationer, er det valgt at opgøre indkomsten omkring starten af 40 års alderen, da indkomsten i den alder er en god indikator for livsindkomsten, jf. Jäntti mfl. (2006). Konkret er indkomsten for børn født 1962-64 undersøgt. Forældrenes indkomst er opgjort i 1980-82, og deres alder varierer af naturlige årsager, og derfor medtages deres alder i regressionen for at tage højde for dette.

Kun muligt at undersøge to generationer

Resultatet af analyserne vil være afhængig af, hvilken periode der analyseres. Det skyldes, at f.eks. konjunktursituationen og ændringer i uddannelsessystemet kan have indflydelse. Det er imidlertid af datamæssige årsager kun muligt at foretage analyserne for to generationer. Dette valg indebærer dog, at der i undersøgelsen ikke tages højde for, at beskæftigelsessituationen er forskellig for forældrene og børnene på de opgjorte tidspunkter. Ledigheden var højere i starten af 1980'erne end fra 2002-04, og den aggregerede erhvervsfrekvens er lidt lavere i 2002-04 end i 1980-82, mens kvindernes erhvervsfrekvens er højere i 2002-04 end i 1980-82.¹⁶

16) Ledigheden i 1980-82 var 6,8 pct., 8,9 pct. og 9,5 pct., og i perioden 2002-04 var den henholdsvis 5,0 pct., 5,9 pct. og 6,1 pct. Erhvervsfrekvensen i 1980-82 var 81,8, og i 2002-04 var den 80,6.

Sammenligning af personer med og uden markedsindkomst

I analysen af den intergenerationelle indkomstmobilitet indgår som nævnt kun de børn, der har lønindkomst eller overskud af egen virksomhed (markedsindkomst) i løbet af perioden 2002-04. Der er derfor foretaget en analyse, der sammenligner personer født 1962-64 med og uden en markedsindkomst.

Der er lille sandsynlighed for, at forældre med høje markedsindkomster får børn uden markedsindkomster

Der er ca. 6 pct. af børnene, der ikke havde en lønindkomst eller overskud af egen virksomhed i den analyserede periode. Halvdelen af disse er førtidspensionister, 15 pct. modtager kontanthjælp, og 7 pct. modtager arbejdsløshedsdagpenge. Sammenlignet med gruppen, der har en positiv markedsindkomst, betyder højere indkomst for moderen og faderen en lavere sandsynlighed for, at børnene ingen markedsindkomst har. Påvirkningen er forholdsvis stor, idet den isolerede effekt af 1 pct. stigning i faderens indkomst indebærer et fald på 0,5 pct.point for sønnerne og 0,6 pct.point for døtrene i sandsynligheden for ikke at have en markedsindkomst, jf. tabel II.8. Når der tages højde for børnenes uddannelse og øvrige karakteristika, halveres den direkte effekt af forældrenes markedsindkomst på børnenes sandsynlighed for ikke at have en markedsindkomst. Jo flere børn, en person har, jo mindre er sandsynligheden for, at personen ikke har en markedsindkomst. Både enlige mænd og kvinder har 6 pct.point større sandsynlighed for ikke at have en markedsindkomst. Personer født uden for hovedstadsområdet har 1-2 pct.point lavere sandsynlighed for ikke at have en markedsindkomst. Mænd og kvinder, der bor i større provinsbyer, har derimod henholdsvis 1 pct.point og 4 pct.point større sandsynlighed for ikke at have en markedsindkomst. Uoplyst uddannelse er den største risikofaktor for ikke at have en markedsindkomst. Kvinder og mænd med uoplyst uddannelse har således henholdsvis 43 pct.point og 15 pct.point større sandsynlighed for ikke at have en markedsindkomst. Ufaglærte kvinder og mænd har henholdsvis 9 pct.point og 4 pct. point højere sandsynlighed for ikke at have en markedsindkomst.

Table II.8 Socioøkonomiske faktorerers betydning for den marginale sandsynlighed for ikke at have en markedsindkomst^{a)}

	Mænd		Kvinder	
Fars indkomst	-0,005	-0,002	-0,006	-0,003
Mors indkomst	0,001	-0,001	-0,002	-0,001
Fars formue 100.000 kr.	\$	(-0,064)	\$	(0,003)
Mors formue 100.000 kr.	\$	(0,009)	\$	(-0,004)
Fars alder	(0,000)	(0,000)	0,000	(0,000)
Mors alder	0,001	(0,000)	0,001	(0,000)
Enlig	\$	0,056	\$	0,056
Børn	\$	-0,010	\$	-0,007
Bopæl, provinsby	\$	0,011	\$	0,040
Bopæl, landet	\$	(0,003)	\$	0,015
Fødested, provins	\$	-0,013	\$	-0,016
Fødested, landet	\$	-0,014	\$	-0,016
Ikke født i Danmark	\$	(0,011)	\$	(0,000)
Uopl. udd.	\$	0,145	\$	0,435
Ufaglært	\$	0,045	\$	0,089
Kort videreg.	\$	-0,019	\$	(-0,012)
Mellemlang	\$	(-0,003)	\$	-0,019
Lang videreg.	\$	(-0,010)	\$	(-0,009)

a) Koefficienterne for indkomst og formue angiver, hvor meget sandsynligheden ændres, når indkomst hhv. formue stiger 1 pct. For dummyvariable viser det virkningen på sandsynligheden, når det pågældende karakteristikum ændres, mens øvrige karakteristika svarer til referencepersonens.

Anm.: Referencepersonen er faglært, født og bor i hovedstaden og lever i parforhold. Estimationerne er korrigeret for, at der mangler oplysninger for en mindre del af forældrene. Koefficienterne i parentes angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registeroplysninger.

Sammenligning af gennemsnit og de nederste fraktiler

Resultaterne af analyserne for børn, der har en markedsindkomst fremgår af tabel II.9-12. Den første søjle (OLS) angiver, hvordan den gennemsnitlige indtjening for børnene varierer med de uafhængige variabler. De andre søjler viser, hvordan børnenes indkomster i de nederste dele af indkomstfordelingen (1, 5 og 10 pct. fraktilen) og 50 pct. fraktilen påvirkes af de uafhængige variabler.¹⁷

En begrænset korrelation mellem forældre og sønnernes indtjening

Tabel II.9 viser resultatet, når kun forældrenes indkomst og alder indgår i forklaring af sønnernes markedsindkomst. Resultatet af analyserne er, at sønnernes indtjening i gennemsnit stiger med godt 0,03 pct., når faderens indkomst stiger med 1 pct. Stigningen er 0,01 pct., når mødrenes indtjening stiger 1 pct. Sammenlignes dette med, hvordan sammenhængen er i de nederste fraktiler ses, at samvariationen mellem faderens indkomst og sønnernes indkomst er større i de nederste fraktiler end for de gennemsnitlige indkomster. Det er dog sådan, at samvariationen er faldende, når fraktilen stiger. Samvariationen mellem forældrenes og børnenes indtjening er dog forholdsvis begrænset selv i de nederste fraktiler.

17) Når der refereres til de nederste dele af indkomstfordelingen, menes den betingede indkomstfordeling, hvor der er korrigeret for forklarende variables indflydelse.

Tabel II.9 Samvariation mellem sønner og forældres indkomst

	Fraktil				
	OLS	1 pct.	5 pct.	10 pct.	50 pct.
Fars indkomst	0,03	(0,10)	0,06	0,04	0,02
Mors indkomst	0,01	(0,10)	0,05	0,03	0,01
Fars alder	(0,00)	(0,00)	(0,00)	(0,00)	-0,002
Mors alder	0,004	(0,00)	(0,00)	(0,00)	0,003

Anm.: I estimationerne er der korrigeret for, at der mangler oplysninger for en mindre del af forældrene. Koefficienter i parentes angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Forældrenes indkomst betyder mindre, når andre forklaringer inddrages

Inddrages yderligere variabler til forklaring af sønnernes indtjening ud over forældrenes indkomst, falder koefficienterne lidt, dog undtagen for 1 pct. fraktilen. Det fremgår af tabel II.10, at det at have en uddannelse har en markant betydning for indtjeningen. Det ser ud til i særlig udstrækning at gøre sig gældende for de nederste fraktiler.

Man tjener mindre, når man er enlig og bor uden for hovedstadsområdet

Indtjeningen er i gennemsnit lavere for enlige end for personer, der lever i et parforhold, og det ser ud til, at samvariationen i de nederste fraktiler er særligt stor. Indtjeningen er i gennemsnit lavere uden for hovedstadsområdet, og igen er betydningen størst i de nederste fraktiler. Personer født uden for hovedstadsområdet har en højere indtjening, hvilket specielt gælder for 1 pct. fraktilen. Der er en positiv samvariation mellem det at have børn og indtjening, men kun meget begrænset for den nederste fraktil.

Tabel II.10 Samvariation mellem sønners og forældres indkomst korrigeret for yderligere faktorer

	Fraktil				
	OLS	1 pct.	5 pct.	10 pct.	50 pct.
Fars indkomst	0,02	(0,14)	(0,02)	(0,02)	0,01
Mors indkomst	0,01	(0,05)	0,03	0,01	0,004
Fars formue i 100.000 kr.	(0,01)	(0,41)	(-0,19)	(-0,09)	(0,02)
Mors formue i 100.000 kr.	(0,00)	(0,07)	(0,02)	(0,02)	(0,02)
Fars alder	0,04	(0,05)	(0,01)	(0,01)	(0,00)
Mors alder	(0,02)	(-0,02)	(-0,01)	(0,01)	(0,00)
Uopl. udd.	-1,14	(-4,84)	-3,36	-2,95	-0,56
Ufaglært	-0,22	(-0,91)	-1,00	-0,58	-0,08
Kort videreg.	0,13	(0,69)	(0,26)	0,14	0,12
Mellemlang videreg.	0,29	(1,11)	0,45	0,25	0,26
Lang videreg.	0,46	(1,25)	0,57	0,37	0,41
Far findes ^{a)}	-0,27	-4,50	(-0,57)	(-0,22)	-0,13
Mor findes ^{a)}	(0,00)	(1,94)	(1,00)	(0,32)	(-0,06)
Enlig	-0,37	-2,51	-1,59	-1,00	-0,14
Børn	0,05	(0,02)	(0,09)	0,07	0,02
Bopæl, provinsby	-0,08	(-0,37)	(-0,04)	(-0,02)	-0,05
Bopæl, landet	-0,10	(-0,57)	(0,01)	(-0,09)	-0,06
Fødested, provins	(0,03)	(0,95)	(0,24)	0,12	(-0,01)
Fødested, landet	(0,02)	(0,79)	0,21	0,14	(-0,02)

a) Det angiver, at faderen henholdsvis moderen levede i 1980.

Anm.: Referencepersonen er en faglært, født og bor i hovedstaden, og er i parforhold uden hjemmeboende børn. Estimationerne er korrigeret for, at der mangler oplysninger for en mindre del af forældrene. Koefficienter i parentes angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Resultaterne for døtrene minder om sønnernes

Resultaterne for døtrene adskiller sig overordnet set ikke meget fra resultaterne for sønnerne. Resultatet af analyserne af samvariationen mellem forældres og døtres indkomst

viser således, at døtrenes indkomst stiger med 0,03 pct., når faderens indkomst stiger med 1 pct., jf. tabel II.11. Stigningen er 0,01 pct., når mødrenes indtjening stiger 1 pct. Sammenlignes dette med sammenhængen i de nederste fraktiler ses, at ligesom for sønnerne er samvariationen mellem forældrenes indkomst og døtrenes indkomst højere i de nederste fraktiler end for gennemsnittet. Ligesom for sønnerne falder størrelsen af koefficienterne for forældrenes indkomst også, når der inddrages yderligere variabler, jf. tabel II.12.

Ingen uddannelse betyder mindre for døtrenes indtjening

På et punkt adskiller resultaterne for døtrene sig dog fra resultaterne for sønnerne. Det ser ud til, at det ikke at have en uddannelse betyder mindre for døtrenes indtjening end for sønnerne. Det gælder både for de gennemsnitlige indkomster og fraktilerne.

Tabel II.11 Samvariation mellem døtre og forældres indkomst

	Fraktil				
	OLS	1 pct.	5 pct.	10 pct.	50 pct.
Fars indkomst	0,03	(0,05)	0,08	0,06	0,02
Mors indkomst	0,01	(0,02)	0,03	(0,01)	0,01
Fars alder	(0,00)	(-0,04)	(0,00)	0,01	-0,002
Mors alder	0,01	(-0,02)	(0,00)	0,01	0,005

Anm.: Referencepersonen er faglært, født og bor i hovedstaden og lever i parforhold. Estimationerne er korrigeret for, at der mangler oplysninger for en mindre del af forældrene. Koefficienter i parentes angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Tabel II.12 Samvariation mellem døtre og forældres indkomst korrigeret for yderligere faktorer

	Fraktil				
	OLS	1 pct.	5 pct.	10 pct.	50 pct.
Fars indkomst	0,01	(0,03)	0,05	0,03	0,01
Mors indkomst	0,01	(0,01)	(0,02)	(0,01)	0,01
Fars formue 100.000 kr.	(0,04)	(0,08)	(0,03)	(0,02)	(0,04)
Mors formue 100.000 kr.	(0,09)	(-0,70)	(-0,37)	(0,34)	(0,04)
Fars alder	(0,00)	(-0,02)	(-0,17)	(0,00)	(0,00)
Mors alder	(0,00)	(0,00)	(0,00)	(0,00)	(0,00)
Uopl. udd.	-0,55	(0,42)	-1,11	-1,36	(-0,32)
Ufaglært	-0,32	-1,89	-1,16	-0,83	-0,11
Kort videreg.	0,12	(-0,22)	(0,09)	(0,10)	0,13
Mellemlang videreg.	0,20	1,10	0,47	0,31	0,15
Lang videregående	0,34	(-0,06)	(-0,15)	(0,07)	0,40
Far findes ^{a)}	(-0,04)	(0,82)	(-0,17)	(0,26)	-0,11
Mor findes ^{a)}	(0,16)	3,31	(0,89)	(0,55)	(0,02)
Enlig	-0,29	-1,63	-1,29	-0,87	-0,07
Børn	-0,02	(-0,10)	(0,00)	(0,04)	-0,03
Bopæl, provinsby	-0,12	(-0,09)	(0,01)	(-0,14)	-0,08
Bopæl, landet	-0,15	(-0,39)	(-0,15)	0,18	-0,09
Fødested, provins	(0,03)	(0,35)	(0,01)	(0,07)	(0,01)
Fødested, landet	(0,03)	(0,10)	(0,01)	0,14	(0,01)

a) Det angiver, at faderen henholdsvis moderen levede i 1980.

Anm.: Referencepersonen er en faglært, født og bor i hovedstaden, og er i parforhold uden hjemmeboende børn. Estimationerne er korrigeret for, at der mangler oplysninger for en mindre del af forældrene. Koefficienter i parentes angiver, at de er insignifikante på et 5 pct. niveau.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Sammenfattende

Samlet set viser den empiriske analyse, at samvariationen mellem børnenes og forældrenes markedsindkomster er meget begrænset, men den er dog lidt større for de nederste fraktiler end for gennemsnittet. Endvidere betyder forældre-

nes markedsindkomster ret meget for sandsynligheden for, at børnene ikke har en markedsindkomst. Desuden er det sådan, at inddrages uddannelse i forklaringen af børnenes indkomster, falder koefficienten til forældrenes indkomst yderligere. Det ser også ud til, at det har betydning at have en uddannelse for de nederste fraktiler. Det tyder på, at hvis en større del af befolkningen gennemfører en uddannelse, kan det yderligere mindske betydningen af forældrenes markedsindkomst for børnenes indkomst.

Resultater fra internationale undersøgelser

Intergenerationel indkomstmobilitet i andre lande

Et indtryk af, hvilke tiltag der kunne øge den intergenerationelle indkomstmobilitet, fås ved at sammenligne den intergenerationelle indkomstmobilitet i forskellige lande. Det vil gøre det muligt at vurdere, hvordan forskelle i velfærdsstatens indretning påvirker den intergenerationelle indkomstmobilitet.

Vanskeligt at sammenligne mellem lande

Der er foretaget mange internationale undersøgelser af den intergenerationelle indkomstmobilitet, men det kan i mange tilfælde være vanskeligt umiddelbart at sammenligne resultaterne fra forskellige lande, da der er store forskelle i metoderne til dataudvælgelse. Forskellene i dataudvælgelse skyldes bl.a., at datamulighederne varierer meget mellem de enkelte lande. Det er derfor vigtigt at sikre, at der så vidt muligt er anvendt samme indkomstdefinition og aldersgruppe i analyserne.

To metoder til måling af mobilitet

Der har i vidt omfang været anvendt to metoder til at undersøge den intergenerationelle indkomstmobilitet for forskellige lande. Den ene metode er at opdele forældrenes indkomster i fraktiler og på tilsvarende måde opdele næste generations indkomster i de tilsvarende fraktiler på det tidspunkt, hvor de er voksne. På den måde får vi en mobilitetsmatrix, der viser korrelationen mellem de to generationers relative økonomiske position på to tidspunkter: det ene er forældrenes indkomst, når børnene stadig bor hjemme, og det andet er børnenes indkomst, når de er voksne og har dannet deres egen husholdning. Den anden metode til måling af mobiliteten er at estimere, hvor mange pct. bør-

neses indkomst stiger, når forældrenes indkomst stiger 1 pct. ved hjælp af lineær regression.

Indkomst- mobiliteten mindst i USA og størst i de nordiske lande

Den første metode er anvendt i Jäntti mfl. (2006). Det er i undersøgelsen tilstræbt at gøre data så sammenlignelige som muligt og anvende den samme statistiske metode til analyserne for alle de udvalgte lande, som omfatter USA, Storbritannien, Sverige, Norge, Finland og Danmark. Undersøgelsen viser, at der er store forskelle i den intergenerationelle indkomstmobilitet målt ved markedsindkomsten mellem far og søn på tværs af landene. Mobiliteten er mindst i USA, dernæst følger Storbritannien, mens den er størst i de nordiske lande. For alle lande gælder, at mobiliteten er mindst i den laveste og højeste kvintil af indkomstfordelingen. Mobiliteten er især begrænset i den højeste kvintil, undtagen i USA hvor mobiliteten er mindst i den laveste kvintil. Der er således størst sandsynlighed for, at en søn af en far i den laveste kvintil vil forblive i den laveste kvintil. I Danmark er der en signifikant højere sandsynlighed end i de andre nordiske lande for, at en søn, hvis far er i den laveste kvintil, selv ender i den højeste kvintil. Ved en sammenligning mellem landene gælder for kvinderne, at forskellen i indkomstmobiliteten på tværs af landene mellem fædre og døtre er noget mindre end forskellen mellem fædre og sønner. Dog er sandsynligheden for, at faderen er i den laveste indkomstkventil, og datteren samtidig er i den højeste, signifikant lavere i USA end for de andre lande. Endvidere har døtrene i USA højere chancer for at komme ud af fattigdom end deres brødre.

Den anden metode kommer til samme resultat

Bonke mfl. (2005) har gennemført en analyse af den intergenerationelle indkomstmobilitet for Danmark og en række andre vestlige lande, der anvender den anden metode, som blev beskrevet ovenfor. Undersøgelsen viser, at den danske indkomstmobilitet mellem far og søn ligger på niveau med den norske, finske og svenske, mens indkomstmobiliteten i Tyskland og USA er mindre. Indkomstmobiliteten mellem mor og søn er markant lavere i både Danmark, Sverige og Finland end mellem far og søn.¹⁸ Indkomstmobiliteten for

18) Undersøgelsen af indkomstmobiliteten for begge køn er kun foretaget for de nordiske lande.

danske døtre ligger på niveau med den, der er målt for sønnerne, dog sådan at den er lidt mindre, når den beregnes i forhold til fædrene og lidt større, når den beregnes i forhold til mødrene.

Høj indkomstmobilitet i skandinaviske velfærdsstater

Samlet viser de internationale sammenligninger af den intergenerationelle indkomstmobilitet og analyserne i dette kapitel, at en velfærdsstat af den skandinaviske type i højere grad end andre typer af velfærdsstater sikrer en betydelig intergenerationel indkomstmobilitet.

II.7 Indsats mod fattigdom

Tilknytning til arbejdsmarkedet centralt for at undgå fattigdom

Formålet med dette afsnit er at diskutere instrumenter, der kan anvendes til at afhjælpe økonomisk fattigdom. En målrettet indsats mod fattigdom må tage udgangspunkt i de forhold, der karakteriserer personer, som rammes af og fastholdes i fattigdom. I det foregående er vist, at tilknytningen til arbejdsmarkedet er helt central for at undgå, at en person havner i fattigdom. Derfor er instrumenter, der kan sikre personer en fast tilknytning til arbejdsmarkedet, blandt de vigtigste for at hindre, at personer ender i fattigdom. Analyserne viser også, at personer med anden etnisk baggrund end dansk samt enlige uden børn og forsørgere med relativt mange børn er særligt udsat for at blive fattige.

Ved indsatsen mod fattigdom skal der skelnes dels mellem den indsats, der kan hindre, at personer overhovedet bliver fattige, og dels instrumenter, der vil kunne afhjælpe den økonomiske nød for personer, der er blevet fattige. Desuden er det vigtigt at sikre, at børn, der er vokset op under fattige kår, ikke har større risiko for selv at blive fattige.

Forebyggende indsats

Indsatsen skal starte tidligt

Fundamentet, der skal sikre, at personer får en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet, skal allerede lægges i barndommen. Uddannelse er således en vigtig faktor for at sikre den enkelte gode beskæftigelsesmuligheder. De kvalifikationer, den enkelte får i grundskolen, er helt afgørende for at gennemføre en uddannelse. Det er dog sådan, at allerede

inden børnene starter i skolen, er en række færdigheder grundlagt, der er helt nødvendige for at få et tilstrækkeligt udbytte af undervisningen i grundskolen, jf. Esping-Andersen (2004). Der er således en række undersøgelser på amerikanske data, der tyder på, at de første seks år i et barns levetid er meget afgørende for deres fremtidige muligheder, jf. Carneiro og Heckman (2003). I amerikanske undersøgelser indgår en tilfældigt valgt gruppe børn, der i en periode gennemgår et intensivt undervisningsforløb. Eksempelvis er der i en undersøgelse givet intensiv undervisning til en tilfældig valgt gruppe af børn på fire og fem år med en intelligenskvotient på 80. Ved slutningen af 20 års alderen har denne gruppe højere indtægter og lavere kriminalitet end kontrolgruppen, som ikke modtog undervisning. En række andre studier følger ikke børnene så mange år efter, at programmerne med intensive undervisningsforløb for små børn er gennemført, men studierne viser dog, at de berørte børn klarer en række færdighedstest bedre end andre i årene umiddelbart efter programmernes afslutning, og at de bevarer dette forspring i skolealderen.

Daginstitutioner har potentialet til at bidrage med at begrænse chanceuligheden

Det vil sige, at de påvirkninger, børnene får, inden de kommer i skole, har stor betydning for deres senere muligheder. Der findes ikke et samlet overblik over, i hvilket omfang disse institutioner bidrager til udviklingen af børnene med den svageste sociale baggrund, jf. Jensen mfl. (2003a). Det er dog vurderingen, at der er et vigtigt potentiale i daginstitutionerne i forhold til at begrænse chanceuligheden, men at det kræver en målrettet og sammenhængende indsats, hvis potentialet skal udnyttes ordentligt, jf. Glavind (2004). Indsatsen skal rette sig mod at styrke de kognitive, sociale og sproglige kompetencer, hvilket kan give børnene et løft i forhold til indlæringen, når de starter i skole.

Den sociale baggrund har relativt stor betydning for læsefærdigheden i Danmark

Danske grundskoleelever i 15 års alderen klarer sig middelmådigt i internationale undersøgelser af deres læsekundskaber, jf. Meiding (2004). Det lave gennemsnitlige færdighedsniveau skyldes især, at der er mange med ringe læsefærdigheder. 20 pct. læser så dårligt, at de vil have svært ved at gennemføre en uddannelse. Det er velkendt, at den sociale baggrund har betydning for læsefærdighederne, men internationale sammenligninger viser også, at den sociale

baggrund betyder mere for læsefærdigheden i Danmark end i andre OECD-lande med bedre gennemsnitlig læsefærdighed end den danske, jf. Andersen mfl. (2001).

Fordel at bo i et område med gode læsefærdigheder

Elever, der kommer fra socialt dårligt stillede kår, får bedre læsefærdigheder, hvis de går på skoler med elever, der er socialt bedre stillede, jf. Rangvid (2003). I øvrigt viser de internationale sammenligninger, som er angivet ovenfor, at Danmark er det land i Norden, hvor det betyder mest for læsefærdigheden at gå på en skole, hvor forældrenes gennemsnitlige socioøkonomiske status er relativt høj.

Grundskolen skal forbedre de svageste elevers kvalifikationer

De kvalifikationer, eleverne opnår i grundskolen, kan forbedres ved at styrke en række forhold i grundskolen. Søndergård (2005) påpeger således bl.a., at det sandsynligvis er vigtigt, at specialundervisningen for elever med indlæringsvanskeligheder fortrinsvis iværksættes i begyndelsen af skoleforløbet. En stor gruppe af børn med anden etnisk baggrund klarer sig rigtigt dårligt, og for den gruppe bør der sættes tidligt og systematisk ind med ekstra undervisning i dansk og læsning. Det foreslås også, at det systematisk undersøges, hvilke undervisningsmetoder der sikrer den bedste indlæring hos eleverne (evidensbaseret undervisning).

Elever med dårlige kvalifikationer fra folkeskolen falder fra i erhvervsuddannelserne

Der er et betydeligt frafald af elever fra erhvervsuddannelser, jf. DA (2006). Ca. 60 pct. af nye elever gennemfører ikke den erhvervsuddannelse, de er påbegyndt. Den største del af frafaldet sker allerede i starten af uddannelsen i løbet af det skolebaserede grundforløb. Over halvdelen af frafaldet skyldes, at den unge vælger en anden uddannelse, og $\frac{1}{4}$ af dem finder beskæftigelse, men ca. 20 pct. af de frafaldende påbegynder hverken en ny uddannelse eller finder beskæftigelse. Den sidstnævnte gruppe er kendetegnet ved at have de dårligste kvalifikationer med fra folkeskolen. Halvdelen af eleverne med under 6 i karaktergennemsnit i dansk og matematik fra folkeskolen falder fra på grundforløbet. Blandt elever med over 7,5 i karaktergennemsnit er frafaldet kun 20-25 pct. Frafaldet af ikke vestlige indvandrere og efterkommere på erhvervsuddannelsernes grundforløb er større end for personer med dansk herkomst. Forskellen skyldes først og fremmest, at indvandrere og

efterkommere har markant lavere kvalifikationer med fra folkeskolen.

Læsevnerne meget ringe hos ¼ af eleverne

Unge, der begynder på en erhvervsuddannelse, har et lavere gennemsnit i dansk og matematik fra afslutningsprøven i 9. klasse end unge, der påbegynder en gymnasial uddannelse. Gennemsnitskaraktererne for unge, der påbegynder en erhvervsuddannelse, er 7,2, og unge, der begynder på en gymnasial uddannelse, har et gennemsnit på 8,7. Det er vurderingen i DA (2006), at ca. ¼ har så begrænsede kvalifikationer med fra folkeskolen, at de har vanskeligt ved at anvende læsning i deres fortsatte uddannelse og arbejdsliv.

Ydelser til afbødning af fattigdom

Der er forskellige former for indkomstilskud eller –ydelser, der har betydning for omfanget af fattigdom. Kontanthjælp ydes, hvis en person ikke har mulighed for at blive forsørget af en ægtefælle, egne midler eller af forsikringsordninger som arbejdsløshedsdagpenge og private forsikringer.

Kontanthjælpen afhænger af en række personlige forhold og opholdstiden i Danmark

Den ydelse, man får i kontanthjælpssystemet, afhænger af en række personlige forhold, opholdstiden i Danmark (starthjælp), flygtningestatus (introduktionsydelse), samt hvor længe man har modtaget kontanthjælp (kontanthjælpsloftet). Dertil kommer hjælp til udvalgte enkeltudgifter. De generelle regler er, at der skelnes mellem personer over og under 25 år samt forsørgere og ikke forsørgere. For personer under 25 år skelnes desuden også mellem, om vedkommende er hjemme- eller udeboende. Den laveste ydelse udbetales til hjemmeboende under 25 år og er på 2.721 kr. pr. måned.¹⁹ Dernæst følger ydelsen for udeboende under 25 år, som er på 5.638 kr. pr. måned, personer på 25 år og derover modtager 8.749 kr. pr. måned, og forsørgere er berettiget til 11.625 kr. pr. måned.

Loft over kontanthjælpen efter 6 måneder

For ægtepar, hvor en eller begge har modtaget kontanthjælp i seks sammenhængende måneder med voksensatsen, ned sættes kontanthjælpen 553 kr. pr. måned for hver person. Når en person har modtaget kontanthjælp i seks måneder,

19) Alle beløbene i dette afsnit er fra 2006, hvis ikke andet er nævnt.

pålægges også et loft over, hvor meget man samlet kan modtage i kontanthjælp, boligsikring og særlig hjælp. Nedsættelsen kan dog højest udgøre 2.086 kr. pr. måned for gifte og 1.381 kr. pr. måned for enlige og samboende. Formålet med at lægge et loft over ydelsen er at øge kontanthjælpsmodtagernes incitament til at finde beskæftigelse.

Introduktionsydelsen for flygtninge og starthjælpen er lavere end kontanthjælp

Der er særlige regler for ydelser til flygtninge, der har opnået asyl, og personer, der har boet mindre end 7 år ud af de seneste 8 år i Danmark. Nyankomne flygtninge og indvandrere, der ikke kan forsørge sig selv, modtager således introduktionsydelse i op til 3 år efter ankomsten. Personer, der ikke opfylder betingelsen om at have boet i Danmark mindst 7 år sammenlagt ud af de seneste 8 år, er omfattet af reglerne om starthjælp.²⁰ Personer, der kommer hertil i forbindelse med familiesammenføring, skal dog forsørges af deres ægtefælle eller børn og er således normalt ikke berettiget til introduktionsydelse eller starthjælp. Støtten efter reglerne for starthjælp og introduktionsydelse er markant lavere end støtten efter regler for kontanthjælp. Der ydes det samme i starthjælp og i introduktionsydelse. Starthjælpen og introduktionsydelsen udgør således 2.233 kr. pr. måned for hjemmeboende og 4.493 kr. pr. måned for udeboende under 25 år. Gifte og samlevende får 4.493 kr. pr. måned og enlige over 25 år får 5.419 kr. pr. måned. Dertil kommer et eventuelt forsørgertillæg på 1.124 kr. pr. måned for gifte og 1.355 kr. pr. måned for enlige.

Det kan være en fordel at yde målrettet tilskud

Det kan i nogle tilfælde være hensigtsmæssigt at yde offentlige indkomstoverførsler i form af formålsbestemte ydelser frem for generelle ydelser, da det kan give bedre information om den enkeltes behov for understøttelse og muligheder for selv at skaffe midlerne. Det skyldes, at de fleste vil foretrække selv at bestemme, hvordan deres indkomst skal fordeles på forskellige former for forbrug. Det forbrug, de bliver pålagt, er måske en ydelse, de ikke ville efterspørge eller ikke efterspørge i det omfang, det tilbydes. Støtte til

20) Disse regler gælder ikke personer fra EU og EØS, i det omfang disse efter EU-reglerne er berettiget til kontanthjælp.

boligudgifter er et eksempel på en formålsbestemt offentlig ydelse.

**Boligtilskud
afhænger bl.a. af
indkomsten, antal
børn og huslejens
størrelse**

Der findes to typer af offentlige boligtilskud. Den ene (boligydelse) kan søges af pensionister, mens den anden (boligsikring) kan søges af resten af den voksne befolkning. Det er således muligt at modtage tilskud til udgifter til husleje, hvis man er folkepensionist eller blev tilkendt førtidspension før 1. januar 2003. Størrelsen af boligydelsen afhænger af husstandens samlede indkomst, boligens størrelse, antal beboere i boligen, opvarmningsform, boligudgift samt vedligeholdelsesordning. Andre kan modtage boligsikring. Størrelsen af boligsikringen afhænger af husstandens sammensætning og samlede indkomst, samt størrelsen på boligen og huslejen.

**Offentlige
indkomst-
overførsler til
børnefamilier**

Der er en række offentlige tilskud, der er målrettet personer, der har børn. Der findes dels familieydelsen ("børnechecken"), der er uafhængig af husstandens indkomst, men afhængig af børnenes alder. Den årlige familieydelse er 13.640 kr. for 0-2-årige, 12.324 kr. for 3-6-årige og 9.696 kr. for 7-17-årige. Enlige forsørgere får derudover et børnetilskud pr. barn under 18 år på 4.324 kr. årligt og et ekstra børnetilskud, der er uafhængigt af antallet af børn, på 4.400 kr. årligt. Derudover kan der ydes et tilskud til egenbetalingen til børnepasning og elevbetaling til privatskoler og friskoler. Disse tilskud er indkomstafhængige.

**Børnebidrag er
fradragsberettiget**

Enlige forsørgere modtager også et børnebidrag fra den forælder, som ikke bor sammen med barnet. Den bidragspligtige kan fratække grundbeløbet, der udgør 11.040 kr. af normalbidraget på 12.456 kr. årligt, i sin skattepligtige indkomst. Dermed ydes der også en indirekte støtte til personer med forsørgerpligt over for børn.

**Økonomisk gevinst
ved beskæftigelse
kan blive meget
lille**

De offentlige ydelser til forsørgelse er afhængige af indkomsten og af antallet af personer i husholdningen. Der sker således en aftrapning af ikke blot den offentlige indkomstoverførsel, men også af f.eks. boligsikringen og tilskud til daginstitutionsbetalingen. Det indebærer, at den økonomiske gevinst ved at komme i beskæftigelse kan blive meget begrænset og endda helt forsvinde.

Forsørgere har en meget begrænset økonomisk gevinst ved lavtløns job

I tabellen nedenfor er vist nogle regneeksempler på rådighedsbeløb for udvalgte familietyper på kontanthjælp sammenlignet med rådighedsbeløbet for lavtlønnede i beskæftigelse. Antagelserne vedrørende udgifter til husleje, daginstitutioner, fagforeningskontingent og efterlønsbidrag fremgår af anmærkningerne til tabellen. Eksemplerne illustrerer, at den økonomiske gevinst for enlige forsørgere og ægtepar med børn ved at få et lavtlønnet job er meget beskedent. Derimod får barnløse ægtepar og enlige, der kommer i beskæftigelse, typisk forøget deres rådighedsbeløb med henholdsvis 60 pct. og knap 50 pct.

Kontanthjælpsloftet påvirker stort set kun ægtepar

Kontanthjælpsloftet, der indebærer en nedsættelse af de samlede ydelser, når man har modtaget kontanthjælp i mere end seks måneder, betyder hovedsageligt en nedsættelse af rådighedsbeløbet for ægtepar, jf. tabel II.13.

Tabel II.13 Rådighedsbeløb^{a)} for kontanthjælpsmodtagere, pr. måned

	Starthjælp	Kontant- hjælp første 6 mdr.	Kontant- hjælp over 6. mdr.	Lønmod- tager(e) 100 kr./time ^{b)}
	----- Kr. -----			
Enlig uden børn	2.396	4.300	4.251	6.333
Enlig med 1 barn	5.633	7.913	7.903	8.230
Enlig med 2 børn	8.812	10.574	10.524	10.926
Ægtepar uden børn	3.960	8.928	7.554	14.236
Ægtepar med 1 barn	7.073	11.143	10.042	12.450
Ægtepar med 2 børn	8.779	12.262	10.738	12.858

a) Rådighedsbeløbet er efter skat, boligudgifter, boligsikring, daginstitutionsbetaling, tilskud til daginstitutionsbetaling, a-kasse, arbejdsløshedsforsikring og efterlønsbidrag. Der indbetales ikke til arbejdsmarkedspensioner.

b) For ægtepar antages, at begge er i beskæftigelse.

Anm.: Forudsætninger for beregninger af rådighedsbeløb: Børnene er 1 år og 5 år. Vuggestuetakst: 2.509 kr. Børnehavetakst: 1.694 kr. Husleje: Enlig u. børn: 3.035 kr. Enlige m. børn: 4.510 kr. Gift u. børn: 3.980 kr. Gift m. børn: 4.770 kr. Øvrige boligudgifter: Enlig u. børn: 640 kr. Enlige m. børn: 905 kr. Gift u. børn: 890 kr. Gift m. børn: 991 kr. Fagforening: 555 kr., A-kasse 267 kr. og efterlønsbidrag: 267 kr. Alle beløb er pr. mdr.

Kilde: Beskæftigelsesministeriet (2006).

Tiltag til varigt at komme ud fattigdom

Økonomiske incitamenter virker ikke på alle

Offentlig forsørgelse kan bidrage til at nedbringe omfanget af fattigdom, men på samme tid kan mere lempelige regler og højere kompensationsgrad begrænse incitamenterne til at søge arbejde og få en stabil kontakt til arbejdsmarkedet. Incitamenterne til at søge arbejde virker imidlertid kun på personer, der har mulighed for at komme i beskæftigelse. Nogle af de fattige kan have så ringe kvalifikationer eller så dårligt helbred, at økonomiske incitamenter ikke har betydning for deres chancer på arbejdsmarkedet. En ændring af ydelserne for personer, hvis beskæftigelseschancer ikke påvirkes af økonomiske incitamenter, vil derfor alene betyde en nedgang i deres indkomst, og for nogle grupper betyder det, at de kommer ned under fattigdomsgrænsen.

Stramme regler og lave ydelser kan forværre andre problemer

Virkningen af stramning af reglerne for og størrelsen af indkomstoverførslerne kan endda forøge problemerne for f.eks. psykisk syge. De økonomiske vilkår for at deltage i "normale aktiviteter" forringes, og de berørte forarmes yderligere. Den lave introduktionsydelse til flygtninge har også en række negative effekter, især for de syge og de mest traumatiserede, som der er mange af i flygtningegruppen, jf. Blauenfeldt mfl. (2006). Denne gruppe har i starten af deres ophold i Danmark kun ringe mulighed for at forbedre deres økonomiske situation gennem job og havner derfor ofte i længerevarende fattigdom. De fleste af de negative fattigdomsvirkninger risikerer at blive deciderede barrierer for selvforsørgelse og gøre modtagerne passive samt socialt isolerede.

Incitamentsvirkninger af tiltag

I det følgende diskuteres de økonomiske incitamenter som følge af starthjælp og introduktionsydelsen samt kontanthjælpsloftet og de nedsatte ydelser til unge. Dernæst følger en diskussion af virkningen af løntilskud, indslusningsløn og beskæftigelsestilskud.

Den lavere ydelse får næppe flygtninge i arbejde

Formålet med starthjælpen og introduktionsydelsen er at øge de økonomiske incitamenter for indvandrere, flygtninge og hjemvendte danskere til at finde beskæftigelse. Integrationsministeriet (2005) finder, at indførelsen af introduktionsydelsen har øget selvforsørgelsen for de berørte. Analy-

sen er foretaget som en simpel sammenligning af selvforsørgelsesgraden for personer, der har modtaget introduktionsydelsen på den lave sats (de, der fik opholdstilladelse efter 1. juli 2001) og personer, der har modtaget introduktionsydelse på kontanthjælpsniveau (de, der fik opholdstilladelse før 1. juli 2001). I undersøgelsen er der således ikke taget højde for, at sammensætningen af de to grupper er forskellig. I sådanne undersøgelser bør der selvfølgelig tages højde for forskelle i køn, opholdsgrundlag, nationalitet, uddannelse og alder, især fordi en simpel inspektion af data umiddelbart afslører store forskelle. Hvis der endvidere er konjunktoreffekter, som påvirker den ene gruppe anderledes end den anden, bevirker dette yderligere skævvridning af resultatet. Endelig sættes der i analysen lighedstegn mellem beskæftigelse og selvforsørgelse, hvilket der ikke er belæg for, i særdeleshed for en svag gruppe som flygtningene udgør i forhold til arbejdsmarkedet, hvor vi ved, at der traditionelt er langt færre af de selvforsørgende, som faktisk er i beskæftigelse. Resultaterne i Integrationsministeriets analyse giver således ikke belæg for at konkludere, at ydelsesreduktionen er en succes.

Tvivlsomt om loftet har betydet, at flere fandt beskæftigelse

En undersøgelse af virkningen af kontanthjælpsloftet, der træder i kraft efter seks måneder på kontanthjælp, viser, at loftet ikke i løbet af undersøgelsesperioden har fået flere kontanthjælpsmodtagere i arbejde, forstået således, at der ikke er kommet flere i arbejde blandt dem, som er berørt af loftet, end blandt dem, som ikke er berørt af loftet, jf. Graversen og Tinggaard (2005). Loftet har heller ikke fået flere kontanthjælpsmodtagere til at ønske eller søge et arbejde. Derimod har det, blandt dem som søger arbejde, givet anledning til en øget søgeaktivitet, som måske på længere sigt vil kunne give sig udslag i en forøget afgangsrate fra ledighed, om end den ikke har manifesteret sig i analyseperioden. En nyere undersøgelse af virkningen af loftet påviser heller ikke en statistisk signifikant virkning på beskæftigelsen for kontanthjælpsmodtagere, jf. Graversen (2006).

Lavere ydelser til unge får dem til at påbegynde en uddannelse

Personer under 25 år, som er uden arbejde, får en lavere ydelse end personer over 25 år. Der gælder både personer, der modtager kontanthjælp, og personer under 25 år, der har modtaget arbejdsløshedsdagpenge i mere end et halvt år. Unge uden erhvervskompetencegivende uddannelse, der har været ledige mere end et halvt år, får halveret deres dagpenge og kan kun fortsætte med at modtage dagpenge, hvis de påbegynder en uddannelse. En undersøgelse af Jensen mfl. (2003b) af virkningen af at halvere dagpengene efter et halvt års ledighed for denne gruppe (ungeindsatsen) viser, at unge i første omgang påbegynder en uddannelse, men derimod har det tilsyneladende ikke øget overgangen til beskæftigelse for denne gruppe.

Forskel på løntilskud og skattefradrag

I det følgende diskuteres virkningen af løntilskud og beskæftigelsesfradrag. Løntilskud er almindeligvis en tidsbegrænset ydelse, der ikke er behovsbestemt. Det gives normalt til aflønning af den enkelte. For at være berettiget skal man have en forudgående periode med ledighed (eller på kontanthjælp). Beskæftigelsesfradrag er almindeligvis ikke tidsbegrænset, men kan være betinget af, at personen eller familien har en lav indkomst.

Forskellige former for løntilskud

I Danmark er der en række muligheder for at yde løntilskud. Der kan ydes løntilskud for en periode til ansættelse af forsikrede ledige og ledige kontanthjælpsmodtagere. Der er også mulighed for at yde permanente løntilskud til personer med nedsat arbejdsevne i form af kommunal støtte til personer i flexjob. Hensigten med at yde et løntilskud for en periode er, at ledige, efter at løntilskuddet er ophørt, har lettere ved at opnå beskæftigelse på det ordinære arbejdsmarked. Formålet med at yde løntilskud til personer med nedsat arbejdsevne er at fastholde dem på arbejdsmarkedet.

Løntilskud til ledige øger deres beskæftigelseschancer

Undersøgelser af løntilskud til ledige forsikrede viser, at det øger deres chancer for at finde ordinær beskæftigelse, jf. Jespersen mfl. (2004). Tilsvarende viser undersøgelser, at løntilskud til ledige kontanthjælpsmodtagere øger deres chancer for at finde ordinær beskæftigelse, jf. Bolvig mfl. (2003) og Graversen (2004). Undersøgelsen i Bolvig mfl. viser yderligere, at effekten øges, hvis tilbuddet om deltagelse i et beskæftigelsesprogram gives forholdsvis tidligt i

ledighedsforløbet.²¹ Graversen (2004) finder, at der er den største effekt, når de ledige kontanthjælpsmodtagere kommer i privat jobtræning. Det kan dog skyldes, at det er kontanthjælpsmodtagere med de bedste kvalifikationer, der får et tilbud om privat jobtræning.

Høje startlønninger hindrer personer med ringe kvalifikationer i at få beskæftigelse

Der findes ikke en generel mindsteløn på det danske arbejdsmarked. I stedet har nogle overenskomstområder mindste- og minimallønsaftaler. Disse bliver dog sjældent brugt. Der er således knap 18 pct. af ansatte inden for DA-området, som er ansat på en virksomhed med en startløn omkring mindstebetalingen, jf. Velfærdskommissionen (2005). De relativt høje startlønninger i Danmark indebærer, at personer med begrænsede kvalifikationer har vanskeligt ved at få ansættelse på almindelige vilkår. Da startlønningerne for de fleste ligger over mindstesatserne, er der mulighed for inden for overenskomsternes rammer at få flere i beskæftigelse, hvis virksomhederne i højere grad udnytter mulighederne for at give startlønninger tættere på mindstesatserne.

Høj lønmobilitet

Personer, der starter med en lav løn, vil dog ikke blive fastholdt i et lavlønsjob. Det skyldes, at lønmobiliteten på det danske arbejdsmarked er relativt høj, og derfor vil en person, der starter med en lav løn, relativt hurtigt kunne få en højere løn, jf. Velfærdskommissionen (2005). Det skyldes bl.a., at personerne opnår erhvervs erfaring og uddanner sig og dermed bliver mere kvalificerede.

Beskæftigelses- fradrag øger arbejdsudbuddet for de laveste indkomster

I Danmark ydes et generelt beskæftigelsesfradrag til alle beskæftigede. Fradraget er beregnet som 1 pct. af arbejdsindkomsten, dog med et loft over den samlede størrelse. Det betyder, at det vejer tungest for de laveste indkomster. Et sådant fradrag øger gevinsten ved arbejde, og en forøgelse af fradraget vil kunne øge beskæftigelsen for kontanthjælpsmodtagere. Et fradrag, der ydes til alle beskæftigede, betyder, at en lille stigning i satsen vil indebære et relativt stort provenutab, der skal finansieres af andre skatter. Alternativt kan et beskæftigelsesfradrag målrettes mod de

21) Virkningen af oplæringskurser er også undersøgt. Her finder de, at disse resulterer i en fastholdelse i kontanthjælpssystemet.

laveste indkomster. Den lille lønspredning i Danmark betyder imidlertid, at aftrapningen af fradraget ved stigende indkomster vil indebære, at mange med relativt lave indkomster vil få høje marginalsatter, hvis de øger deres arbejdsudbud.

Beskæftigelsesfradrag til personer med størst incitamentsproblemer

Et beskæftigelsesfradrag kan dog målrettes yderligere ved, at det kun ydes til personer med lave indkomster, hvor de økonomiske incitamentsproblemer er størst, og hvor arbejdsudbuddet påvirkes mest ved en øget indtjening. Enlige kontanthjælpsmodtagere med børn har, som det fremgik ovenfor, en meget lille gevinst ved at komme i beskæftigelse til en lav løn.

Beskæftigelsesfradrag i USA og UK

I USA og Storbritannien ydes et beskæftigelsesfradrag i form af et målrettet beskæftigelsestilskud til personer med lave indkomster. Tilskuddet er betinget af en lav indkomst og aftrappes i takt med, at indkomsten stiger.

Beskæftigelsestilskud i Storbritannien

I Storbritannien kaldes ydelsen The Working Families Tax Credit (WFTC). Den blev indført i 1999. For at modtage ydelsen skal tre kriterier være opfyldt. Det første kriterium er et beskæftigelseskrav, som f.eks. indebærer, at enlige mødre skal være beskæftiget minimum 16 timer om ugen. Det næste kriterium er, at familien skal have skolesøgende eller mindre børn. Det tredje kriterium indebærer, at familiens nettoindkomst er under et fastlagt niveau. Beløbet, der udbetales, er afhængigt af antallet af børn. Den berettigede får den højeste støtte ved en beskæftigelse på 16 timer om ugen. Ved længere arbejdstid og dermed forøget indkomst nedsættes tilskuddet med 0,7 pct., når indkomsten stiger 1 pct.

Beskæftigelsestilskud i USA

I USA hedder det tilsvarende system EITC (Earned Income Tax Credit) og blev i sin nuværende form indført i 1996.²² Der er også her krav om forsørgelse af børn, en indkomst fra beskæftigelse og indkomst, der ligger under et fastlagt minimum. Tilskuddet stiger med 0,4 pct., når indkomsten stiger med 1 pct. indtil et maksimumbeløb, hvorefter til-

22) Der har været beskæftigelsesfradrag i forskellige udformninger siden starten af 1970'erne.

skuddet for f.eks. familier med to eller flere børn nedtrappes med ca. 0,2 pct., når indkomsten stiger med 1 pct.

Begge ordninger tilskynder til at tage et lavlønsjob

Begge landes ordninger er indrettet, så der er betydelige økonomiske incitamerter for enlige forsørgere til at få beskæftigelse i et lavtlønsjob, men den relativt hurtige aftrapning af tilskuddet ved øget indkomst indebærer, at den økonomiske tilskyndelse til at øge indkomsten ved f.eks. at øge arbejdstiden er meget begrænset. I Danmark er tilskyndelsen, som nævnt, også meget begrænset for enlige forsørgere til at finde beskæftigelse i et lavtlønsjob. Et beskæftigelsestilskud, der ikke aftrappes ved stigende indkomst, vil ikke have de negative effekter på udvidelse af arbejdstiden.

Enlige mødres arbejdsudbud påvirkes relativt meget af ændret indkomst

Virkningen på arbejdsomfanget af beskæftigelsestilskud afhænger af, hvor meget f.eks. modtagere af overførselsindkomster reagerer på ændringer i indkomsten efter skat. Undersøgelser på svenske data viser, at enlige mødres arbejdsudbud er ret følsomt over for ændringer i indkomsten, jf. Flood mfl. (2003).

Norge har en national plan for bekæmpelse af fattigdom

I Norge har man en officiel plan for bekæmpelse af fattigdom, jf. Socialdepartementet (2002). Hovedstrategien i den norske bekæmpelse af fattigdomsproblemet er at få flere i arbejde. Der er også en målsætning om, at ingen skal leve i fattigdom i længere tid, hvilket skal sikres gennem en bedre målretning af velfærdsordningerne og tiltag, der skal sikre social inklusion.

Den norske plan minder om velfærdspolitikken i Danmark

De tiltag, som i Norge betegnes en målrettet indsats mod fattigdom, minder på en lang række områder om den generelle velfærdspolitik, der føres i Danmark, uden at den betegnes som en målrettet indsats mod fattigdom. Den generelle velfærdspolitik bidrager i vid udstrækning til at begrænse fattigdommen i Danmark. En række af de norske tiltag, der skal få flere i arbejde, kender vi således også i Danmark. Eksempelvis blev regler om, at unge under 25 år skal i arbejde eller i uddannelse, hvis de skal have støtte, indført i 1990'erne, og særlige introduktionsforløb og -ydelser for indvandrere er også politiktiltag, der er indført i Danmark.

National handlingsplan

Danmark har også en national handlingsplan til bekæmpelse af fattigdom og socialudstødelse, jf. Socialministeriet (2001). De vigtigste faktorer i den danske indsats mod fattigdom og social udstødelse findes i socialpolitikken, men også arbejdsmarkeds-, sundheds-, undervisnings- samt by- og boligpolitikken har en væsentlig betydning. Videre medvirker skattepolitikken til en omfordeling af indkomster og dermed til bekæmpelse af fattigdom. Det er således velfærdspolitikken generelt, der kan betragtes som et led i bekæmpelsen af fattigdom.

Regeringens handlingsplan for de svageste grupper

Regeringen har i august 2006 udsendt et handlingsprogram for de svageste grupper: "Det fælles ansvar II". De svageste grupper omfatter hjemløse, prostituerede, stofmisbrugere og de mest udsatte blandt sindslidende og alkoholmisbrugere. Det indeholder en række initiativer. Blandt disse initiativer er også nogle, der skal gøre det nemmere at få adgang til arbejdsmarkedet. Hensigten er, at der skal være flere indgange til arbejdsmarkedet.

Virksomhedscentre for dem på kanten af arbejdsmarkedet

Der skal oprettes virksomhedscentre for personer på kanten af arbejdsmarkedet på offentlige og private virksomheder. De skal løse almindelige opgaver på normale arbejdspladser. Som udgangspunkt tænkes primært på større virksomheder, hvor deltagerne kan løse forskellige praktiske opgaver. Centrene skal finansieres af det offentlige.

Partnerskaber mellem frivillige organisationer og kommunerne

Der skal også oprettes partnerskaber mellem lokale interessenter og kommunen. Det er tanken, at det skal ske i form af samarbejde med frivillige organisationer eller andre. Kommunerne tilbyder støtte til socialt udsatte med de særlige støtteordninger, der findes i partnerskabet. Det kan f.eks. være i form af mentorordninger, vikarordninger, særlige personlige støtteordninger eller iværksætterordninger.

Forbedrede forudsætninger for samarbejde med udsatte kollegaer

Medarbejderne i virksomheder skal også rustes bedre til at arbejde sammen med socialt udsatte. Det kan f.eks. være i form af undervisning af medarbejderne, der skal have socialt udsatte kolleger.

Efteruddannelse af socialt udsatte

Endeligt skal der iværksættes efteruddannelsesprojekter for socialt udsatte mennesker med en uddannelse inden for et

bestemt fagområde, sådan at de i sidste ende kan komme i arbejde inden for deres fagområde.

500 mio. kr. fra statspuljen

I forbindelse med dette års aftale om finansloven er det aftalt, at 500 mio. kr. fra statspuljen skal anvendes til gennemførelse af handlingsprogrammet: "Det fælles ansvar II".

Opsummering

Tilknytningen til arbejdsmarkedet er helt central for at undgå, at personer ender i fattigdom. Fundamentet til at sikre en stabil beskæftigelse starter allerede i barndommen og ungdommen. Det skabes ved at give børn og unge de kundskabsmæssige forudsætninger for at gennemføre en erhvervskompetencegivne uddannelse. Kontanthjælpen skal sikre personer, der ikke har mulighed for anden forsørgelse, en indkomst. Offentlige overførsler kan begrænse de økonomiske incitamenter til at finde beskæftigelse, men nogle påvirkes ikke nævneværdigt af økonomiske incitamenter, da de har for dårlige kvalifikationer eller er for syge til at finde beskæftigelse. En nedsættelse af ydelsen vil derfor alene begrænse deres indkomst. Det kan for nogle grupper forbedre deres chance for at finde beskæftigelse på det ordinære arbejdsmarked, at de ansættes med et tidsbegrænset løntilskud eller får et beskæftigelsesfradrag.

II.8 Livsindkomster og uddannelse

Uddannelse forebygger fattigdom

De empiriske undersøgelser af udbredelsen af fattigdom viser, at personer med en kompetencegivende uddannelse har langt mindre risiko for at blive fattig. Den disponible indkomst er højere for personer med en uddannelse, og risikoen for at blive ledig er lavere. Samtidig viser en række undersøgelser, at risikoen for at komme på førtidspension er væsentligt lavere for personer med en uddannelse. Formålet med dette afsnit er at undersøge de økonomiske effekter af uddannelsesvalget.

Privatøkonomiske effekter af valg af uddannelse

Valget af retning og længde af uddannelse er afgørende for job- og indtjeningsmulighederne for unge, der forlader grundskolen. Indtjeningsmulighederne varierer betydeligt mellem uddannelser inden for samme område, og generelt er indkomsten højere, jo længere uddannelsen er. Som

eksempel kan nævnes, at en læge typisk tjener mere end en sygeplejerske, der igen tjener mere end en social- og sundhedshjælper.

**Samfunds-
økonomiske
effekter opgjort
tidligere**

Uddannelse har samfundsøkonomiske effekter via sin indvirkning på arbejdsproduktiviteten, beskæftigelsesgraden og indkomstfordelingen. En høj produktivitet resulterer i høje indkomster, som er grundlaget for finansieringen af velfærdssamfundet. Samtidig skal satsningen på gratis uddannelse sikre alle en mulighed for at gennemføre en uddannelse, hvilket medvirker til at holde lønspredningen på et lavt niveau i internationale sammenligninger. De samfundsøkonomiske effekter af uddannelse er behandlet i en tidligere rapport, jf. Det Økonomiske Råd (2003).

**Økonomiske og
ikke-økonomiske
grunde til valg af
uddannelse**

Dette afsnit undersøger det privatøkonomiske afkast for en række uddannelser, og formålet er at give et overblik over de økonomiske konsekvenser af at vælge en uddannelse. Samtidig skal det understreges, at uddannelse og dermed efterfølgende job også vælges ud fra andre forhold som indhold af uddannelse og job, sikkerhed for beskæftigelse, udfordringer mv.

**Jobsikkerhed,
geografisk
mobilitet**

Sikkerheden for beskæftigelse kan betyde, at uddannelser med gode muligheder for at få job, eksempelvis som sygeplejerske, kan blive foretrukket frem for uddannelser med en gennemsnitlig højere, men mere usikker indkomst, jf. Christiansen mfl. (2006).

**Evner og
uddannelse svære
at adskille**

I beregningerne er det den samlede livsindkomst, som er opgjort, og det er ikke forsøgt at udskille effekten af uddannelse og effekten af eventuelle forskelle i evner. Hvis en type af uddannelser tiltrækker de bedst kvalificerede, eller adgangen til uddannelsen er reguleret, så kun personer med betydelige evner kan starte på uddannelsen, kan det give et skævt billede af effekten af selve uddannelsen.

**Gevinst ved
uddannelse afvejes
mod omkostninger**

Før uddannelsen vælges, er det værd at overveje, hvor meget eksempelvis en lang uddannelse giver i indkomst sammenlignet med en kort uddannelse sat i forhold til eventuelle udgifter ved uddannelsen. Selvom en smed gennemførte en uddannelse som teknikumingeniør, er det

ikke sikkert, at han ville opleve et indkomstspring svarende til udgifterne, inklusive år med manglende indkomst ved at tage uddannelsen.

Opdelt efter uddannelse

Personerne er opdelt efter deres højeste fuldførte eller igangværende uddannelse, uanset hvilken stilling de har. Det betyder, at en smed, der arbejder som buschauffør eller redder, medregnes under gruppen "smed". Årsagen er, at uddannelsen ofte kan betragtes som en indgang til en anden stilling. Det gælder især for uddannelser som HA, HD og ingeniøruddannelser. Ufaglærte er inddelt efter branche eller a-kasse.

Privat afkast målt ved disponibel indkomst

Det private afkast af uddannelse kan opdeles i et økonomisk udbytte og et ikke-økonomisk udbytte af uddannelse og job. Vi måler det privatøkonomiske afkast af en uddannelse ved det økonomiske afkast i form af den disponible indkomst, men erkender, at indholdet i både uddannelse og job også kan være centrale for valget. De subjektive værdier er svære at måle, og vi forsøger ikke at beregne en værdi herfor.

Disponibel indkomst uden kapitalindkomst

Den disponible indkomst er beregnet på baggrund af den personlige indkomst fratrukket indkomstskat. Kapitalindkomst indgår ikke i indkomsten, da kapitalindkomst i princippet er et resultat af forskydninger over tid i forbruget i forhold til indkomsten, jf. boks II.5. Udgifter ved at forbruge, inden indkomsten er tjent ind, eller indtægten fra at spare op før tidspunktet for forbrug er irrelevante i denne opgørelse her.

Familie- og boligforhold uden betydning for livsindkomst

Offentlige overførsler som følge af familie- eller boligforhold, eksempelvis børnefamilieydelse eller boligsikring, er ikke medtaget i beregningerne. Det skyldes, at offentlige overførsler som følge af familie- og boligforhold antages at være uden betydning for valget af uddannelse.

Beregningerne af den disponible livsindkomst er baseret på registerdata for en stikprøve på 10 pct. af den danske befolkning for årene 1988 til 2004. Livsindkomsten er beregnet på baggrund af indkomstoplysninger for personer i alderen 18 til 66 år. Livsindkomsterne er beregnet for 1988, 1995, 2000 og 2004.

Den disponible indkomst er beregnet ud fra den personlige indkomst og pensionsindbetalinger. Kapitalindkomst er i princippet et resultat af, at forbruget i et år ikke svarer til indkomsten i det samme år, hvorfor den ikke kan betragtes som et afkast af uddannelse.

Den disponible indkomst er beregnet som summen af den personlige indkomst og skattefrie indkomsterstøttende ydelser fratrukket den beregnede skat af den personlige indkomst. For at tage højde for at pensionsindbetalinger ikke indgår i den personlige indkomst, beregnes der en værdi for pensionsindbetalingerne. Det gøres ved at inkludere private indbetalinger og arbejdsgiverorganiserede indbetalinger til pension fratrukket en anslået indkomstskat af pensionsindbetalinger.

På indbetalingstidspunktet er det ikke muligt at vide, med hvilken effektiv skattesats pensionsindbetalinger vil blive beskattet. Endvidere er afkastet af pensionsindestående lempeligere beskattet end almindelig indkomst. Desuden beskattes ratepensioner og pensioner med løbende udbetalinger som personlig indkomst ved udbetaling, mens kapitalpensioner beskattes med en sats på 40 pct. Den sammensatte beskatningsprocent kan derfor ikke beregnes på forhånd, hvorfor vi har valgt at anvende den laveste indkomstskattesats uanset pensionsordning. Udbetalinger af ratepensioner og løbende pensioner fra pensionskasser, forsikringsselskaber og pengeinstitutter for personer på 60-66 år er fratrukket den personlige indkomst. Værdien af tjenestemandspensioner og lignende er ikke indregnet i optjeningsåret, da vi ikke har oplysninger om tjenstemandsansættelser.

Da vi anvender den personlige indkomst som udgangspunkt, er offentlige indkomsterstøttende overførsler medtaget i indkomstbegrebet. De indkomsterstøttende offentlige overførsler er medtaget, fordi nogle uddannelser indebærer en større usikkerhed i beskæftigelsen, og fordi en del af uddannelsesgruppen er på offentlige overførsler som arbejdsløshedsdagpenge eller kontanthjælp i nogle perioder.

Personerne er opdelt efter højst fuldførte eller igangværende uddannelse. Hvis de ikke har eller er i gang med en erhvervsfaglig uddannelse eller videregående uddannelse, er de inddelt efter a-kasse eller branchetilknytning. Den gennemsnitlige disponible indkomst i de respektive år for de forskellige aldersgrupper er efterfølgende opregnet til en livsindkomst for uddannelsesgruppen.

Ej korrigeret for omfanget af arbejdstid

Det har ikke været muligt at korrigere for arbejdstidens længde, da der ikke foreligger oplysninger om arbejdstid for store grupper på arbejdsmarkedet. Nogle arbejder frivilligt eller ufrivilligt mindre end 37 timer om ugen, hvilket ofte har konsekvenser for indkomsten, mens det i andre job forventes, at der ydes en arbejdsindsats ud over den normale arbejdstid. Det gælder ofte i job med eksempelvis ledelsesopgaver. Konsekvensen er, at uddannelser, hvor mange arbejder på deltid, vil vise en lavere indkomst end uddannelser, hvor mange arbejder på fuld tid eller mere. Dette er ikke nødvendigvis en direkte følge af uddannelsen, men kan være resultat af et valg eller en konsekvens af udbudet af job.

Ledighed kompenseres af overførsler

Ufaglærte er oftere ledige end personer med en erhvervsfaglig uddannelse eller med en videregående uddannelse, men da overførsler fra det offentlige delvist kompenserer for manglende arbejdsindkomst, påvirker ledighed og sygdom kun i mindre grad livsindkomsten.

Indkomst skal ses over et livsforløb

Indkomsten skal analyseres over et helt livsforløb for at kunne give et klart billede af livsindkomsten og dermed forbrugsmulighederne. Formålet med dette afsnit er at belyse det private afkast af en uddannelse over et livsforløb, hvor der tages højde for, at nogle uddannelser er langvarige, mens ufaglærte hurtigere kan få en arbejdsindkomst. Indkomsten under uddannelse indgår i beregningerne, hvorfor indkomsten for personer med en lang videregående uddannelse er lav i studieårene, mens den er høj i aldersgruppen over 50 år.

Diskontering af fremtidig indkomst

Indkomst i fremtiden giver ikke den samme forbrugsmulighed som indkomst i år. Derfor bør fremtidig indkomst korrigeres for hvert år, den er udskudt i forhold til opgørelsestidspunktet. I praksis betyder det, at indkomst, mens personerne er unge, har større betydning end indkomst lige før pensionering.

Realindkomsten stiger

Til gengæld stiger realindkomsten stort set hvert år, hvorfor indkomsten om 10 år for personer med en given uddannelse vil give større muligheder for forbrug end indkomsten i dag.

Diskontering opvejes af vækst i realindkomst

Det antages, at diskonteringen og væksten i realindkomsten har samme størrelse, hvorfor vi vælger at beregne livsindkomsten ved at addere indkomst for alle aldersgrupper uden korrektion for hverken diskontering eller realvækst.

Simpelt gennemsnit for aldersgrupper

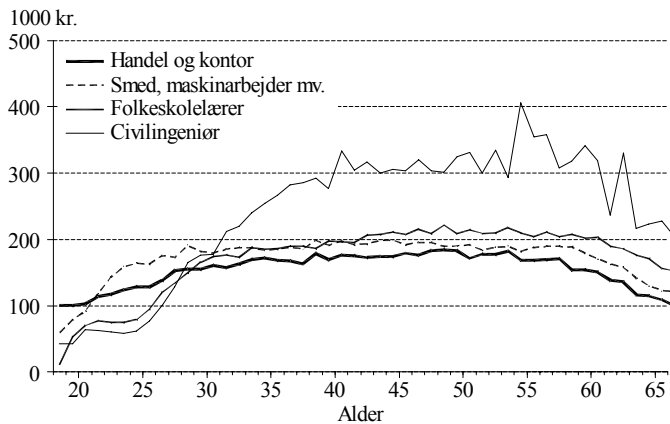
For store uddannelsesgrupper er det muligt at anvende gennemsnitlige lønninger for hvert år, men de beregnede gennemsnit for enkelte år vil være mere volatile end gennemsnittet for femårs aldersgrupper, jf. figur II.27.

Forskelle i faktiske livsindkomster

Indkomstprofiler varierer efter uddannelser

Ufaglærte kan have en betydelig arbejdsindkomst allerede fra de første år på arbejdsmarkedet, mens personer med en langvarig uddannelse typisk har en lavere indkomst i studietiden end ufaglærte på samme alder, selv når lønarbejde er regnet med.

Figur II.27 Gennemsnitlige disponible årsindkomster for fire udvalgte uddannelsesgrupper, 2004

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Unge HK'ere har højere indkomst end unge under uddannelse

De unge ufaglærte i job inden for handel og kontor har en højere indkomst end lærerstuderende og ingeniørstuderende. Til gengæld har ældre ingeniører en højere disponibel indkomst end de andre uddannelsesgrupper. Det fremgår, at smedene og lærerne ligger tæt ved hinanden rent

indkomstmæssigt, hvor smedene har højst årsindkomst indtil ca. 40-års alderen.

Indkomsten fra 40 til 66 år er central for livsindkomsten

Grupperne med de højeste indkomster adskiller sig især fra de øvrige uddannelsesgrupper i alderen 40-66 år. Her ligger indkomsterne på et højere niveau, idet karrieren for nogle af personerne afspejles i indkomsten. Det er bemærkelsesværdigt, at det også gælder for alderen 60-66 år, hvor især læger og økonomer samt civilingeniører fortsat har høje disponible indkomster.

Livsindkomster beregnet for 1988, 1995, 2000 og 2004

Der er beregnet livsindkomster for årene 1988, 1995, 2000 og 2004, hvor 2004 er det seneste år med oplysninger om indkomster. Da der ikke i de tidligere analyser af livsindkomster har været store ændringer i hverken de absolutte eller relative årsindkomster, vil en analyse af disse fire udvalgte år give et dækkende billede af den relative indkomstudvikling for forskellige uddannelsesgrupper i Danmark.

Smede er sat til indeks 100

Det er valgt at vise resultaterne ved brug af indeks, hvor livsindkomsten for en faglært smed er sat til indeks = 100. Smeden er valgt, fordi mange har denne uddannelse, som i analysen også dækker en række andre uddannelser inden for jern og metal.

Høj livsindkomst skyldes ikke alene lang uddannelse ...

Analysen viser, at læger, jurister, økonomer og civilingeniører har de højeste livsindkomster, mens kandidater inden for naturvidenskab, sprog, humaniora mv. har en noget lavere livsindkomst, jf. tabel II.14. Det betyder, at det ikke alene er længden af uddannelserne, men også retningen der er afgørende for livsindkomstens størrelse. Tilsvarende er der store forskelle i livsindkomsterne blandt personer med en erhvervsfaglig uddannelse.

... men det kan hjælpe

Civilingeniører har dog gennemsnitligt en højere løn end teknikumingeniører, og økonomer med en lang videregående uddannelse har i gennemsnit en højere løn end personer med en HA eller HD eksamen. Personerne med en længere uddannelse får således generelt den højeste livsindkomst givet uddannelsesretningen.

Tabel II.14 Livsindkomster for personer opdelt efter uddannelse

	1988 ^{a)}	1995	2000	2004
Ikke erhvervskompetencegivende udd.	----- Smed = 100 -----			
Bygge og anlæg	89	88	88	91
Handel og kontor	84	85	89	93
Kvindelig arbejder	74	74	74	78
Metal arbejder	94	95	94	97
Nærings- og nydelsesmiddel	96	91	91	96
Offentlig ansat	81	79	81	84
Specialarbejder	90	89	91	95
Erhvervsfaglig uddannelse				
Bankassistenter	107	109	110	114
Butik	87	88	88	88
Kontor	88	90	91	92
Elektriker	104	103	105	105
Murer	95	92	96	95
Bygge og anlæg i øvrigt	97	94	95	95
Mekaniker	99	100	98	99
Smed	100	100	100	100
Kort eller mellemlang videregående udd.				
Erhvervsprog	85	87	88	86
Politibetjent	118	116	115	115
Tekniker	99	100	101	102
HA/HD	142	145	149	144
Pædagog	82	85	85	86
Folkeskolelærer	100	98	97	100
Sygeplejerske	86	91	93	94
Teknikumingeniør	129	128	132	128
Lang videregående uddannelse				
Civilingeniør	145	146	144	140
Sprog og litteraturvidenskab	95	103	103	102
Humaniora – øvrige	102	102	96	93
Jurist	138	140	148	148
Læge	157	156	153	162
Naturvidenskab	119	121	117	117
Økonom	148	151	172	159

a) Arbejdsgiverorganiserede indbetalinger til ratepension eller pensioner med løbende udbetalinger indgår ikke for 1988.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Uddannelse og job kan være snævert defineret

Nogle job kræver en særlig uddannelse, mens andre job kræver kvalifikationer, der kan erhverves ad forskellige veje. Lærere og læger er eksempler på uddannelser, der kvalificerer til ganske specielle job, hvor det er en forudsætning at have en specifik uddannelse. Jurister og smede har i højere grad job med andre stillingsbetegnelser end advokat og smed. Visse uddannelser kan således give større mulighed for at finde forskellige typer af job, hvilket giver en større spredning i indkomsterne for personer med den pågældende uddannelse.

Samme løn til næsten ens uddannelser

Hvis uddannelserne har fælles basis, og nogle med en type af uddannelse kan erstatte personer med en anden type af uddannelse, hvis der f.eks. er flaskehalse på arbejdsmarkedet, må det forventes, at deres lønninger ligger omtrent på samme niveau. Det gælder for smede og mekanikere.

Stor stabilitet i relative indkomster

De relative indkomster er meget stabile, selvom 1988 er et år i en lavkonjunktur, og beskæftigelsen i 2000 og 2004 er ganske høje. Det betyder, at det nuværende system for indkomsterstøttende overførsler modvirker, at grupper på arbejdsmarkedet med høj ledighed oplever en stor indkomstnedgang set i forhold til andre grupper på arbejdsmarkedet.

Stigende relative indkomster for sygeplejersker og bankassistenter

Sygeplejersker, bankassistenter og jurister har haft en svagt stigende livsindkomst i perioden sammenlignet med smede. En del af stigningen skyldes formodentlig, at ikke alle pensionsindbetalinger er medregnet i 1988.²³

Økonomer har høje og svingende indkomster

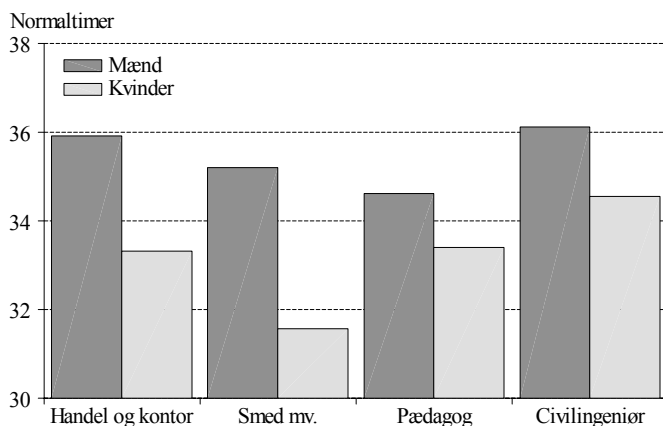
De største udsving i indkomsterne finder vi for økonomer med en lang videregående uddannelse. Den bemærkelsesværdige store stigning i 2000 kan henføres til høje gennemsnitlige indkomster for økonomer over 60 år, men det billede genfinder vi ikke i 2004.

23) Det har ikke været muligt at få oplysninger om indbetalinger til pensionsordninger med løbende udbetalinger for 1988, mens det indgår for de øvrige år.

Relativt lav livsløn for pædagoger og sygeplejersker

På trods af at sygeplejerskernes og pædagogernes uddannelser er længere end smedenes uddannelse, er indkomsterne for sygeplejersker og pædagoger lavere end for smede og politibetjente. Der er en højere andel af deltidsarbejde blandt pædagoger og sygeplejersker end blandt politibetjente, men dette er næppe hele forklaringen, og mænd arbejder i gennemsnit længere end kvinder, jf. figur II.28.

Figur II.28 Normal arbejdstid i væsentligste beskæftigelse i 1999

Anm.: Normal arbejdstid for handel og kontor er opgjort for ufaglærte.
Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

To timer mindre om ugen svarer til 5½ pct. løn

Hvis mænd i gennemsnit arbejder to timer mere end kvinder, og kvinder arbejder 35 timer om ugen, svarer det til en reduktion på knap 5½ pct. i lønindkomst. Nogle uddannelsesgrupper, som pædagoger, er domineret af kvinder, hvilket påvirker det gennemsnitlige timetal og dermed det privatøkonomiske afkast af uddannelserne.

Sammenligning af standardaflønnning

Et alternativ ville være at sammenligne de gennemsnitlige lønninger i henhold til lønstatistikken, hvilket i nogle tilfælde giver et bedre billede af indtjeningsmulighederne for ansættelse på fuld tid.

Mænd tjener mere end kvinder

Mænd tjener i gennemsnit mere over et livsforløb end kvinder. Dette resultat svarer til analyser af lønninger og analyser af opdelingen af arbejdsmarkedet, jf. Deding og Wong (2003) og Geerdsen mfl. (2006). Inden for nogle uddannelser er der så få kvinder eller mænd, at det ikke er muligt at beregne en livsindkomst for begge køn.

Læger tjener mest blandt kvinder

Den højeste livsindkomst for kvinder findes for læger, økonomer og jurister i nævnte rækkefølge, jf. tabel II.15. Det svarer også til rangordningen for mænd. Forskellen er, at de kvindelige læger tjener 20 pct.point mindre end mændene. Forskellen er endnu større for økonomer og jurister. Der er også betydelige forskelle for faglærte og ufaglærte mænd og kvinder.

Indkomster mere lige for lærere

Indkomsterne er mere lige for mandlige og kvindelige grundskolelærere og humanistisk sproglige uddannelser. For grundskolelærere er der måske også tale om relativt homogene stillingskategorier og uddannelser, mens jobmulighederne for personer med uddannelser inden for humaniora er noget bredere.

Kønssforskelle i indkomster aftaget for nogle uddannelser

Mænd har for næsten alle uddannelsesgrupper en højere livsindkomst end kvinder. Kønssforskellene i livsindkomsterne synes dog at være blevet lidt mindre for en række uddannelser fra 2000 til 2004. Størrelsen af forskellen kan variere lidt, og for nogle uddannelser er det ikke muligt at beregne livsindkomster for begge køn. Det gælder bl.a. en række faglærte uddannelser, hvor der er få kvinder.

Table II.15 *Kønsopdelte livsindkomster og livsindkomster for lønmodtagere*

	Kvinder	Mænd	Kvindens livsindkomst i forhold til mænds	
	2004		2000	2004
	Smed, mand = 100		Mand = 100	
Ikke erhvervskompetencegivende udd.				
Bygge og anlæg	81	93	85	87
Handel og kontor	89	106	81	84
Kvindelig arbejder	77	\$	\$	\$
Metal arbejder	92	99	91	92
Nærings- og nydelsesmiddel	81	107	77	76
Offentlig ansat	81	95	85	85
Specialarbejder	80	97	81	82
Erhvervsfaglig uddannelse				
Bankassistenter	103	129	79	79
Butik	77	101	73	76
Kontor	87	112	75	78
Elektriker	\$	105	\$	\$
Murer	\$	95	\$	\$
Bygge og anlæg i øvrigt	66	95	\$	70
Mekaniker	\$	99	\$	\$
Smed	84	100	80	84
Kort eller mellemlang videregående udd.				
Erhvervsprog	87	84	100	103
Politibetjent	\$	115	\$	\$
Tekniker	86	107	77	81
HA/HD	116	151	\$	\$
Pædagog	85	90	93	94
Folkeskolelærer	97	104	91	94
Sygeplejerske	93	113	86	83
Teknikumingeniør	103	129	75	80
Lang videregående uddannelse				
Civilingeniør	113	142	83	79
Sprog og litteraturvidenskab	100	106	89	94
Humaniora – øvrige	88	97	89	92
Jurist	123	164	75	75
Læge	150	169	86	89
Naturvidenskab	101	122	77	83
Økonom	131	165	\$	80

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

Færre selvstændige end tidligere

Befolkningen kan opdeles efter, om de er lønmodtagere eller selvstændige, hvor færre er selvstændige end for 30 år siden. Mange håndværkere, butiksindehavere mv. driver i dag virksomheden som anpartsselskab i stedet for som selvstændigt erhverv. Konsekvensen er, at de udbetaler deres afkast i virksomheden som løn eller overskud af virksomhed. Vi vil dog fortsat opgøre livsindkomster, hvor indtægt fra selvstændigt erhverv indgår, da der stadig er mange selvstændige inden for bl.a. landbrug og butikker, til trods for at ejere af et selskab i højere grad kan bestemme, hvordan de vil have et overskud frigjort. Den anvendte metode kan placere nogle som lønmodtagere, til trods for at de ejer deres egen virksomhed gennem eksempelvis et anpartsselskab.

Selvstændige starter ofte som lønmodtagere

Inden selvstændige starter virksomhed, har de ofte arbejdet som lønmodtagere, ligesom nogle selvstændige ender med at vende tilbage til en stilling som lønmodtagere. Det betyder, at selvstændiges livsindkomst må ses i sammenhæng med indkomsten for lønmodtagere. Vi har derfor valgt at opgøre livsindkomst alene for lønmodtagere, så det er muligt at sammenligne de gennemsnitlige indkomstforskelle mellem lønmodtagere og selvstændige.

Selvstændige har lavere indkomst end lønmodtagere

Opgørelser af de fleste uddannelser viser, at selvstændige for en række uddannelser i gennemsnit har en lavere indkomst end lønmodtagere, jf. tabel II.16. Forskellene er dog begrænsede. Det er dog vigtigt, at de sammenlignede grupper kun adskiller sig med hensyn til selvstændige, da personerne uden for beskæftigelse har en lavere indkomst end dem på arbejdsmarkedet.

Selvstændige har en lavere pensionsopsparing

En af de traditionelle forskelle mellem lønmodtagere og selvstændige er, at de selvstændige ikke i samme grad som lønmodtagerne sparer op til pension. De arbejdsgiveradministrerede pensionsopsparinger er blevet udbygget de seneste 15 år, mens de selvstændige ikke er nået op på samme niveau. Dette forklarer dog ikke hele forskellen i indkomst mellem lønmodtagere og selvstændige. Til gengæld har nogle af de selvstændige en pensionsopsparing i deres virksomhed, som de sælger, når de forlader arbejdsmarkedet.

Table II.16 *Livsindkomst for selvstændige, lønmodtagere og alle, 2004*

	Løn- modtagere	Løn- og selvstændige	Alle ekskl. selvstændige	Alle
	----- Smed, alle = 100 -----			
Ikke erhvervskompetencegivende udd.				
Bygge og anlæg	96	96	91	91
Handel og kontor	97	97	93	93
Kvindelig arbejder	82	82	78	78
Metal arbejder	99	98	96	97
Nærings- og nydelsesmiddel	102	101	96	96
Offentlig ansat	87	87	83	84
Specialarbejder	100	100	95	95
Erhvervsfaglig uddannelse				
Bankassistenter	123	122	114	114
Butik	99	97	88	88
Kontor	102	101	92	92
Elektriker	114	113	106	105
Murer	109	105	96	95
Bygge og anlæg i øvrigt	104	101	96	95
Mekaniker	109	106	100	99
Smed	111	109	101	100
Kort eller mellemlang videregående udd.				
Erhvervsprog	101	99	87	86
Politibetjent	117	116	115	115
Tekniker	114	113	102	102
HA/HD	160	155	147	144
Pædagog	94	93	86	86
Folkeskolelærer	107	106	100	100
Sygeplejerske	103	102	94	94
Teknikumingeniør	146	141	130	128
Lang videregående uddannelser				
Civilingeniør	157	155	141	140
Sprog og litteraturvidenskab	115	113	104	102
Humaniora – øvrige	107	105	93	93
Jurist	159	157	147	148
Læge	171	168	161	162
Naturvidenskab	131	129	118	117
Økonom	172	169	160	159

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

II.9 Sammenfatning og anbefalinger

Velfærdsstaten er et værn mod fattigdom

Velfærdsstaten har som et af sine formål at bekæmpe fattigdom. De indkomsterstøttende ydelser kan betragtes som en offentlig forsikring imod fattigdom, hvor tildelingen af offentlig overførselsindkomst er betinget af, at husholdningen ikke selv kan tjene en indkomst, der giver mulighed for en acceptabel levestandard. I dette kapitel behandles den økonomiske fattigdom.

Fattige har under 50 pct. af medianen af indkomsterne

I kapitlet er fattige defineret ved at have mindre end halvdel af den midterste indkomst i befolkningen (medianindkomsten), hvor indkomsten inklusive overførsler er målt efter skat. Denne metode adskiller sig i praksis ikke fra den såkaldte budgetmetode. Ved budgetmetoden anvendes udgifter til en kurv af forbrugsvarer og serviceydelser, som justeres i takt med, at niveauet og sammensætningen af det almindelige forbrug ændres over tid. Begge metoder indebærer således, at fattigdomsgrænsen stiger med de generelle indkomster i samfundet. Ved at anvende en fattigdomsgrænse på 50 pct. af medianindkomsten er det muligt at sammenligne med opgørelser for andre lande. Det anvendte indkomstmål er udlignet inden for husholdningen, og der er korrigeret for forskelle i husholdningsstørrelse. Det beregnede indkomstmål giver dermed et mål for en husholdnings levestandard.

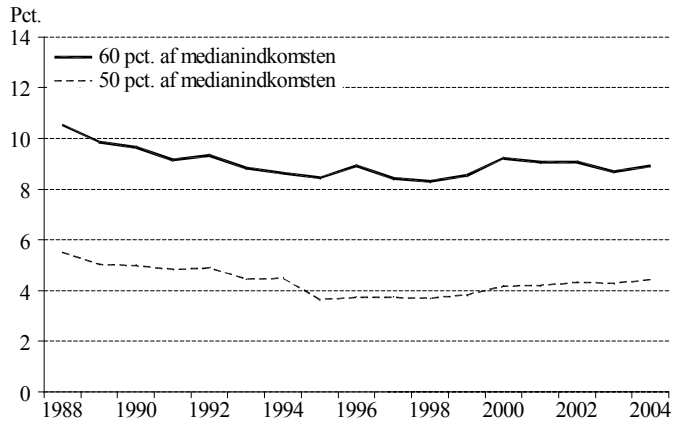
Fattiges købekraft steget de seneste 12 år

Opgjort på denne måde ligger fattigdomsgrænsen for en voksen på godt 75.000 kr. i 2004. Realværdien af fattigdomsgrænsen er steget 17 pct. siden 1992, mens den var omtrent konstant fra 1988 til 1992.

Andelen af fattige forholdsvis lav og stabil

Opgørelsen viser, at andelen af fattige i Danmark er forholdsvis lav, og at andelen har været ret stabil de seneste 10 år. I 2004 var 4,4 pct. af de medtagne personer fattige ved en grænse på 50 pct. af medianindkomsten, mens 8,9 pct. var fattige målt ved en fattigdomsgrænse på 60 pct. af medianindkomsten, jf. figur II.29. Danmark ligger lavt i alle internationale sammenlignelige målinger af fattigdom, uanset hvilke opgørelsesmetoder der anvendes.

Figur II.29 Udbredelsen af fattigdom i Danmark

Kilde: Egne beregninger på grundlag af registerdata.

165.000 fattige i Danmark

I 2004 var der 165.000 fattige i Danmark. Fattigdommen findes især blandt følgende grupper: unge, enlige, forsørgere med mange børn, selvstændige, personer uden for arbejdsmarkedet, ufaglærte samt indvandrere. En del af de unge fattige er hjemmeboende, udenlandske udvekslingsstudenter eller praktikanter.

Enlige forsørgere

Enlige forsørgere er oftere fattige end enlige uden børn, men enlige forsørgere med kun et barn synes hurtigt at komme ud af fattigdommen igen. Derimod har enlige med flere børn sværere ved at komme ud af fattigdom.

Indvandrere oftere fattige end etniske danskere

Andelen af fattige er højere blandt indvandrere og deres efterkommere end blandt etniske danskere. Andelen er især høj for indvandrere de første år i Danmark, men samtidig er der stor variation mellem indvandrere fra forskellige oprindelseslande.

Psykisk syge rammes dobbelt

Mange psykisk syge har som konsekvens af deres sygdom vanskeligt ved at opretholde deres beskæftigelse og sociale relationer. Ud af knap 300.000 personer med en diagnosticeret psykisk sygdom i perioden 1977-2004 var 23.000 af dem fattige i 2004. For nogle af personerne synes fattigdomsproblemerne at være størst i årene, lige før diagnosen

stilles. Det gælder i særligt stort omfang for personer, der får stillet diagnosen skizofreni.

Relativt mange fattige selvstændige

Fattigdom findes især blandt personer uden beskæftigelse, da selv de laveste lønninger er på et niveau, så fuldtids-beskæftigede lønmodtagere kun er fattige, hvis forsørgerbyrden i husholdningen er stor. Andelen af fattige er derimod forholdsvis høj blandt selvstændigt erhvervsdrivende, og det gælder i særlig grad for indvandrere, som udgør 20 pct. af de fattige selvstændige.

Flere år som fattig øger sociale problemer

Opgørelsen af personer berørt af fattigdom i et enkelt år viser, at over halvdelen kun er fattige i det pågældende år. Denne gruppes fattigdom kan skyldes enkeltstående forhold som skilsmisser, familieførøgelse eller midlertidigt indkomstbortfald. For en kort periode er det formodentlig muligt at leve af opsparing, gaver fra familie og venner eller lån. Derimod er det langt mere problematisk for levestandard, hvis den disponible indkomst er lav i flere år.

Afgang fra fattigdom falder med tiden

Afgangen fra fattigdom er som nævnt højest det første år i fattigdom og aftager de følgende år. Sandsynligheden for at forlade fattigdom fra det første til det andet år er mere end dobbelt så stor som for at forlade fattigdom fra det femte til det sjette år.

Især lang varighed for ufaglærte uden for arbejdsmarkedet og indvandrere

Fattigdom er især af længere varighed for ufaglærte personer, der er uden eller med lille tilknytning til arbejdsmarkedet, eller som er selvstændig erhvervsdrivende. Indvandrere er også fattige i længere tid end etniske danskere, og endelig synes fattigdommen at vare længere for fattige med bopæl i Københavns og Frederiksberg Kommune end for fattige i den øvrige del af landet.

Er mulighederne lige?

Selvom kun en forholdsvis lille gruppe af personer oplever langvarig fattigdom, kan det frygtes, at en opvækst i fattigdom vil mindske børns muligheder for at få et voksenliv uden for fattigdom. Dette synes kun i et vist omfang at være tilfældet.

Generel lille samvariation i indkomster mellem generationer

De empiriske undersøgelser viser nemlig, at samvariationen mellem erhvervsindkomsterne for forældre og børn er forholdsvis lille for de børn, der har en erhvervsindkomst. Analysen er gennemført for personer, der er vokset op i 1960'erne og 1970'erne. Uddannelsessystemet synes således i høj grad at have forhindret, at børn i stort omfang blev låst fast i deres forældres indkomstgrupper.

For de laveste indkomster er der større samvariation

Samvariationen mellem erhvervsindkomsten for forældre og børn i bunden af indkomstfordelingen er imidlertid lidt større end den gennemsnitlige samvariation. Det ser ud til, at der blandt personer helt uden erhvervsindkomster – som jo også har en høj risiko for fattigdom – er en tendens til, at forældrenes svage position føres videre i den næste generation.

Fattigdom skal forebygges

Det er vigtigt at reducere risikoen for, at personer (i fremtiden) rammes af fattigdom. Et afgørende element i forebyggelsen er, at børn og unge får personlige og faglige kvalifikationer, der kan sikre dem en plads på arbejdsmarkedet.

Vigtigt med tidlig indsats

Det langsigtede mål for nedbringelsen af fattigdom må tage udgangspunkt i, at udsatte børn – som jo altså i høj grad er børn af forældre, som ikke har nogen markedsindkomst – får støtte til at få de nødvendige kvalifikationer for at forhindre, at de også bliver fattige.

Daginstitutioner og forebyggende indsats

Nyere teorier og empiriske studier tyder på, at det er meget vigtigt at sætte en tidlig og forebyggende indsats ind over for socialt udsatte børn. Det er vigtigt, at der anvendes evidensbaserede metoder i indsatsen for at sikre, at tiltagene er rettet mod behovet hos de svageste og for at sikre, at indsatsen er effektiv. Der findes imidlertid ikke et samlet overblik over, hvilke tiltag der effektivt kan bidrage til udviklingen af børn med en svag social baggrund. Der er derfor behov for en systematisk kvantitativ evaluering af de tiltag, der anvendes til at støtte og udvikle de mest udsatte børn.

Børn af indvandrere bør prioriteres højt

Børn af indvandrere kan have stor nytte af at være i daginstitutioner, fordi det kan støtte deres kendskab til det danske sprog og sikre kendskabet til dansk kultur og om-

gangsformer. Den indførte obligatoriske sprogstimulering af tosprogede børn, fra de er tre år, er et element heri. Det kan lette deres skolegang og efterfølgende opbygning af kvalifikationer rettet mod arbejdsmarkedet.

Indsatsen fortsættes i grundskolen

Indsatsen for at forbedre kvalifikationerne hos de svageste grupper bør fortsætte i grundskolen. Problemerne er her koncentreret omkring de unge, der forlader grundskolen uden tilstrækkelige kundskaber til at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse. Derfor bør indsatsen til fordel for de svageste elever i grundskolen prioriteres højt. Det gælder både de faglige og de sociale kompetencer. Målet bør være, at det er muligt for næsten alle at gennemføre en erhvervskompetencegivende uddannelse, og at kvalifikationsniveauet løbende holdes ved lige. Effekten af den aftalte ekstra indsats indeholdt i globaliseringspuljen bør måles, og indsatsen justeres i lyset heraf.

Veje til mindre fattigdom

Foruden de forebyggende foranstaltninger er der to metoder til at reducere fattigdom i Danmark. Den ene er at hæve ydelserne for dem, der er under fattigdomsgrænsen. Den anden er at forbedre deres mulighed for at blive selvforsørgende og dermed komme ud af fattigdom.

Instrumenter mod fattigdom

Der er stort set ingen fuldtidsbeskæftigede, der er fattige. Derfor er det vigtigt at skabe gode muligheder for beskæftigelse for personer, der er udsatte, og derfor har større risiko for at ende i fattigdom. Det er også vigtigt, at der er en økonomisk gevinst ved at komme i beskæftigelse. Derfor er det nødvendigt, at niveauet for de offentlige indkomstoversførsler er afstemt med lønnen ved beskæftigelse.

Økonomiske incitament virker ikke på alle

Offentlig forsørgelse kan bidrage til at nedbringe omfanget af fattigdom, men på samme tid kan mere lempelige regler og højere kompensationsgrad begrænse incitamenterne til at søge arbejde og få en stabil kontakt til arbejdsmarkedet. Incitamenterne til at søge arbejde påvirker dog kun personer, der har en realistisk mulighed for at komme i beskæftigelse. Nogle af de fattige har så ringe kvalifikationer eller så dårligt helbred, at økonomiske incitament ikke har betydning for deres chancer på arbejdsmarkedet. En nedsættelse af ydelsen for de grupper af personer, der ikke har mulighed

for at reagere på økonomiske incitamenter, vil derfor alene betyde en indkomstnedgang.

Ikke muligt at fastlægge et objektivt behov

Det er imidlertid ikke generelt muligt at fastlægge et objektivt kriterium for, i hvilket omfang en person er i stand til at forsørge sig selv ved beskæftigelse. Hvis det var muligt, burde ydelsesniveauet fastlægges ud fra en sådan vurdering. Ydelsesniveauet må derfor almindeligvis fastlægges ud fra, at der er et økonomisk incitament til at forsørge sig selv.

Introduktionsydelsen bør afskaffes

Flygtninge på introduktionsydelse er imidlertid et eksempel på en gruppe, hvor mange har meget vanskeligt ved at finde beskæftigelse som følge af deres ringe sprogkunderskaber og manglende kvalifikationer i forhold til det danske arbejdsmarked. Dertil kommer, at en del er traumatiserede og syge som følge af de oplevelser, de har med fra deres hjemland. Det er en gruppe, der er fattig, men som ikke eller kun i meget begrænset omfang har mulighed for at reagere på økonomiske incitamenter til at finde beskæftigelse. Det anbefales derfor, at introduktionsydelsen afskaffes, og flygtninge modtager almindelig kontanthjælp i den treårige introduktionsperiode. De bør derefter have væsentligt bedre forudsætninger for at blive selvforsørgende, hvorfor de efter introduktionsperioden kan ligestilles med andre indvandrere og hjemvendte danskere.

Enlige forsørgere er oftere fattige

Selvom hovedparten af de enlige forsørgere klarer sig relativt godt økonomisk, er de dog oftere fattige end enlige uden hjemmeboende børn. Der kan derfor være behov for at give enlige en større økonomisk kompensation til forsørgelse af børnene.

Højere børnebidrag kan hjælpe enlige forsørgere

En måde at forbedre forholdene for enlige forsørgere på er at forøge normalbidraget for den bidragspligtige forælder. Normalbidraget har et forholdsvis lavt niveau og svarer næppe til halvdelen af de direkte og indirekte omkostninger til forsørgelse af et barn. En forhøjelse af børnebidraget fra den anden forælder påvirker ikke nævneværdigt den enlige forsørgeres tilskyndelse til at øge sit beskæftigelsesomfang.

Forhøjet beskæftigelses- fradrag til enlige forsørgere

De gennemsnitlige indkomster for enlige forsørgere er relativt lave, og deres arbejdsudbud er mere følsomt over for ændringer i indkomsten end andre grupper. Det økonomiske incitament til at finde beskæftigelse i ufaglærte job kan styrkes ved at indføre et særligt beskæftigelsesfradrag. Enlige kontanthjælpsmodtagere med børn har en meget lille gevinst ved at komme i beskæftigelse i ufaglærte job. Det skyldes, at de offentlige tilskud til børnepasning og bolig aftrappes, når indkomsten stiger. Det foreslås derfor, at der indføres et målrettet forhøjet beskæftigelsesfradrag til enlige forsørgere. Fordelen ved at målrette beskæftigelsesfradrag til enlige forsørgere frem for at forhøje det nuværende beskæftigelsesfradrag til alle er, at det vil give en større beskæftigelsesvirkning for det samme provenu.

Tilskud til børnenes fritidsaktiviteter

En del børn vokser op i hjem, hvor hovedindtægten kommer fra kontanthjælp, og de kan have vanskeligt ved at deltage i fritidsaktiviteter på linie med jævnaldrende på grund af en stram økonomi i hjemmet. Da det er vigtigt for børn at kunne deltage i fritidsaktiviteter for at undgå marginalisering allerede fra barndommen, anbefales det, at der ydes et målrettet tilskud til betaling af et vist omfang af fritidsaktiviteter for børn i udsatte familier på kontanthjælp.

Mål: Bedre kvalifikationer for udsatte grupper

En række socialt udsatte grupper med fattigdomsproblemer har vanskeligt ved at komme i og fastholde beskæftigelse. Tiltag, der kan sikre en fast tilknytning til arbejdsmarkedet, er den sikreste måde til at forhindre, at personer marginaliseres. Imidlertid har nogle svært ved at finde beskæftigelse, fordi deres kvalifikationer er for ringe. En ansættelse på det ordinære arbejdsmarked vil kunne forbedre kvalifikationerne. Mange evalueringer har vist, at beskæftigelse hos en privat arbejdsgiver i en eller anden form er den bedste vej til at få et mere fast fodfæste på arbejdsmarkedet og dermed en højere indkomst. Spørgsmålet er, hvordan de udsatte grupper bedst og i størst muligt omfang kommer i ustøttet beskæftigelse.

De sociale kapitler i overenskomsterne åbner muligheder

De sociale kapitler i stort set alle overenskomster på DA/LO-området og på hele det offentlige arbejdsmarked åbner mulighed for beskæftigelse på særlige vilkår, hvor de særlige vilkår både kan være særlige arbejdsopgaver, redu-

ceret timetal eller reduceret timeløn i forhold til standarden for en virksomhed. Hensigten med aftalerne er at synliggøre og nyttiggøre den arbejdskraft, der gemmer sig blandt de offentligt forsørgede.

**Job, der passer –
eventuelt med
tilskud**

Derfor kan rammeaftalerne i overenskomsterne anvendes som udgangspunkt for beskæftigelse på særlige vilkår af udsatte grupper som modtagere af langvarig kontanthjælp, indvandrere og personer med nedsat arbejdsevne. Vilkårene for disse ansættelser kan forhandles lokalt. Imidlertid anvendes mulighederne for at ansætte personer på særlige vilkår efter overenskomsternes sociale kapitler kun i begrænset omfang. For at øge omfanget af den type ansættelser anbefales det, at de kommunale jobcentre får mulighed for at yde et tidsbegrænset tilskud til sådanne ansættelser. Anvendelsen af tilskuddet skal forhandles lokalt. En mulighed er f.eks. at anvende tilskuddet til at belønne medarbejdere, der yder en særlig indsats for at integrere og oplære de personer, der ansættes på særlige vilkår, eller at anvende tilskuddet til kollektive foranstaltninger til gavn for alle medarbejdere.

**Måske inden for
overenskomsterne**

Da startlønningerne i mange virksomheder ligger over mindstesatserne, er det muligt inden for overenskomsternes rammer at ansætte personer med ringe kvalifikationer til lønninger, der ligger tættere på mindstesatserne. Selvom en person med lave kvalifikationer starter med en lav løn, vil vedkommende ofte relativt hurtigt kunne overgå til at få en løn, som følger de normale overenskomster, efterhånden som kvalifikationerne forbedres i kraft af oplæring i jobbet.

**Behov for
resultater**

Det er en udfordring for de kommende beskæftigelsescentre, virksomhederne og medarbejderne at få denne indsats etableret i så stort et omfang, at det får den tiltænkte positive effekt. Hvis effekten ikke er tilstrækkeligt stor, vil alternative muligheder kunne komme på tale.

**Indslusningsløn et
alternativ**

Et alternativ til ansættelse med udgangspunkt i de sociale kapitler er at fastlægge en egentlig indslusningsløn, hvor nyankomne indvandrere og langvarige modtagere af kontanthjælp i en afgrænset periode kan blive beskæftiget til en lavere lønsats end ansatte på normale vilkår.

Ansættelse med løntilskud

Undersøgelser af virkningen af at yde løntilskud til at ansætte kontanthjælpsmodtagere har vist, at det øger deres chancer for at opnå ordinær beskæftigelse, og at chancen øges, hvis tilbuddet om deltagelse i et beskæftigelsesprogram gives tidligt i ledighedsforløbet. Det anbefales derfor, at kontanthjælpsmodtagere med svage kvalifikationer, så vidt det er muligt, ansættes med et løntilskud, og at det sker relativt hurtigt for at sikre en bedre mulighed for selvforsørgelse. Hvis det kræver et ekstra tilskud til arbejdsgiverne at motivere dem til at tage imod de lidt svagere klienter, er der allerede åbnet mulighed herfor med velfærdsforliget.

Bekæmpelse af fattigdom styrker økonomien

En bedre fastholdelse og integration på arbejdsmarkedet af personer med svage kvalifikationer vil forhindre spredningen af fattigdom og vil samtidigt forøge arbejdsstyrken. Derfor er en forebyggende indsats mod fattigdom og en indsats for at få flest muligt ud af fattigdom vigtig og til fordel for hele samfundet.

Litteratur

Alesina, A., R. Di Tella and R. MacCulloch (2001): Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different? NBER, Working Paper No. 8198. Cambridge, MA.

Andersen, A., N. Egelund, T. Jensen, M. Krone, L. Lindenskov og J. Mejding (2001): Forventninger og færdigheder – danske unge i en international sammenligning. AKF, DPU og SFI-survey. København.

Archer, M. (ed.) (1982): *The Sociology of Educational Expansion. Take-off. Growth and Inflation in Educational Systems*. Sage. London.

Becker, G. and N. Tomes (1986): Human Capital and the Rise and Fall of Families. *Journal of Labor Economics*, 4 (3), part 2, pp. 1-39.

Benjaminsen, L. (2006): Chanceulighed i Danmark i det 20. århundrede – Udviklingen i intergenerationelle uddannelses- og erhvervschancer. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Beskæftigelsesministeriet (2006): *Kulegravning af Kontant-hjælpsområdet*. København.

Björklund, A., M. Lindahls and E. Plug (2006): The Origins of Intergenerational Associations: Lessons from Swedish Adoptions Data. *The Quarterly Journal of Economics*, 121 (3), pp. 999-1028.

Blank, R. (2002): Can Equity and Efficiency Complement each other? NBER Working Paper No. 8820. Cambridge MA.

Blauenfeldt, M., H. Hansen og A. Johansen (2006): *Flygtninge på Starthjælp*, CASAs forlag, september. København.

Blume, K., B. Gustafsson, P. Pedersen and M. Verner (2005): At the Lower End of the Table: Determinants of

Poverty among Immigrants to Denmark and Sweden. IZA Discussion paper No. 1551, Bonn.

Bolvig, I., P. Jensen and M. Rosholm (2003): The Employment Effects of Active Social Policy, IZA Discussion Paper No. 736, Bonn.

Bonke, J., M. Hussain and M. Munk (2005): A Comparison of Danish and International Findings on Intergenerational Mobility. Working Paper No. 11. Socialforskningsinstituttet, København.

Bourdieu, P. (1977): *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press. Cambridge.

Bourdieu, P. (1996): *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge. Polity Press.

Bowles, S. and H. Gintis (2002): The Inheritance of Inequality. *Journal of Economic Perspectives*, 16 (3), pp. 3-30.

Brewer, M., A. Goodman, J. Shaw and L. Sibieta (2006): *Poverty and Inequality in Britain: 2006*. Commentary No. 101. The Institute for Fiscal Studies, London.

Carneiro, P. and J. Heckman (2003): Human Capital Policy, NBER Working paper Series No. 9495. Cambridge, MA.

Chen, S. and M. Ravallion (2006): How have the World's Poorest Fared since the early 1980s? Working Paper, Development Research Group, World Bank. Washington, D.C.

Christiansen, C., J.S. Joensen and H.S. Nielsen (2006): The Risk-Return Trade-Off in Human Capital Investment. IZA No. 1962, Bonn.

Citro, C. and R. Michael (eds.) (1995): *Measuring Poverty. A new Approach*. National Academy Press. Washington, D.C.

Corak, M. (ed.) (2004): *Generational Income Mobility – in North America and Europe*. Cambridge University Press, UK.

Corak, M. (2006): Do Poor Children Become Poor Adults? Lessons from a Cross Country Comparison of Generational Earnings Mobility, IZA Discussion Paper Series, No. 1993, Bonn.

Danmarks Statistik (2006): *Arbejdsmarked*. 2006:16. København.

Danmarks Statistik (1990): *Social sikring og retsvæsen*. 1990:4. København.

Dansk Arbejdsgiverforening (2006): *Arbejdsmarkedsrapport 2006*. København.

Det Økonomiske Råd (2001): *Dansk Økonomi, forår 2001*. København.

Det Økonomiske Råd (2005): *Dansk Økonomi, forår 2005*. København.

Dohlmann, C. (2001): Self-employment among male immigrants in Denmark – Long-term unemployment and comparative advantages. SFI arbejdspapir 08:2001, København.

Eide, E. and Showalter (1999): Factors Affecting the Transmission of Earnings across Generations: A Quantile Regression Approach, *The Journal of Human Resources*, 34 (2), pp. 253-26.

Ejrnæs, M., K.B. Jensen, J.S. Nielsen and A. Würtz (2003): Self-Employment among Immigrants: A last Resort? CAM-working paper 2003-08. University of Copenhagen.

Esping-Andersen, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Policy Press. Cambridge.

Esping-Andersen, G. (2004): Unequal opportunities and mechanisms of social inheritance i Corak, M. (ed.) (2004):

Generational Income Mobility in North America and Europe. Cambridge University Press, Cambridge.

Finansministeriet (2004): *Lavindkomstgruppen – mobilitet og sammensætning*. København.

Flood, L.E. Pylkkänen and R. Wahlberg: (2003): From Welfare to Work: Evaluating a Proposed Tax and Benefit Reform Targeted at Single Mothers in Sweden. IZA Discussion Paper Series no. 891, Bonn.

Forsikringsoplysningen (2004): *Sociale ydelser. Hvem, hvad & hvornår*. København.

Friis, H. (1981): Nederst ved bordet. 108. Socialforskningsinstituttet, København.

Förster, M. and M. d'Ercole (2005): Income Distribution and Poverty in OECD Countries in the Second Half of the 1990s. OECD Social, Employment and Migration Working Papers 22. Paris.

Geerdsen, L.P., I. Koch-Nielsen, H. Vinther, I. Christensen og V.T. Christensen (2005): Ud af hjemløshed? Socialforskningsinstituttet Rapport No. 05:02, København.

Glarvin, N. (2001): Det delte Danmark – Notat om social opdeling af skoler. AERådet, København.

Glarvind, P. (2004): *Daginstitutioner: Ulige vilkår for indsats mod "Negativ social arv"*. AERådet, København.

Goldthorpe, J. (2000): *On Sociology. Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*, Oxford University Press. Oxford.

Graversen, B. (2004): Effekter af aktivering af kontanthjælpsmodtagere. I Bengtsson, S. (red.): *Kommunestørrelsens betydning – Resultater af analyser for Strukturkommissionen*. Socialforskningsinstituttet, København.

Graversen, B. (2006): Making Work Pay: Is There an Employment Effect for Disadvantage Families? Working Paper. Socialforskningsinstituttet, København.

Graversen, B. and P. Jensen (2004): A Reappraisal of the Virtues of Private Sector Employment Programmes. Konferencepapir. København.

Graversen, B. og K. Tinggard (2005): *Loft over ydelser: Evaluering af loftet over ydelser til kontanthjælpsmodtagere*. Rapport nr. 05-04. Socialforskningsinstituttet, København.

Hansen, E.J: (1989): *Fattigdom*. Rapport 89:5. Socialforskningsinstituttet, København.

Hansen, F. (2002): *Hvad koster det at leve?* CASA. København.

Hansen, F. og H. Hansen. (2004): *At eksistere eller at leve*. CASA. København.

Hansen, F., I. Møller og E. Smidth-Fibiger (1987): De fattigste i Danmark. 166. Socialforskningsinstituttet, København.

Hansen, J. and R. Wahlberg (2004): Poverty Persistence in Sweden. IZA Discussion Paper No. 1209, Bonn.

Hill, C. and F. Strafford (1974): Allocation of time to pre-school Children and Educational Opportunity, *The Journal of Human Resources*, 9 (3), pp. 323-341.

Hoynes, H.; M. Page and A., Stevens (2006): Poverty in America: Trends and Explanations. *Journal of Economic Perspectives*, 20 (1) pp. 47-68.

Hussein, M. (2002): Essays on Income Distribution. Handelshøjskolen i Århus.

Husted, L., H.S. Nielsen, M. Rosholm and N. Smith (2001): Employment and wage assimilation among first generation

male immigrants. *International Journal of Manpower*, 22, pp. 39-68.

Høgelund, J., T. Filges og S. Jensen (2003): *Langvarigt sygefravær*. Rapport No. 03:20. Socialforskningsinstituttet, København.

Integrationsministeriet (2002): *Årbog om udlændinge i Danmark 2002*. København.

Integrationsministeriet (2005): Afrapportering fra arbejdsgruppen om indsamling af oplysninger om virkning af introduktionsydelse på starthjælpsniveau/starthjælp. København.

Integrationsministeriet (2006): Tal og statistik på udlændingeområdet. http://www.nyidanmark.dk/da-dk/Statistik/-udlaendingeomraadet/statistik_udlaendingeomraadet.htm

Jensen, B., B. Barrett og M. Christoffersen (2003a): Daginstitutioner som instrument til at bryde social arv. Arbejdsrapport 8. Vidensopsamling om social arv 2003. Socialforskningsinstituttet, København.

Jensen, P., M. Nielsen and M. Rosholm (2003b): The Response of Youth Unemployment to Benefits, Incentives, and Sanctions. *European Journal of Political Economy*. 19, pp. 301-316.

Jespersen, S., J. Munch and L. Skipper (2004): Costs and Benefits of Danish Active Labor Market Programs, Working paper no. 2004/1. Det Økonomiske Råds Sekretariat, København.

Jæger, M. og A. Holm (2004): Penge, (ud)dannelse, forbindelser eller brains? En test af fire forældreressourcers betydning for unges uddannelsesvalg i Danmark. *Dansk Sociologi*, 15 (3), pp. 67-85.

Jæger, M., M. Munk og N. Ploug (2003): *Ulighed og Livsløb – Analyser af betydningen af social baggrund*. Socialforskningsinstituttet, København.

Jørgensen, S. (2001): Analyser af indkomstfordeling. Arbejdspapir 2001:6. Det Økonomiske Råds Sekretariat. København.

Jäntti, M. (2006): American Exceptionalism in New Light: A Comparison of Intergenerational Earnings Mobility in the Nordic Countries, the United Kingdom and United States. IZA Discussion Paper No. 1938, Bonn.

Koenker, R. (2005): *Quantile Regression*: Econometric Society monographs, no. 38. New York: Cambridge University Press 2005.

Kyvsgaard, B. (1989): ... *Og fængslerne ta'r de sidste*. Jurist- og Økonomforbundets forlag. København.

Larsen, J. E. (2004): *Fattigdom og social eksklusion. Tendenser i Danmark over et kvart århundrede*. Socialforskningsinstituttet Rapport No. 04:27, København.

Leibowitz, A. (1974): Home Investments in Children, *The Journal of Political Economy*, 82 (2), Part 2, pp. 111-31.

Mejding, J. (red.) (2004): *Pisa 2003 – Danske unge i en international sammenligning*. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag. København.

Micklewright, J. and K. Steward (2001): Poverty and Social Exclusion in Europe: European Comparisons and the Impact of Enlargement. *New Economy*, 8 (2), pp. 104-109.

Ploug, N. *Social arv – Sammenfatning 2005*. Socialforskningsinstituttet, København.

Putterman, L, J. Roemer and J. Silvestre (1998): Does Egalitarianism Have a Future? *Journal of Economic Literature* 36 (3), pp. 861-902.

Rangvid, B. (2003): Do Schools Matter? The Influence of School Inputs on School Inputs on Student Performance and Outcome. PHD Thesis, Handelshøjskolen i Århus.

Rawls (1971): *A Theory of Justice*. Oxford University Press. Oxford.

Romer, J. E. (2004): Equal opportunity and intergenerational mobility: going beyond intergenerational income transition matrices In Corak, M. (ed.) (2004): *Generational Income Mobility – in North America and Europe*. Cambridge University Press. Cambridge.

Rådet for Socialt Udsatte (2006): Vejledende rådighedsbe- løb – en kommunal praksis. April. København.

Sen, A. (1992): *Inequality Reexamined*. Clarendon Press, Oxford and Harvard University Press, Cambridge, MA.

Skatteministeriet: (2006): Bekendtgørelse om inddrivelse af gæld til det offentlige. København.

Smeeding, T. (2006): Poor People in Rich Nations: The United States in Comparative Perspectives. *Journal of Economic Perspectives*, 20 (1), pp. 69-90.

Smith, N. og S. Pedersen (2003): Kan det betale sig at arbejde? Nye beregninger for 2001. I Smith, N., P. Pedersen, S. Pedersen og M.L. Schultz-Nielsen: *Fra mangel på arbejde til mangel på arbejdskraft*. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Spektrum, København.

Socialministeriet (2001): Danmarks Nationale Handlingsplan til bekæmpelse af fattigdom og socialudstødelse. (NNPincl). www.social.dk.

Socialstyrelsen (2006): Riksnorm från och med 1998. www.socialstyrelsen.se.

Solon, G. (2004): A model of intergenerational mobility variation over time and place in Corak, M. (ed.) *Generational Income Mobility – in North America and Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.

Socialdepartementet: (2002): Tiltaksplan mot fattigdom. St. meld.nr.6. Oslo.

Søndergård, J. (2005): Hvordan får vi en bedre folkeskole? *Samfunnsøkonomen* (5).

Townsend, P. (1979): *Poverty in the United Kingdom*. Penguin, London.

Tænketanken (2006): Udviklingen i udlændinges integration i det danske samfund. Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark, Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. København.

UN (2006): The Millennium Development Report 2006.

Velfærdskommissionen (2004): *Fremtidens velfærd kommer ikke af sig selv*. København.

Velfærdskommissionen (2005): *Fremtidens velfærd - vores valg, Analyserapport*. København.

Westergaard-Nielsen, N., E. Agerbo, T. Eriksson and P. B. Mortensen (2004): Mental Illness: Gender Differences with respect to Marital Status and Labour Market Outcomes. In Marcotte, D. and V. Wilcox-Gok (eds.): *The Economics of Gender and Mental Health*. Elsevier, Amsterdam.

Wooldridge, J. (2002): *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. The MIT Press, London.

